

ANTALYA TİCARET
VE SANAYİ ODASI

TÜRKİYE'NİN GİRİŞİMCİ
KADIN GÜCÜ

ANTALYA KADIN YOKSULLUĞU ÇALIŞTAYI SONUÇ RAPORU

PROJE ORTAKLARI

Türk Ünitersiteli Kadınlar Derneği (TÜKD) Antalya Şubesi
Akdeniz Ünitersitesi Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma Uygulama Merkezi
TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu

RAPORTÖRLER

Prof. Dr. Fulya SARVAN
(TÜKD Antalya Şubesi Başkanı)

Doç. Dr. Mehmet ZANBAK
(Akdeniz Ünitersitesi İİBF Ekonometri Bölümü)

10 MART 2023
ANTALYA

TEŞEKKÜR

Yoksulluk basit tanımı ile, insanların temel gereksinimlerini karşılayacak minimum yaşam standartlarına sahip olamama, yoksunluk ise var olan şartlardan eşit imkanlardan yararlanama durumudur. Toplumsal ve ekonomik yaşamın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliği kavramından yola çıkarak, yoksunluk oranında yoksulluğun arttığı bu durumdan en fazla kadınların etkilendiği gerçeğini bir kez daha vurgulamak, sorunlar ve çözüm önerilerini masaya yatırmak ve çıkan sonuçların olumsuzluklarını gidermek üzere “Kadın Yoksulluğu” çalıştayında bir araya geldik.

Yoksullar içinde kadınların sayısının artması ve kadınların yoksulluktan daha çok etkilenmeleri nedeniyle kadın yoksulluğu olgusu daha fazla önem kazanmıştır. Yoksulluk kavramının bir kadın sorunu haline gelmesi bu konunun incelenmesine ve çözüm odaklı farkındalık çalışmalarının artırılmasının gerekliliğine sebep oluşturmuştur. Kadınlar için gelir yoksulluğu olmasının yanı sıra, toplumsal hayata ve ekonomik kalkınmaya katılamamaları yoksunluğu da beraberinde getirmektedir.

TOBB Kadın Girişimciler Kurulu kadının girişimcilik ve istihdamda, ekonomik ve toplumsal hayatta yer alması, daha fazla görünür olması, toplumsal saygınlığının artırılması, toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde her alanda eşitlik hakkının sağlanması için eğitim, mentörlük ve ihtiyaç duyduğu her konuda kalkınması yönünde destek olmak üzere projeler hazırlayıp uygulamaktadır. Bu kapsamda paydaş olduğumuz “Kadın Yoksulluğu Çalıştayı” ile sorunların ve çözüm önerilerinin analizini çıkardık. Sonuç raporu ile sorunlara çözüm önerileri üretilmesi için yol haritası belirlenmesini hedefledik.

Antalya Ticaret ve Sanayi Odası TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu, Akdeniz Üniversitesi Kadın Araştırmaları ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma ve Uygulama Merkezi (KATCAM), Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi işbirliğinde ve yerel yönetimlerden temsilciler, akademisyenler, kurum temsilcileri, STK temsilcileri, kadın kooperatiflerinin katılım ve görüş alışverişi katkıları ile gerçekleştirdiğimiz sonuç odaklı bir çalışma olan “Kadın Yoksulluğu” çalıştayında kurulumuz adına paydaş olmaktan mutluluk duyuyoruz.

Antalya’da kadına yönelik şiddet ve yoksulluk ilişkisi üzerine tamamladığı TÜBİTAK projesinin bulguları ile katkı sunan çalışma konusu olan kadın yoksulluğu kavramı ile çalıştay başlığına ilham veren ve çalıştay raporunun eş raportörü olan Doç. Dr. Mehmed Zambak’a, büyük özveri ile proje Koordinatörlüğünü yürüten ve bu Sonuç Raporunun raportörlüğünü yapan Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi Başkanı ve TOBB Antalya Kadın Girişimciler üyesi Prof. Dr. Fulya Sarvan’a, akademik bilgi kaynağı katkıları için Akdeniz Üniversitesi Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma ve Uygulama Merkezi (KATCAM) Müdürü Sayın Doç. Dr. Gülay Yılmaz’a ve KATCAM Danışma Kurulu üyesi akademisyenlere, masa başı çalışmalarında değerli görüş ve önerileri ile sonuç raporuna katkı sunan kurum ve yerel yönetimlerin temsilcilerine, STK ve kadın kooperatifleri temsilcilerine, ev sahipliği yaptığımız çalıştaya salon, ekip-ekipman ve teknik desteklerin sağlanmasında destek olarak yanımızda olan Antalya Ticaret ve Sanayi Başkanımız Sn. Ali Bahar’a, çalıştay programında birlikte çalıştığımız odamız ekibine, paydaşlarımız yönetim kurulları ve üyelerine, TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu İcra Komitesi ve kurul üyelerimize gönülden teşekkür ederim.

Serap KOCAOĞLU

TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu İcra Komitesi Başkanı
TOBB Antalya KGK Batı Akdeniz Bölge Temsilcisi

ÖNSÖZ

Elinizdeki rapor 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar günü vesilesi ile 10 Mart 2023 tarihinde düzenlenmiş olan *Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayı*'nın bulgu, tespit ve sosyal politika önerilerini içermektedir.

Kadın yoksulluğu tüm dünyada bir insan hakları ihlali olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de ve Antalya özelinde de kadın yoksulluğunun genel nüfusun yoksulluğuna oranla daha derin olduğunu elinizdeki rapor belgeliyor. Yoksulluk kavramı ekonomik yokluğun yanı sıra "yoksunluk" kavramı ile değerlendirildiğinde toplumda kadının dezavantajlı konumu daha da açığa çıkıyor. Ekonomik çıkmazlar kadın yoksulluğunda en önemli belirleyici olmakla beraber, yaş, etnisite, cinsiyet ayrımcılığı, fırsat eşitsizliği gibi unsurlarda kadınların yaşantısının yoksullaşmasında birer etken haline geliyorlar. Bu sebeple çalıştayı yoksunluklara işaret edecek, maddi ve sosyal eşitsizliği ortaya çıkaracak şekilde konu başlıklarına ayırdık. Yaşlı kadından genç kadın yoksulluğuna; işçi kadından çiftçiye, ev eksenli üretim yapan kadından işsiz kadına; göçmen kadından boşanmış kadın yoksulluğuna, tutuklu kadınların sorunlarına, anne çocuk ilişkisine, engelli kadınlara, engelli ve hasta bakımı yapan kadınların yoksulluğuna her koşulu ele alabilecek şekilde çalışma grupları düzenledik.

Raporda görüleceği üzere, Türkiye'de kadın yoksulluğunun Covid19 pandemisi ile daha da derinleştiğini söylemek mümkündür. Her türlü kriz dönemi, mevcut eşitsizliklerin ağırlaşması ile sonuçlanır. Çalıştay hazırlıkları sürerken, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli deprem felaketinin ardından kadın yoksulluğu sorunu ayrı bir boyut kazandı. Doğal afetlerin kadın yoksulluğunu yaygınlaştırdığını, depremlerin toplumun fay hatlarını da kırdığını üzülerken gözlemledik. Bu sebeple çalıştaya deprem sonrası ekonomik, sosyolojik ve psikolojik etkilerin derinleştiği toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve kadın yoksulluğunu da ekledik.

Çalıştay projesi, Akdeniz Üniversitesi Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma ve Uygulama Merkezi (KATCAM) ve Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı'nın (KTC) 24 Kasım 2022 tarihinde düzenlemiş olduğu "Yaşlılık, Yoksulluk ve Kadına Karşı Şiddet" panelinde şekillendi. Ortaya çıkan veriler öyle çarpıcıydı ki bu konu üzerine kurumsal anlamda çok daha derinlemesine eğilmenin lüzumu hasıl oldu. Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi (TÜKD Antalya) Başkanı Prof. Dr. Fulya Sarvan'ın projenin yöneticiliğini üstlenerek Cumhuriyetin 100. yılında gerçekleşen Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayı için kamu, reel sektör, akademi ve sivil toplum hareketlerini temsilen birçok kurum ve kuruluşun katılımı ile 100'den fazla uzmanın çalıştaya katılımını büyük emeklerle koordine etti. TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu (KGK) Sayın Serap Kocaoğlu'nun koordinatörlüğü ile çalıştaya ev sahipliği yaptı. KATCAM ve KTC Anabilim dalı hocaları uzmanlık alanlarında çalışma gruplarına yönlendirici oldu ve masa raporları hazırladılar. Burada hem Yaşlılık, Yoksulluk ve Kadına Karşı Şiddet paneline, hem de bu çalıştaya, "Antalya'da Kadın Yoksulluğu: 'Çok Boyutlu Yoksulluk' Üzerine Ekonometrik Bir Analiz" başlığını taşıyan ve 2021 yılında tamamlanan 119K804 numaralı TÜBİTAK projesinin bulguları ile katkı sunan ve çalıştay raporunun eş raportörü olan Doç. Dr. Mehmet Zambak'ı da projenin önemli mimarları arasında anmak gerekir. Tüm organizasyon ekibine ve zamanını ve uzmanlığını bu projeye vermiş tüm katılımcılarımıza sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayı'nın ve raporunun çözüm ve destek mekanizmalarının kurulması yönünde projeler yapmak ve Antalya kenti ölçeğinde yapısal bir dönüşümü başlatmak için ekilen tohumlar olmasını ve sosyal politika geliştirme sürecine katkı sunmasını dilerim.

Doç. Dr. Gülay YILMAZ

Akdeniz Üniversitesi KATCAM Müdürü

SUNUŞ

Bu rapor 10 Mart 2023 tarihinde gerçekleştirilen Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayı'nın yuvarlak masa çalışmalarında paylaşılan uzman görüşleri ve politika önerilerini sosyal politikalardan sorumlu kamu kurumları, yerel yönetimler ve STK yönetimlerinin dikkatine sunulacak bir bütünlükte birleştirmek üzere hazırlanmıştır.

Kadın Yoksulluğu Çalıştayı Antalya'da kadının güçlenmesi ile ilgili misyon üstlenmiş üç kuruluşun, Akdeniz Üniversitesi Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma ve Uygulama Merkezi (KATCAM), TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu (KGK) ve Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesinin (TÜKD Antalya) ortak vizyonu ve çalışmaları ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalıştayı'nın amacı, kadın yoksulluğunu bütün yönleriyle masaya yatırmak üzere, bu alanda çalışan akademisyenleri, ilgili sivil toplum kuruluşlarını, yerel yönetim temsilcilerini ve kamu kurumlarının temsilcilerini bir araya getirmek; farklı kadın yoksullukları ile ilgili yapılacak durum tespitine dayanarak sosyal politika, eylem ve proje fikirleri geliştirmek ve üretilen bu önerileri ilgili kurum ve kuruluşların dikkatine sunmaktır.

Çalıştaya esin veren kadın yoksulluğu olgusu tüm dünyada geçerliğini koruyan en can yakıcı insan hakları sorunlarından biridir. Yoksulluk tüm dünyada önlenemeyen ciddi bir sorun olmaya devam ederken, dünya toplamında yaklaşık 1,5 milyar olduğu tahmin edilen yoksul nüfusun %70'inin kadın olduğu genel kabul gören bilimsel bir veridir. Ayrıca kadınların yoksulluğu erkeklerden daha derin bir şekilde yaşadığı da nitel çalışmalarla tespit edilmiş bir gerçektir. 2019 yılında patlayan Covid-19 pandemisi sürecinin ekonomi üzerinde yarattığı durgunlaştırıcı etkiler nedeniyle yoksulluk olgusunun yeni bir ivme kazandığı ve hayatı durduran, işletmeleri kapattıran, istihdamı düşüren daralmadan da en fazla kadınların etkilendiği araştırmalarla tespit edilmiştir.

Bu derin yoksulluk sarmalının kadınlar üzerindeki etkilerini konuşmak ve sosyal politika ve proje önerileri geliştirmek üzere planlanan bu çalıştayı'nın hazırlıkları devam ederken 6 Şubat 2023 tarihinde ülkemizin güneydoğusunda yaşanan büyük deprem felaketi kadın yoksulluğuna yeni bir boyut eklemiş, kamu kurum ve kuruluşlarımızın afet durumlarında derinleşerek ortaya çıkan kadın yoksulluk ve yoksunluk durumları ile baş etmek üzere yeterli sosyal hizmet politikalarına sahip olmadığı görülmüş, bu nedenle çalıştayı kapsamında afetzede kadınların sorunlarının da ele alınarak yoksul kadınlar üzerindeki muhtemel etkilerine yönelik politikalar da önerilmesi gerekli görülmüştür.

Bu toplantının özgün bir niteliği, farklı sosyoekonomik özellikler taşıyan kadınların yoksulluğu da birbirinden farklı biçimlerde yaşadıkları ve bu nedenle her birinin birbirinden farklılaşabilecek sosyal politikalar, sosyal yardımlar ve projelerle ele alınmasının gerektiğinin farkına varılması ve tespit edilen on farklı kadın yoksulluğunun o konuda bilgi, deneyim ve uzmanlık sahibi akademisyenler, yerel yönetim temsilcileri, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinin gönüllü görev aldığı yuvarlak masa çalışmalarında tartışılmasını sağlamış olmasıdır. Çalıştayı'nın öğleden sonraki oturumunda yaklaşık dört saat süren yuvarlak masa çalışmalarında aşağıdaki temalar ele alınmıştır:

1. Masa: Yaşlı Kadın Yoksulluğu
2. Masa: İşçi Kadın Yoksulluğu
3. Masa: İstihdam Dışı Kadın Yoksulluğu
4. Masa: Ev Eksenli Üreten / Kooperatifçi Kadın Yoksulluğu
5. Masa: Yabancı / Göçmen Kadın Yoksulluğu
6. Masa: Anne-Çocuk / Boşanmış Kadın Yoksulluğu

7. Masa: Çiftçi / Kırsal Kadın Yoksulluğu

8. Masa: Engelli / Engelli ve Hasta Bakımı Yapan Kadın Yoksulluğu

9. Masa: Öğrenim Gören / Öğrenim Dışı Genç Kadın Yoksulluğu

10. Masa: Tutuklu / Hükümlü Kadın Yoksulluğu

Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayı güçlü bir katılımı gerçekleştirilmiştir. Öğleden sonraki yuvarlak masa çalışmaları oturumuna esin vermek üzere öğleden önce yapılan açılış oturumu panelinde dört davetli konuşmacının kadın yoksulluğunun farklı yönleri üzerine bildirimleri dinlenmiştir. Doç. Dr. Mehmet Zambak (Akdeniz Ü. İİBF) geniş bir TÜBİTAK projesinin verilerine dayanan *Antalya'da Kadına Yönelik Şiddet ve Yoksulluk İlişkisi*, Prof. Dr. Saniye Dedeoğlu (Abdullah Gül Ü.) *Kırsal Kadın Yoksulluğu: Türkiye'de Tarımsal Üretim ve Kadın Emeği*, Doç. Dr. Nuray Atsan (Akdeniz Ü. İİBF) *Antalya Cinsiyetlerarası Ücret Eşitsizliği Araştırması*, Psikolog Özlem Eroğlu (TOBB Antalya KGK üyesi) *Doğal Afetlerin Kadın ve Çocuklar Üzerine Sosyo Psikolojik Etkileri* konulu bildirimlerini sunmuşlardır.

Yuvarlak masa tartışmalarını konusunda uzman moderatörler yönetmiş ve tartışmalar masa raportörleri tarafından anında bilgisayar üzerinden tutanağa aktarılmıştır. Moderatörlerin dört soru üzerinde tartışma yürütmeleri öngörülmüştür:

1- İlgili kadın grubunun yoksulluk/yoksunluk durumunun mevcut veriler, katılımcı gözlemleri ve bilgilerine dayanarak tespiti; 2- İlgili kadın grubuna yerel yönetimler, kamu kurumları ve STK'lar tarafından verilen hizmetlerin, desteklerin, mevcut haklarının tespiti; 3- İlgili kadın grubunun yoksulluk/yoksunluk etkilerinin giderilmesi için yerel yönetimler, kamu kurumları, STK'lar tarafından geliştirilebilecek projeler, sağlanabilecek haklar, verilebilecek hizmetler ile ilgili fikirler geliştirilmesi, politikalar önerilmesi; 4- İlgili kadın grubunun afetzede olması halinde geliştirilebilecek projeler, sağlanabilecek haklar, verilebilecek hizmetler ile ilgili fikirler geliştirilmesi, politikalar önerilmesi.

Çalıştayı tam gün süren çalışmalarına üç üniversiteden toplam **29 akademisyen / 6 öğrenci** (Akdeniz Üniversitesi'nin çeşitli fakülteleri ve Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma ve Uygulama Merkezi / Abdullah Gül Üniversitesi / Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi İİSBF toplam 35 kişi): Odalar ve Meslek-İş Örgütlerinden **21 kişi** (Antalya Ticaret ve Sanayi Odası / TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu 14 kişi / Antalya Tabip Odası 2 kişi / Antalya Barosu Kadın Hakları ve TCE Kurulu ve Mülteci Hakları Kurulu 3 kişi / Antalya OSB/ Eğitim ve Kalite Müdürlüğü / ORGİK 2 Kişi; Derneklerden **20 kişi** (TÜKD Antalya Şubesi 12 kişi / Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Akdeniz Şubesi / Yardım Gönüllüleri Eğitim ve Proje Derneği (YAGEP) / Akdeniz Ukraynalılar Derneği / İMECE Kadın Dayanışma Derneği Çalışan Anneler Derneği / Altınokta Körler Derneği / Down Sendromlular Derneği / Kadın Danışma Merkezi Dayanışma Derneği Antalya Şubesi / Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretler Araştırma Derneği (YÜciDER) ve Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretler Araştırma Ağı (YÜciTA); Yerel Yönetimlerden **17 kişi** (Antalya Büyükşehir Belediyesi / Konyaaltı Belediyesi / Konyaaltı Kent Konseyi Yabancılar Meclisi / Muratpaşa Belediyesi / Kepez Belediyesi); Kamu Kurumlarından **12 kişi** (İŞKUR Antalya Şubesi / SGK Antalya İl Md. /Antalya Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü / ŞÖNİM/Antalya Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü / Muratpaşa İlçe Sağlık Müdürlüğü / Antalya SYDV İl Müdürlüğü / Manavgat Sosyal Hizmetler Müdürlüğü); Özel Hizmet Kurumlarından **5 kişi** (Akdeniz Huzurevi ve Yaşlı Bakım Merkezi / AYKA PARK / Asmalı Konak Huzur Evi / Empati Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi / Engelliler Sanat Evi); Sendikalar **2 kişi** (TÜRK-İŞ Antalya İl Temsilciliği / Eğitim-Sen Antalya Şubesi); Kooperatifler **4 kişi** (Minerva Kadın Kooperatifi / Antalya Kadın İşletme, Çevre ve Girişim Kooperatifi / Engelli Anneleri Kadın Kooperatifi); Vakıflar **2 kişi** (BAGEV/ZİÇEV Antalya Şubesi); Antalya Kent Konseyi / Kadın Meclisi **2 kişi**; Bireysel katılımlar **4 kişi** (Gülizar Manav- Emekli Çocuk Gelişim Uzmanı

/ Sema Kısacık- Ev Eksenli Üretici / Arzu Gözel- İş Geliştirme Uzmanı ve Hataylı bir konuk depremzede olmak üzere toplam **40 farklı kuruluştan 124 kişi** katılmıştır.

Çalıştay 124 katılımcısının gönüllü çabaları ile çok zengin bir temsil gücüyle gerçekleştirilmiş; yuvarlak masa çalışmalarının son bir saatinde masa raporları özetlenerek raportörler tarafından katılımcılara sunum yapılmış; toplantıdan sonra masa çalışmalarının raporları moderatörler tarafından çalıştay raportörlerine gönderilmiş ve masa raporları bu Çalıştay Raporu içinde düzenlenerek kamuoyunun ve ilgili kurumların dikkatine sunulmuştur.

Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayı'ndan elde edilmesi umut edilen sürdürülebilir yararlar, çalıştay sürecine katılan kurum temsilcileri ile bireysel katılımcıların kadın yoksulluğuna ilişkin farklı bakış açıları ve çözüm fikirleriyle çalışmalarına devam etmeleri, akademisyenlerin gelecekteki araştırmalarını daha yoğun olarak bu konuya yöneltmeleri, yerel yönetimlerin Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüklerinin ve kamu kurumlarının kadın yoksulluğuna daha özel bir dikkat geliştirmeleri ve STK'ların proje ve çalışmalarını taze yaklaşımlarla gözden geçirerek kurumlar arası ortaklıklar için daha yüksek düzeyde çaba gösterilmeleridir.

Bu değerli çalıştayın gerçekleştirilmesinde çok önemli katkıları olan kişi ve kuruluşlara derneğim ve çalıştay ortaklarım adına şükranlarımızı sunmak isterim. En büyük teşekkürümü Antalya'da kadın yoksulluğu üzerine çok kapsamlı bir TÜBİTAK projesinin sonuçlarını 24 Kasım 2022 tarihinde KATCAM'ın düzenlediği panelde sunarak bizlere bu toplantıyı tasarlamak konusunda ilham veren, açılış oturumunda araştırmasının yoksulluk ve şiddet ilişkisini ele alan bölümünün sunumunu gerçekleştiren, yuvarlak masa çalışmalarında İstihdam Dışı Kadın Yoksulluğu masasının moderatörlüğünü yaparak masa raporunu hazırlayan, ayrıca bu Çalıştay Raporunun başlangıcında bulacağınız "Kadın Yoksulluğu Çalışmaları" ve "Antalya'da Kadın Yoksulluğu Araştırmasının ulguları" başlıklarını hazırlayarak bu rapora çok değerli katkıları veren genç meslektaşım, emekli olduğum Akdeniz Üniversitesi İİBF Ekonometri Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Mehmet Zambak'a sunmak istiyorum.

Çalıştayın yuvarlak masa çalışmalarının moderatörlüklerini ve raportörlüklerini üstlenerek masa çalışmalarının son derece uyumlu, verimli ve keyifli yürütülmesini ve masa raporlarının ortaya çıkmasını sağlayan çok değerli arkadaşlarıma sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalıştaya katılmayı kabul eden tüm bireysel katılımcılara ve kurum temsilcilerine zaman ayırdıkları ve bu çabamıza destek verdikleri için; toplantımıza temsilci görevlendirmesi yapan tüm kurumlarımızın yöneticilerine konuya verdikleri önem için; çalıştayımıza ev sahipliği yapan ATSO Başkanı Sayın Ali Bahar'a ve çalıştayın gerçekleştirildiği salonları hazırlayarak bu güzel ortamda çalışmamızı mümkün kılan ATSO personeline sağladıkları destek için sonsuz teşekkürler.

Ayrıca şahsım adına çalıştay ortaklarımız TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu Başkanı Sayın Serap Kocaoğlu'na ve Akdeniz Üniversitesi Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Sayın Doç. Dr. Gülay Yılmaz'a süreç boyunca gösterdikleri anlayış, verdikleri destek, verimli iş birlikleri için şükranlarımı sunuyorum. Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi Yönetim Kurulu üyelerine de bu çalıştay için gösterdikleri gayret ve sağladıkları motivasyon için teşekkür ederim.

Prof. Dr. Fulya SARVAN

TÜKD Antalya Şubesi Başkanı

ÇALIŞTAY PROGRAMI

9.30-10.00 KAYIT

Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Konferans Salonu

10.00-10.30 AÇILIŞ OTURUMU

Serap Kocaoğlu (TOBB Antalya KGK Başkanı)

Prof. Dr. Fulya Sarvan (TÜKD Antalya Şubesi Başkanı)

Doç. Dr. Gülay Yılmaz (Akdeniz Üniversitesi KATCAM Müdürü)

Ali Bahar (ATSO Başkanı)

Prof. Dr. Özlenen Özkan (Akdeniz Üniversitesi Rektörü)

10.30-12.30 KADIN YOKSULLUĞU PANELİ

Moderatör: Prof. Dr. Nurşen Adak (Akdeniz Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Zambak (Akdeniz Üniversitesi)

Antalya'da Kadına Yönelik Şiddet ve Yoksulluk İlişkisi

Prof. Dr. Saniye Dedeoğlu (Abdullah Gül Üniversitesi)

Kırsal Kadın Yoksulluğu: Türkiye'de Tarımsal Üretim ve Kadın Emeği

Doç. Dr. Nuray Atsan (Akdeniz Üniversitesi)

Antalya Cinsiyetlerarası Ücret Eşitsizliği Araştırması

Psikolog Özlem Eroğlu (TOBB Antalya KGK üyesi)

Doğal Afetlerin Kadın ve Çocuklar Üzerine Sosyo Psikolojik Etkileri

12.30-13:30 ÖĞLE ARASI

13.30-16.00 YUVARLAK MASA ÇALIŞMALARI (ATSO Konferans Salonu)

16.00-17.00 MASA ÇALIŞMALARININ SUNUMU VE KAPANIŞ

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
SUNUŞ.....	iii
ÇALIŞTAY PROGRAMI.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. KADIN YOKSULLUĞU ÇALIŞMALARI.....	7
1.1. Ulusal Ölçekte Kaleme Alınan Kadın Yoksulluğu Çalışmaları.....	7
1.2. Uluslararası Ölçekte Kaleme Alınan Çok Boyutlu Kadın Yoksulluğu Çalışmaları.....	11
2. ANTALYA'DA KADIN YOKSULLUĞU ARAŞTIRMASI BULGULARI.....	13
2.1. Kadın Yoksulluğu: Kavramsal Çerçeve.....	13
2.2. Antalya'da Kadın Yoksulluğuna İlişkin Bulgular.....	14
3. KADIN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELEDE KULLANILAN SOSYAL POLİTİKALAR.....	24
3.1. Ülkemizde Sosyal Yardımlara İlişkin Hukuki Düzenlemeler.....	27
3.2. Sosyal Yardım Sisteminde Yer Alan Kuruluşlar ve Sosyal Yardım Programları.....	29
3.3. Sosyal Yardımların Kadın Yoksulluğuyla Mücadelede Etkinliğine İlişkin Araştırma Sonuçları.....	32
4. ÇALIŞTAY DURUM TESPİT SONUÇLARI.....	35
4.1. Masa1: Yaşlı Kadın Yoksulluğu.....	35
4.2. Masa 2: İşçi Kadın Yoksulluğu.....	37
4.3. Masa 3: İstihdam Dışı Kadın Yoksulluğu.....	41
4.4. Masa 4: Ev Eksenli Üreten / Kooperatifçi Kadın Yoksulluğu.....	42
4.5. Masa 5: Yabancı / Göçmen Kadın Yoksulluğu.....	43
4.6. Masa 6: Anne / Çocuk ve Boşanmış Kadın Yoksulluğu.....	45
4.7. Masa 7: Çiftçi / Kırsal Kadın Yoksulluğu.....	47
4.8. Masa 8: Engelli/ Engelli ve Hasta Bakımı Yapan Kadın Yoksulluğu.....	48
4.9. Masa 9: Öğrenim Gören / Öğrenim Dışı Genç Kadın Yoksulluğu.....	50
4.10. Masa 10: Tutuklu / Hükümlü Kadın Yoksulluğu.....	52
5. ÇALIŞTAY MASALARININ ÖNERİLERİ.....	56
5.1. Masa 1: Yaşlı Kadın Yoksulluğu İçin Sosyal Politika Önerileri.....	56
5.2. Yaşlı Kadın Yoksulluğu İçin Yerel Yönetimlere Öneriler.....	56
5.3. Yaşlı Kadın Yoksulluğu İçin STK'lara Öneriler.....	56
5.4. Afetzedede Yaşlı Kadın Yoksulluğu İçin Afet Politikası Önerileri.....	57

5.5. Masa 2: İşçi Kadın Yoksulluğu İçin Sosyal Politika Önerileri	57
5.6. İşçi Kadın Yoksulluğu ile MEB, İlgili Yerel Yönetimler ve STK'lara Öneriler	57
5.7. İşçi Kadın Yoksulluğu ile İlgili İşveren Örgütlerine Öneriler	58
5.8. İşçi Kadın Yoksulluğu ile İlgili İşçi Sendikalarına Öneriler.....	59
5.9. Masa 3: İstihdam Dışı Kadın Yoksulluğu ile İlgili Sosyal Politika Önerileri	59
5. 10. İstihdam Dışı Kadın Yoksulluğu ile İlgili İşveren Örgütlerine Öneriler	60
5. 11. İstihdam Dışı Kadın Yoksulluğu ile İlgili Yerel Yönetimler, Kamu Kurumları ve STK'lara Öneriler	61
5. 12. İstihdam Dışı Kadın Yoksulluğu ile İlgili MEB, İŞKUR, KOSGEB, YÖK, YURTKUR ve BAROLARA Öneriler.....	61
5. 13. Masa 4: Ev Eksenli Üretim Yapan / Kooperatifçi Kadın Yoksulluğu ile İlgili Kooperatifçilik Politikaları Önerileri.....	62
5. 14. Ev Eksenli Üretim Yapan / Kooperatifçi Kadın Yoksulluğu ile İlgili Yerel Yönetimler, STK'lar ve Kamu Kuruluşlarına Öneriler	63
5. 15. Ev Eksenli Üretim Yapan / Kooperatifçi Kadın Yoksulluğu ile İlgili Tarım ve Orman Bakanlığı ve Üniversitelere Öneriler.....	64
5. 16. Afettede Ev Eksenli Üretim Yapan / Kooperatifçi Kadın Yoksulluğu ile İlgili Kadın Kooperatiflerine Öneriler	64
5. 17. Masa 5: Yabancı / Göçmen Kadın Yoksulluğu ile İlgili Göç İdaresi / Göçmen Politikaları Önerileri.....	65
5. 18. Yabancı / Göçmen Kadın Yoksulluğu ile İlgili Yerel Yönetimlere, Üniversitelere, STK'lara Öneriler	65
5. 19. Masa 6: Anne-Çocuk / Boşanmış Kadın Yoksulluğu ile İlgili Sosyal Politika Önerileri.....	65
5. 20. Anne-Çocuk / Boşanmış Kadın Yoksulluğu ile İlgili Eğitim Politikası Önerileri	66
5. 21. Anne-Çocuk / Boşanmış Kadın Yoksulluğu ile İlgili Barolara, Üniversitelere ve STK'lara Öneriler	66
5. 22. Afettede Anne-Çocuk / Boşanmış Kadın Yoksulluğu ile İlgili Afet Politikaları Önerileri.....	67
5. 23. Masa 7: Çiftçi / Kırsal Kadın Yoksulluğu ile İlgili Kırsal Politika Önerileri	67
5. 24. Afettede Çiftçi / Kırsal Kadın Yoksulluğu ile İlgili Afet Politikaları Önerileri	68
5. 25. Masa 8: Engelli ve Engelli/Hasta Bakımı Yapan Kadın Yoksulluğu ile İlgili Sosyal Politika Mevzuatı Önerileri.....	68
5. 26. Engelli ve Engelli / Hasta Bakımı Yapan Kadın Yoksulluğu ile İlgili Eğitim Politikası Önerileri	69
5. 27. Engelli ve Engelli / Hasta Bakımı Yapan Kadın Yoksulluğu İle İlgili Yerel Yönetimlere ve STK'lara Öneriler.....	70
5. 28. Afettede Engelli / Engelli ve Hasta Bakımı Yapan Kadın Yoksulluğu ile İlgili Afet Politikaları Önerileri.....	70

5. 29. Masa 9: Öğrenim Gören / Öğrenim Dışı Genç Kadın Yoksulluğu ile İlgili Sosyal Politika Önerileri.....	71
5. 30. Öğrenim Gören / Öğrenim Dışı Genç Kadın Yoksulluğu ile İlgili Eğitim Politikaları	71
5. 31. Öğrenim Gören / Öğrenim Dışı Genç Kadın Yoksulluğu ile İlgili Yerel Yönetimlere, Üniversitelere, İşveren Örgütlerine ve STK'lara Öneriler	72
5. 32. Afetzedede Öğrenim Gören / Öğrenim Dışı Genç Kadın Yoksulluğu ile İlgili Afet Politikası Önerileri.....	72
5. 33. Masa 10: Tutuklu / Hükümlü Kadın Yoksulluğu ile İlgili Sosyal Politika Önerileri	73
5. 34. Tutuklu / Hükümlü Kadın Yoksulluğu ile İlgili Yerel Yönetimler ve STK'lara Öneriler	73
5. 35. Tutuklu / Hükümlü Kadın Yoksulluğu ile İlgili Adalet Bakanlığı ve Ceza İnfaz Kurumlarına Öneriler	73
5. 36. Tutuklu / Hükümlü Kadın Yoksulluğu ile İlgili İşveren Örgütlerine, STK'lara, Barolara ve Kamu Kurumlarına Öneriler	75
SONUÇLAR	76
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	85
YUVARLAK MASA KATILIMCILARINA TEŞEKKÜRLER.....	91

GİRİŞ

Bu rapora temel oluşturan “Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayı”na esin veren olgu, dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi ülkemizde de yoksulluğun can yakan bir insan hakkı sorunu olmaya devam etmesi ve önce Covid-19 pandemisi, daha sonra, hemen çalıştay öncesinde, ülkemizin güneydoğusunda yaşanan 6 Şubat deprem felaketinden sonra kadınlar açısından çok daha büyük bir risk oluşturmaya başlamasıdır. Aşağıda paylaşılacak olgular ve veriler, dünyada olduğu kadar ülkemizde de kadın yoksulluğunun çocuk yoksulluğu ile birlikte ele alınması gereken en acil insanlık sorunu olduğunu ve bu konuda, kamu kurumlarının, özel kuruluşların ve sivil toplum kuruluşlarının geliştirecekleri sosyal politika ve projelerde yüksek öncelikli bir sorumluluk alanı olarak benimsenmesinin ve tüm politikalarına toplumsal cinsiyet bakış açısının yansıtılmasının önemini vurgulamak üzere derlenmiştir.

Uluslararası kuruluşların raporları, tüm dünyada Covid-19 pandemisi ve Ukrayna Savaşı sonrasında yoksul insanların yaşamlarının daha da karmaşık hale geldiğini, yükselen gıda ve yakıt fiyatları, iklim şokları ve küresel ekonomik daralma eğilimi ile yoksullar için belirsizliklerin ve zorlukların artmış olduğunu ortaya koymaktadır. 2022 Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI) Raporu (OPHI&UNDP, 2022) rakamları 6,1 milyar insanı kapsayan 111 ülkedeki¹ hanehalkı araştırmalarıyla toplanan verilere dayanılarak, Dünya Bankası’nın açıkladığı, günde 2,15 ABD dolarının altında gelire yaşayan 648 milyon gelir yoksunu insan (World Bank, 2022) verisinin neredeyse iki katını bulan 1,2 milyar insanın akut çok boyutlu yoksulluk içinde yaşadığını ortaya koymuştur. Bu yoksulların yarısı (593 milyon) 18 yaşın altında çocuklardır; yine neredeyse yarısına yakını (470,1 milyon) hem beslenme hem de hijyen açısından yoksunluk çekmektedir ki, bu da onları enfeksiyon hastalıklarına karşı savunmasız bırakmaktadır; yaklaşık yarısı (593,3 milyon) hem pişirme yakıtı hem de elektrikten yoksundur; büyük çoğunluğu oluşturan %83’ü (964 milyon) kırsal alanda yaşamaktadır; %66’dan fazlası orta gelirli ülkelerde ve yaklaşık yarısı (518 milyon) mutlak yoksulluk içindedir; yoksul insanların altıda biri reisi kadın olan hanelerde yaşamaktadır; tüm yoksulların %8,1’i (94 milyon) de 60 yaş üstündedir (OPHI&UNDP, 2022).

2000 yılında ilan edilen Birleşmiş Milletler (BM) Binyıl Kalkınma Amaçları Bildirgesi aşırı yoksulluğun ve açlığın, ayrıca cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması, kadınların güçlendirilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, kalkınma için ortak hareket etme gibi çok önemli hedeflerin

---

¹ 23 düşük gelirli ülke, 85 orta gelirli ülke ve 3 yüksek gelirli ülke dahildir ve gelişmekte olan bölgelerde yaşayan nüfusun %92’sini kapsamaktadır.

2015 yılına kadar gerçekleştirilmesini öngörmüştü. İzleyen on beş yılda hedeflere odaklanan ülkelerde olumlu sonuçlar alındığı ve önemli kazanımlar elde edildiği görülmekle birlikte, dünyanın pek çok bölgesinde eşitsizliklerin devam ettiği tespit edilmiştir. 2015 yılında, Binyıl Kalkınma Amaçlarından kazanılan tecrübeler ve bilgilere dayanılarak sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesine yönelik yeni bir tarihî adım atılmış ve 2030 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (Küresel Amaçlar) ilan edilmiştir. “Yoksulluğun tüm biçim ve boyutlarıyla ortadan kaldırılmasını sürdürülebilir kalkınma için vazgeçilmez bir gereklilik” olarak kabul eden Küresel Amaçlar, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 193 üye ülkenin imzası ile kabul edilmiştir. 17 temel amaç ve 169 adet alt hedeften oluşan bu BM Bildirgesinin çok önemli bir özelliği, kadın yoksulluğunun ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması ve kadının güçlendirilmesi yolunda tedbirler alınmasına dokuz temel amacın alt hedeflerinde yer vermiş olmasıdır. Dolayısıyla 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının ana temasının yoksulluk ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması ve kadının güçlendirilmesi olduğunu söyleyebiliriz (GAİB, 2022).

2021 yılı itibariyle Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında gerçekleşen ilerlemeyi toplumsal cinsiyet verileri açısından ortaya koyan önemli bir rapor (UN Women, UN Count, UN Dept. of Ec. & Social Affairs, 2021) 2030 yılına dek 150 milyonun üzerinde kadın ve kız çocuğunun yoksulluktan kurtulabilmesinin, hükümetlerin eğitim ve aile planlamasına erişimi iyileştirmek, eşit işe eşit ücretler sağlamak ve sosyal transfer kapsamını genişletmek için kapsamlı bir strateji uygulamalarıyla mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Rapor, gıda güvensizliğindeki toplumsal cinsiyet farkının Covid-19 pandemisine bağlı olarak arttığını, 2020’de erkeklere oranla kadınlarda %10 daha yüksek olduğunu da ortaya koymuştur. Ayrıca, raporda Küresel Amaçların hemen hepsinde kadınlar açısından sürmekte ve artmakta olan cinsiyete dayalı eşitsizliklerin ve kadınlar açısından büyüyen kırılma noktalarının özeti verilmektedir.

Dünya ülkelerinin Birleşmiş Milletler Bildirgelerinde yansımasını bulan yukarıda belirtilen ortak insani değerlerin ve küresel amaçların ortaya koyduğu gibi, daha iyi ve sürdürülebilir bir dünya için sağlıklı, iyi eğitilmiş ve evrensel bilince sahip çocuklara, bu çocukları yetiştirebilmek için de sağlıklı, iyi eğitilmiş ve çağdaş bilince sahip kadınlara ihtiyaç vardır. Bu durumda dünyanın geleceğinin bugün kadınlara ve kız çocuklarına nasıl davrandığımızı, onlara ne tür yaşam koşulları sağladığımızı, yoksulluk yaşamamaları için nasıl bir çaba harcadığımızı bağlı olduğu kuşkusuzdur. Nitekim ülkemizin de imzacısı olduğu 1985 tarihli “BM Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) de, 1961 yılında imzaya açılan ve 1996 yılında gözden geçirilen Avrupa Konseyi

Avrupa Sosyal Şartı da, Avrupa Birliği'nde 2000 yılından bu yana uygulanmakta olan Lizbon Stratejisi de, 2012'de OECD'nin ilan ettiği toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi inisiyatifi de (OECD, 2017) kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi, kadın yoksulluğunun ortadan kaldırılması için dünya ülkelerinin hükümetlerine önemli sorumluluklar yüklemektedir. Türkiye'nin bu hedeflerdeki performansını anlamak için Dünya Ekonomik Forumunun her yıl ülkeleri belirlenmiş göstergeler açısından karşılaştırdığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi sıralamasına (https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) 1990 yılından beri İnsani Gelişme Rapor Ofisi tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Endeksine (HDI) 1995 yılından sonra eklenen Toplumsal Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi (Gender Based Development Index; GDI) ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (Gender Inequality Index) (Deniz ve Hobikoğlu, 2012) sıralamalarına bakmak gerekir.

Dünya Ekonomik Forumu 2022 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Raporuna göre Türkiye genel eşitlik sıralamasında 146 ülke arasında 124.; ekonomik katılım ve fırsatlar sıralamasında 134.; eğitime erişim sıralamasında 101.; sağlık ve yaşamı sürdürme sıralamasında 99.; politik güçlenme sıralamasında 112. sırada bulunmuştur (https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf). Türkiye UNDP'nin İnsani Gelişme Endeksinde 2021 yılında gelişmiş ülkeler grubunda yer almakla birlikte, Toplumsal Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksinde 0,937 endeks değeriyle üçüncü grupta yer alabilmiş, 2021 Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinde de 170 ülke arasında 65. olmuştur (<https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/TUR>). Dünya ülkeleriyle karşılaştırmalar ülkemizin toplumsal cinsiyet eşitliği karnesinin hiç de memnuniyet verici olmadığını göstermektedir.

2023 yılı itibariyle Türkiye'nin yoksulluk verilerine baktığımızda, 2022 yılında kişi başına GSYH 10 bin 655 dolar olarak ilan edilmiştir (TÜİK, 2022). Kişi başına milli gelir ile Türkiye, önceki yıla göre bir basamak kayarak dünya ülkeleri arasında 79'unculuğa gerilemiştir. Öte yandan işgücü ödemelerinin milli gelirdeki payı 2020'de %33,1'den, 2021'de %30,1'e, 2022 yılında %26,5'e gerilemiştir. TÜİK Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri (TÜİK, 2022) eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranının 2022 yılında aynı düzeyde kalarak %14,4 olduğunu, medyan gelirin %60'ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre hesaplanan yoksulluk oranının ise son yılda 0,3 puan artarak %21,6 olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Medyan gelirin %70'i dikkate alınarak belirlenen yoksulluk

sınırına göre hesaplanan yoksulluk oranı ise bir önceki yıla göre 0,6 puanlık artış ile %29,3 olmuştur. Bu veriler Türk insanının son yıllarda yoksullaşmakta olduğunu göstermektedir.

TÜİK (2022) yoksulluk verilerine göre ülkede 12 milyon kişi yoksul olarak kaydedilirken en yoksul bölge %15'lik oran ve 615 bin kişi ile Adana - Mersin bölgesi, en az yoksulu olan bölge ise %3,2'lik oran ile Gaziantep, Adıyaman ve Kilis'ten oluşan TRC1 olmuştur. Bu bölgede yoksul sayısı 2021 yılında 221 binen 2022 yılında 107 bine düşmüştür. Adana-Mersin'deki yoksul sayısı ise 588 binden 618 bine yükselmiştir. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk oranına göre; okur-yazar olmayan fertlerin %27,7'si, bir okul bitirmeyenlerin %24,4'ü, lise altı eğitimlilerin %13,8'i, lise ve dengi okul mezunlarının ise %7,8'i yoksul olarak hesaplanmış, yükseköğretim mezunları ise %2,6 ile en düşük yoksulluk oranına sahip grup olmuştur.

Maddi ve sosyal yoksunluk oranı hesabında hane düzeyinde sorgulanan değişkenler; otomobil sahipliği, ekonomik olarak beklenmedik harcamaları yapabilme, evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayabilme, kira, konut kredisi ve faizli borçları ödeyebilme, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek yiyebilme, evin ısınma ihtiyacını karşılayabilme ve yeni eklenen mobilyaları eskidiğinde değiştirebilme durumu olarak tanımlanmıştır. Yukarıda belirtilen on üç maddenin en az yedisini karşılayamayanların oranı olarak tanımlanan maddi ve sosyal yoksunluk oranı 2021 yılında %18,1 iken 2022 yılı anket sonuçlarında 1,5 puan azalarak %16,6 olarak tahmin edilmiştir. Hanelerin %59,6'sı evden uzakta bir haftalık tatil masraflarını, %41,5'i iki günde bir et, tavuk ya da balık içeren yemek masrafını, %31,1'i beklenmedik harcamaları, %20,4'ü evin ısınma ihtiyacını, %65,4'ü eskimiş mobilyaların yenilenmesini ekonomik olarak karşılayamadığını beyan etmiştir.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) tarafından açıklanan 2023 Mayıs ayı verilerine göre (TÜRK-İŞ, 2023) dört kişilik bir ailenin aylık gıda harcamalarını kapsayan açlık sınırı 10 bin 362 TL; kira, fatura, eğitim, giyim, ulaşım gibi tüm giderlerini kapsayan yoksulluk sınırı ise 33 bin 752 TL olmuştur. Mutfak enflasyonu aylık %2,23, son 12 aylık enflasyon ise %72,18 oranında artmıştır. 2023 yılında ücretli ve sigortalı olarak çalışanlar için asgari ücretin net 8 bin 506 lira ve çalışanların %62,54'ünün asgari ücretle çalışmakta olduğu ülkemizde yoksulluğun ne kadar yaygın ve derin olduğu saklanamaz bir gerçek haline gelmiştir. Bu veriler, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yoksulların yaklaşık %70 kadın olduğu olgusu ile birlikte değerlendirildiğinde, kadın yoksulluğunun ülkemizde ne kadar öncelikli bir toplumsal mesele haline geldiğini açıkça göstermektedir.

İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü'nün (İstanpol) yayımladığı *Covid-19 Salgınının Kadınların Çalışma ve Hane Yaşamı Üzerine Etkileri Politika Raporu'nda* (Bayar, Günçavdı ve Levent, 2020) analize temel alınan 2017 yılı Gelir Yaşam Koşulları Anketi (GYKA) verilerindeki 15 yaş üstü nüfusun %50,4'ünü kadınlar oluşturmasına rağmen, işgücüne katılım oranının yaklaşık %29,5 düzeyinde kaldığı; 2016 yılı verilerinde yer alan 30 milyonu aşkın kadının yaklaşık %16'sının okuma yazmasının olmadığı (erkeklerde bu oran %3,1); 2016 yılı itibariyle kadınların medyan gelirinin erkeklerinkinden yaklaşık %30 daha düşük olduğu; toplam kadın nüfusu içinde kırılmalı en yüksek grubun gelir bakımından başkasının gelirine bağımlı, yoksul ev kadınları olduğu; gelir grupları itibariyle istihdamın dağılımına bakıldığında, kadın istihdamının ağırlıklı olarak daha çok düşük gelir gruplarında, erkek istihdamının ise, neredeyse simetrik bir şekilde üst gelir grubunda yoğunlaştığı; çalıştıkları işlerdeki duruma göre dağılımda ücretli çalışma oranında erkekler lehine önemli bir fark bulunduğu; kadınların küçük bir marjla yevmiyeli çalışmada önde olduğu; ücretsiz aile işçiliğinin de daha çok kadınlar arasında yaygın olduğu (erkeklerde %2, kadınlarda %31); kadınların işgücü dışında kalmalarının en önemli nedeninin ev işleri/bakım hizmetleri olduğu (erkeklerin %0,83'ü için ev işleri/bakım hizmetlerini haftada 30 saatten az çalışmalarının nedenlerinden biri, kadınların %44,4'ü için işgücü dışında kalmanın gerekçelerinden biri); dolayısıyla kadınların toplumsal yaşamda kendilerine atfedilen görevler nedeniyle hane içi sorumluluk paylaşımında ciddi bir eşitsizliğe maruz kaldıkları; işgücüne giriş ve getiri elde etme açısından önem taşıyan vasıf kazanma imkanlarının da kısıtlı olduğu, bu durumun işgücüne katılımlarını zayıflattığı, dolayısıyla maruz kaldıkları ayrımcılığın işgücü piyasasına girmeden önce başladığı; büyük ölçüde ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen kadınların ağırlıklı olarak tarım sektöründe yoğunlaşmış olmalarının da işgücü piyasasının önemli bir yapısal sorunu olduğu; araştırma tarihi itibariyle 15 yaş ve üstü 59 milyon 900 bin kişilik nüfusun içindeki kadınların %73'ünün işgücü piyasasının dışında ve dolayısıyla herhangi bir gelire sahip olmadığı tespit edilmektedir (TÜİK, 2017). Rapor, bu koşullarda yoksulluğun kuşaklararası sürekliliğini kırmak ve yoksulluk riskinin yaygınlaşmasını ve artmasını engellemek için "Temel Gelir" politikasının uygulanmasını, bunun için de sosyal güvenlik sisteminin yeniden tanımlanmasını ve kurgulanmasını gerekli görerek önermektedir.

Türkiye'de kadın ve çocuk yoksulluğu üzerine düzenli olarak ampirik raporlar yayınlamakta olan Derin Yoksulluk Ağının Kadın Yoksulluğu Raporunda, yoksullukla mücadele eden kadınların çocuk yaşta, ekonomik sebeplerle evlendikleri; eğitim haklarına erişemedikleri; evdeki bakım yükü nedeniyle çalışamadıkları; sağlık hizmetlerine, doğum kontrol araçlarına ve hijyenik pedlere

erişmekte zorluk çektikleri; şiddete maruz kaldıklarında adalete erişemedikleri; erkeklerin en az iki katı bakım işi üstlendikleri; dünya çapında gelir karşılaşması yapıldığında, aynı iş için kadınların erkeklerden ortalama %24 daha az ücret aldığı; genel olarak kadınların yoksulluk içinde yaşama olasılığının erkeklere göre %35 daha fazla olduğu vurgulanmaktadır.

Kadın yoksulluğu ile çocuk yoksulluğunun kaçınılmaz biçimde birbirine bağlı olduğu kabul edilirse, çocuk yoksulluğu ile ilgili veriler de doğrudan kadın yoksulluğuna ilişkin fikir verebilecektir. Derin Yoksulluk Ağı “Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu Raporu” (2021) TÜİK’in 2019 “Çocuk İşgücü Araştırması” verileri yanı sıra İstanbul’da ikamet eden, düzenli geliri olmayan ve güvensiz işlerde çalışan 103 hane ile yapılan görüşmelere dayanarak çocuk yoksulluğu profilini ortaya koymuştur. Buna göre, görüşülen 103 hanenin %13’ünde çocuklar çalışmakta, %6’sında haneye sadece çocuklar gelir getirmekte, bu çocuklar kâğıt, hurda toplayıcılığı, seyyar satıcılık, tekstil işçiliği gibi ağır iş koşulları ve uzun çalışma saatleri gerektiren alanlarda çalışmakta; ailelerin %41’i herhangi bir sağlık güvencesine sahip olmamakta; %34’ünün sağlık güvencesi ilaç masrafını karşılamadığı için ilaca ulaşamamakta; %46,9’u yeşil karttan yararlanmakta; %49,5’i ekonomik destek almakta; %57,8’inde çocuklar pandemi dönemindeki uzaktan eğitime devam edememekte; %85’i yeterli besine ulaşamamakta; %74’ü bebek maması ve bezi almakta zorlanmakta, %21’i hiç alamamakta; %38,7’sinde her gün öğün atlanmakta; %38,8’i evini kaybetme riskiyle karşı karşıya bulunmaktadır.

Kadın ve çocuk yoksulluğu ile ilgili seçimler öncesi acil konulara dikkat çekmek amacıyla hazırlanan Derin Yoksulluk Ağı (Mayıs 2023) “Türkiye’de Kadın ve Çocuk Yoksulluğu: Bazı Acil Sorunlar Bilgi Notu” başlıklı raporda, TÜİK’in 22 Mart 2023 Türkiye Çocuk Araştırmasına dayanılarak çarpıcı veriler vurgulanmıştır. Bu rapora göre, 2022 yılında Türkiye’de altı aylık ve daha yukarı yaştaki çocukların yalnızca %12,7’si et, balık ve tavuktan bir tanesini her gün tüketebilmektedir. Her gün meyve tüketebilenlerin oranı %50,5; sebze %33; fasulye, nohut, mercimek gibi kuru baklagiller %10,9; peynir, yoğurt gibi hayvan sütünden yapılan yiyecekler %57,8; ekmek veya makarna gibi tahıldan yapılmış yiyecekler %62,4; tatlı (şeker veya çikolata) %32,8; cips ve kraker gibi atıştırmalıklar %21,4; kola veya şeker içeren diğer alkolsüz içecekler %15,1’dir. Bu oranlara tersten bakıldığında, sağlıklı büyüme için ihtiyaç duydukları besinleri tüketemeyen çocuk oranının ne kadar yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu veriler çocuklarını beslemeye çalışan kadınların ne kadar büyük bir yoksulluk ve çaresizlik içinde olduğunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Annelerin bulabildikleri besinleri öncelikle çocuklarına yedirdikleri göz önüne alındığında yoksul kadınların kendilerinin de bu besinleri çok daha seyrek tüketebildikleri ortaya çıkmaktadır.

Raporumuzun giriş kısmında sunmaya çalıştığımız bütün bu veriler kadın yoksulluğuna farklı kurumsal yapılar tarafından çok yönlü ve kapsamlı stratejiler, sosyal politikalar ve projelerle yaklaşılması gereğine işaret etmektedir. Çalıştay masalarında yapılan durum tespitleri ve önerilere bir temel oluşturması açısından, aşağıda öncelikle kadın yoksulluğu çalışmaları literatürüne kısa bir giriş yapılacak, ardından Akdeniz Üniversitesi'nde gerçekleştirilen, yürütücülüğünü Doç. Dr. Mehmet Zanbak'ın üstlendiği ve TÜBİTAK tarafından desteklenen (119K804) Antalya'da kadın yoksulluğunu inceleyen projenin sonuç raporundan önemli tespitler paylaşılacaktır. Çalıştayı yuvarlak masa tartışmalarında ülkemizde çeşitli kurum ve kuruluşların kadın yoksulluğuna karşı yürütmekte oldukları faaliyetler ele alınmış olmakla birlikte, ülkemizde kadın yoksulluğu ile mücadele için yürütülen sosyal politikaları anlamak açısından, mevcut yasal mevzuat ve görevlendirilmiş çeşitli kamu kurumları tarafından yürütülen programlar hakkında kısa bilgiler içeren bir konu başlığı da hazırlanmıştır.

Raporun giriş ve literatür başlıklarından sonra Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayı'nın Yuvarlak Masa Çalışmalarında on farklı türde kadın yoksulluğu konusunda katılımcılar tarafından yapılan durum tespiti tartışmalarının ve ardından sosyal politika, sosyal hizmet veya sosyal proje olarak kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör örgütleri ve sivil toplum kuruluşları için geliştirilen önerilerin sunulduğu dördüncü ve beşinci başlıklardan sonra raporumuzun en çarpıcı bilgi ve önerileri Sonuç başlığı altında tekrar vurgulanacaktır.

1. KADIN YOKSULLUĞU ÇALIŞMALARI²

"Kadın yoksulluğu" olgusu günümüzde her bilim dalının ortak ilgi alanı haline gelirken, iktisattan sosyolojiye, tarihten felsefeye kadar birçok alanda bu konudaki çalışmalara rastlamak mümkündür. Dolayısıyla kadın yoksulluğu araştırmalarının sayısı her geçen gün artmış ve yazın hayatına çok miktarda kaynak sunulmuştur. Raporun bu başlığı altında söz konusu kaynakların bir kısmı ulusal ve uluslararası ölçekte özetlenmiş olup, iki başlık halinde ortaya konulmuştur.

1.1. Ulusal Ölçekte Kaleme Alınan Kadın Yoksulluğu Çalışmaları

Literatürde "kadın yoksulluğu" araştırmalarının önemli bir kısmı yoksulluğu parasal göstergelerle ele alırken, sayıları az da olsa sosyal göstergelerin de içerildiği bir yaklaşımı benimseyen çok boyutlu yoksulluk yöntemiyle analiz edilen çalışmalara rastlamak da mümkündür. Bu başlık

---

² Bu başlığın kaleme alınmasında Kartal ve Zanbak (2020) ve Zanbak (2022)'den yararlanılmıştır.

altında; Kardam ve Yüksel (2004); TEPAV (2009); Duyan Çamur (2010); Arpacı (2010); Açıkgöz (2010); Uçar (2011); Güzel (2011); Şener (2012); Karadeniz ve Durusoy Öztepe (2013); Zambak (2014), Özaydınlık (2014) ve Gerşil (2015); Uysal ve Köksal (2017); Topalhan ve Yeşilkaya (2017); Yalçın (2018); Şahin ve Şahin (2018); Zambak ve Kartal (2020); Zambak (2022) ve Zacharias vd. (2014) tarafından kaleme alınan söz konusu çalışmaların bir kısmına değinilmektedir.

Bu çalışmalardan Kardam ve Yüksel (2004) kadın yoksulluğunu yapabilirlik/yetenekler bakış açısıyla ele almış, Ankara’da düşük gelirli 40 kadınla yüz yüze görüşmeler sonucunda, maddi açıdan birbirine benzer kadınların yapabilirliklerinin farklılığına değinmiştir. Her ne kadar istihdam, eğitim, sağlık gibi konularda farklılıklar görülse ve iyileştirmeler gerekse de, kadına yönelik uygulanması gereken ilk politikanın vücut bütünlüğünün korunması, can güvenliğinin sağlanması ve şiddetin önlenmesi olduğu belirtilmiştir. Kadın yoksulluğuna gelir temelli yaklaşım yanında, yapabilirlik yöntemiyle yaklaşan TEPAV’ın (2009) araştırma metninde, kadınların yüksek gelir elde edip gelir yoksunluğu yaşamamasına karşın erkeklere göre ev işlerine daha fazla zaman ayırdıkları, özellikle çocuk bakımı için daha uzun süreyle meşgul oldukları ve sonuçta gelir yoksunluğu yaşamayan bu kadınların “zaman yoksunluğu” ile karşı karşıya kaldıkları belirtilmiştir. Duyan Çamur (2010) ise yaptığı analiz sonucunda kadınların yoksulluğunu etkileyen unsurları, kadınların gelirden mahrum olmaları, ailelerinden yoksulluk dışında bir miras kalmaması, gelin olarak geldikleri evin şartlarının evlenmeden önceki ailesinin şartlarıyla aynı ve her ikisinin de yoksul olması sebebiyle eşlerinden ayrılıp geri dönememeleri şeklinde sıralamıştır. Açıkgöz (2010) Türkiye’deki kadınların yoksulluklarına etki eden temel faktörler arasında boşanma, aile parçalanmaları, erkek işsizliği, savaşlar ve iç çatışmalar gibi olguları göstermiş, yoksulluğun kadınlaşması kavramını, hanelerini geçindirmek durumunda kalan kadınların tüm yoksullar içinde çoğunluğu oluşturması şeklinde tanımlamıştır. Araştırmacı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin Türkiye’de sıkça görüldüğünü ifade ederken, cinsiyet temelli iş bölümü ve kadınların ücret karşılığı olmayan işlerde çalışmalarının, onları ekonomik ve sosyal olarak güvensizliğe ittiğini belirtmiştir. Bu da kadınların doğal olarak yoksullaşmasıyla sonuçlanmaktadır.

Kadın yoksulluğuna odaklanan bir diğer çalışma Arpacı (2010) tarafından ele alınmıştır. Arpacı (2010) bu çalışmasında kadın yoksulluğunun başlıca sebebinin gelirden mahrumiyet olduğunu özellikle vurgulamıştır. Bunun yanında kadın yoksulluğuna odaklanan bir başka çalışma Uçar (2011) tarafından kaleme alınırken, araştırmacı, kadın yoksulluğu ile mücadelede sosyal politika araçlarının etkinliğine değinmiş ve analiz sonucunda sosyal yardımların biyolojik varlığı devam ettirebilmek adına hayati bir öneme sahip olduğunu, fakat bu yardımların kadınların sosyal konumlarında iyileştirici bir

etkiye sahip olmadığını vurgulamıştır. Kadın yoksulluğuna yönelik yapılan çalışmalardan bir diğeri Güzel'e (2011) aittir. Yazar, bu çalışmasında yetersiz eğitimin, istihdam olanaklarının ve kadınların enformel sektörlerde düşük ücret karşılığı çalışmaya razı olmalarının, kadın yoksulluğunu etkilediğini belirtmiş ve kadın yoksulluğunun önlenmesinde Türkiye geneli için mikro kredi uygulamalarının önemine vurgu yapmıştır. Konuyu "yoksulluğun kadınlaşması" çerçevesinde ele alan Şener (2012), yoksulluğun çoğunlukla kadınların istihdamdaki durumları ile ilişkilendirildiği vurgusunu yaparken, yoksulluğa neden olan temel faktörün %30 seviyesine yakın düşük işgücüne katılma oranı olduğunu belirtmiştir. Kadınların tarım dışı işsizlik oranının %18 civarında olduğunu yansıtıldığı çalışmada, ücretsiz aile işçilerinin toplam istihdam içindeki payının %15 civarında olduğu tespiti de yapılmaktadır. Araştırmacıya göre bu durum doğal olarak kadın yoksulluğunu beraberinde getirmektedir.

Kadın yoksulluğunu ele alan diğer çalışmalar ise Zambak (2014), Karadeniz ve Durusoy Öztepe (2013), Özyaydınlık (2014) ve Gerşil (2015) imzalıdır. Zambak (2014) Mersin ve Erzurum illeri için anket verisi kullanarak çok boyutlu yoksulluk endeksi hesaplamış olup yevmiyeli ve kendi hesabına çalışma ile eğitimsiz olmanın kadın yoksulluğunu artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, kendi hesabına çalışan kadınlarda yoksulluk oranının daha yüksek olduğuna ilişkin bulguya Karadeniz ve Durusoy Öztepe (2013)'un "Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu" çalışmalarında da rastlanmaktadır. Özyaydınlık (2014) da kadınların doğumdan itibaren erkeklere nazaran daha dezavantajlı bir konumda olduğunu ve bu dezavantajlardan birinin de eğitim alanında olduğunu belirtmiş, eğitimsizliğin yahut düşük eğitim seviyesinin kadın yoksulluğunu artırdığını vurgulamıştır. Gerşil (2015) ise kadın yoksulluğunun sebeplerini kırdan kente göç eden kadının eğitim düzeyinin düşük olması sebebiyle kentte iş bulamamasına, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmasına ya da istihdama katılamamasına bağlamıştır.

Kadın yoksulluğuna odaklanan bir diğer çalışma Uysal ve Köksal (2017), TÜİK 2015 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi verileri üzerinden bir değerlendirme yaparken, bu doğrultuda Türkiye'deki hane reislerinin %18'inin kadın, kadın aile reislerinin yarısından fazlasının dul, çoğunun düşük eğitimli olduğunu ortaya çıkarmış ve reisi kadın olan hanelerin %40'ünün maddi yoksunluk çektiği sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmalara ek olarak Topalhan ve Yeşilkaya (2017), Türkiye, İngiltere, İrlanda, Danimarka, Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, İspanya, Yunanistan ve Avrupa Birliği ülkelerine ait 2007-2015 yılları arası verileri kullanarak ve panel veri yöntemiyle bir regresyon analizi yapmışlardır. Analiz sonucunda, kadın yoksulluğu ile istihdam oranı ve eğitim arasında negatif yönlü bir ilişki bulunduğunu, istihdam ve eğitim artışının kadın yoksulluğunu azalttığını, gelirin ise kadın yoksulluğuna ilişkin bir çıkarımda bulunmak için net sonuçlar vermediğini vurgulamıştır. Kadın

yoksulluğunu ele alan diğer bir çalışma da Yalçın'a (2018) aittir. Yazar hane içinde yaşanan eşitsizliklerin, yetersiz eğitimin, kötü evlilik sonucu boşanmaların, kadının düşük ücretle çalışmasının, kadının hane reisi olmasının, kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmasının kadın yoksulluğunu etkileyen unsurlar olduğunu vurgulamıştır. Şahin ve Şahin (2018) ise kadın yoksulluğunun uzun vadede çözülebilecek bir sorun olduğunu, çözüm olarak ise hükümet politikalarının iyileştirilmesi ve bu alanda hizmet veren kuruluşların kapasitelerinin artırılmasına işaret etmiştir.

Kartal ve Zambak (2020) ise Antalya, Burdur ve Isparta illerini içine alan TR61 alt bölgesindeki kadınların yoksulluğunu analiz etmiş ve yoksulluğa en büyük etkiyi kronik hastalıkların yaptığını tespit etmiştir. Buradan hareketle kadınlara yönelik sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve daha önemlisi önleyici sağlık hizmetlerinin artırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Zambak (2022) kadın güçlenmesine odaklandığı, istihdam edilen ve evli kadınların yoksulluğunu çok boyutlu yaklaşımla ele aldığı bir sonraki çalışmasında, kadınlar öncelikli olmak üzere eğitimdeki iyileştirmelerin kadınları güçlü kıldığına altını çizmiştir.

Bu çalışmalara ek olarak ve farklı bir bakış açısı ile Zacharias vd. (2014) özellikle alt gelir gruplarında yer alan kadınların hanedeki bakım yükleri nedeniyle "zaman yoksulluğuna"³ maruz kaldıklarına odaklanmış ve bunun en aza indirilmesine yönelik çözüm önerilerini sıralamıştır. Diğer bir ifadeyle araştırmacılar 2006 yılı verileri altında Türkiye'deki tüketim harcamalarıyla zaman açığı olarak adlandırdıkları yoksulluk göstergelerini (LIMTCP) ele almıştır. Çalışmaya göre bireyin (18-70 yaş) hanehalkı üretimine ve faaliyetlerine (ev işleri, çocuk bakımı vb.) ya da kişisel bakımına *zaman ayıramaması*, zamansal bakımdan yoksulluğuna karşılık gelmektedir. Bu faaliyetler için gerekli zamanın ayrılamaması ise fazla çalışma sürelerinden kaynaklanmaktadır. Araştırmacılar sadece tüketim harcamalarını ele alarak yapılan ölçümlerin yoksulluğu gizlediğine, bu nedenle zamanın harcama boyutunun da hesaplamalara dahil edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Tüketim harcamalarını temel alan resmi ölçümlere göre %30 olan yoksulluk oranı, zaman açığının da göz önüne alındığı bir durumda %40 olmaktadır ki, bu da yaklaşık %10'luk bir gizli yoksulluk oranına karşılık gelmektedir. Çalışmanın önemli bir vurgusu ise, kadınların istihdam imkân ve koşullarının iyileştirilmesinin, düşük çalışma sürelerinin ve yüksek kazançlı istihdam alanları yaratılmasının, kayıtlı istihdamın artırılmasının, sosyal güvenlik sisteminin iyileştirilmesinin ve aktif bir sosyal yardım sisteminin oluşturulmasının, bireylerin zaman açıklarını azaltarak hem kendilerine hem de ailelerine

---

³ Kadınların "zaman yoksulluğuna" odaklanan diğer çalışmalar arasında, Özateş (2015) ve Öneş vd. (2013) de öne çıkmaktadır.

ayıracakları zamanın süresini ve kalitesini artırarak toplumda daha mutlu bireyler yaratacağı yönündedir.

1.2. Uluslararası Ölçekte Kaleme Alınan Çok Boyutlu Kadın Yoksulluğu Çalışmaları

Ulusal ölçekte kadın yoksulluğuna çok boyutlu olarak yaklaşan çalışmaya rastlanamıyor olsa da, uluslararası literatürde bu konuya odaklanan çok sayıda çalışmayla karşılaşmak mümkündür. Bunların bir kısmı Buvinic (1998); Moghadam (2005); Alkire (2007); Diprose (2007); Reyles (2007); Bastos vd. (2009); Batana (2013); Wu ve Qi (2017); Maduekwe (2018); Motuna vd. (2020); Robert (2021) şeklinde sıralanabilir.

Bunlar arasında öne çıkan Buvinic (1998) ve Moghadam'a (2005) göre yoksulluğun kadınlaşmasına neden olan temel faktörler, kadınların işgücü piyasasındaki konumu ve eğitim imkânlarından yararlanma derecesidir. Belirli seviyede gelir elde etmelerine karşın, ayrımcılık, hane içi eşitsizlikler, düşük ücret seviyesi, hane halkı reisinin kadın olması yoksulluğa olumsuz yansıyan unsurlar olarak gösterilmektedir. Ampirik yoksulluk literatüründe, toplumda ve hanede kadının fiziksel ve psikolojik güvenliği ile yoksulluğu arasındaki ilişkiye yönelik ilk çalışmalar Alkire (2007), Diprose (2007) ve Reyles (2007) şeklinde sıralanabilir. Bu çalışmalar bir taraftan çok boyutlu yoksulluk tanımında yer alan fiziksel ve psikolojik güvenlikten yoksun bireyleri yoksulluk tanımına dahil edecek kavramları geliştirirken, diğer taraftan bu kavramları ölçmeye yönelik göstergeleri tanımlamaktadır. Alkire (2007) "fiziksel güvenlik" ve "utanma hissine kapılmadan toplumda yer alabilme" boyutlarına hem tespit edilebilme hem de ölçüm güçlükleri yüzünden yoksulluğun kayıp boyutları arasında yer vermektedir. Aynı çalışmada Milenyum Kalkınma Hedefleri doğrultusunda geliştirilen yeni yaklaşımın, hedeflere dahil edilen yeni konular ve göstergelerle insani gelişme endeksini zenginleştirdiğini, güçlendirdiğini söylemekte ve yoksulların daha iyi tanımlanabileceğini vurgulamaktadır. Diprose (2007) çok boyutlu yoksulluğun ölçülebilmesi amacıyla şiddet verilerinin şiddete ilişkin diğer göstergelerle birlikte toplanabilmesine yönelik bir anket önermektedir. Şiddetle ilgili olabilecek diğer alanlar, sağlık, gelir ve istihdam, eğitim, kırılganlık ve risk, utanç ve aşağılanma, esenlik olarak belirtilmektedir. Çalışma, şiddetin sıklık ve türlerini ölçmek, şiddetin etkilerini ve tehdit algısını ölçebilmek için geniş bir gösterge listesi ve bunlara yönelik olarak geliştirilen soru setlerini sunmaktadır. Reyles (2007) doğrudan "utanç ve aşağılanma" konularına odaklanmakta, bireylerin deneyimlerinden yola çıkarak utanç, aşağılanma, damgalanma ve ayrımcılık gibi noktalarda tespitler yapılmasını sağlayacak soru setlerini ve göstergeleri sunmaktadır.

Bu noktada Bastos vd.'nin (2009) çalışmasına da değinilebilir. Araştırmacılar, Portekiz için 1995-2001 yılları arası hanehalkı panel verilerini kullanarak kadın yoksulluğunu çok boyutlu çerçevede değerlendirmeye aldıkları çalışmada toplamda 10.184 adet gözlemi analize dahil etmiştir. Ölçüm sonucu yaşlı kadınların, yalnız yaşayan kadınların ve aile reisi kadın olan hanelerin gelir yoksulluğu çektiği tespit edilmiştir. Ayrıca Portekiz toplumsal yaşam kültüründe kadınların işgücü piyasasında ve diğer cinsiyet temelli olgularda ayrımcılığa maruz kaldığı da kadının yoksul yaşamasına neden olan etmenler arasında sayılmıştır. Yoksulluğu bu çerçevede ele alan bir diğer çalışma Batana'ya (2013) aittir. Batana (2013) bu çalışmada kadın yoksulluğunu Alkire - Foster ölçüm yöntemini kullanarak hesaplamış ve kadın yoksulluğuna en büyük etkiye yaşam boyutundan sonra eğitim boyutunun sebep olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde yapılan çalışmalardan biri de Wu ve Qi (2017) tarafından kaleme alınmıştır. Wu ve Qi'nin (2017) Çin'de yaşayan kadın ve erkekler arası cinsiyet eşitsizliği üzerinden kadın yoksulluğuna ve kadının yoksullaşmasına sebep olan etkenlere odaklandıkları bu çalışmada kadın yoksulluğunu etkileyen faktörleri ortaya çıkarmak için sabit etkili lojistik regresyonu tercih etmişlerdir. Ölçümlere göre analiz bölgesinde kadınların yoksulluğuna %33 oranında temel eğitimin tamamlanamaması sebep olmaktadır. Ayrıca kırsal kesimde yaşayan kadınlar kaynaklara erişim sıkıntısı çekmekte, sağlık, eğitim gibi kamu hizmetlerinden yeterince faydalanamamaktadır.

Bu noktada Maduekwe (2018) tarafından yapılan yoksulluk analizine de değinilebilir. Araştırmacı, Sahra altı Afrika ülkesi olan Malavi için yaptığı çalışmada kadın yoksulluğunu Alkire-Foster metodunu kullanarak, çok boyutlu olarak ölçümlemiştir ki ele aldıkları endeks, kabul görme ve şiddet ana boyutlarına bağlı bireysel karar alabilme, öz yönetim, maruz kalınan şiddet türleri gibi alt göstergelerden oluşmaktadır. Sonuçların en çarpıcı yanı kadın yoksulluğuna en fazla etki eden boyutun bireysel karar alabilme yani güçlenme boyutu olduğudur. Bu boyuta bağlı olan, kadının bireysel sağlığı konusunda kendisinin karar veremiyor olması alt göstergesi kadın yoksulluğuna %80 oranında etki etmektedir. Motuna vd. (2020) de çalışmalarında Etiyopya'nın Kuyu Bölgesi'ndeki kadınların çok boyutlu kırsal yoksulluğuna odaklanmıştır. Benzer şekilde Robert 2021 yılında kaleme aldığı çalışmada modern tarımın, Uganda'daki kadınların çok boyutlu yoksulluk düzeylerini azaltmak için nasıl temel bir araç olabileceğini ekonometrik olarak analiz etmiştir. Araştırmacı modern tarım uygulamalarından elde edilen üretim artışı ile ülke çapındaki ve özellikle kadınların yoksulluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular Uganda için tarımın modernizasyonunun hane gelirlerini artırdığını kanıtlamaktadır. Ayrıca dolaylı olarak kadın istihdamı

yaratma ve gıda fiyatları üzerindeki etkisi ile çok boyutlu yoksulluğun azaltılmasında da nihai çözüm olabileceği tespit edilmiştir (Robert, 2021). Bu çalışmalar, çok boyutlu ölçüm yöntemleriyle kadın yoksulluğunun çok daha derinlemesine araştırılabileceğini ve anlaşılabilceğini göstermektedir.

2. ANTALYA'DA KADIN YOKSULLUĞU ARAŞTIRMASI BULGULARI⁴

2.1. Kadın Yoksulluğu: Kavramsal Çerçeve

Gelir temelli ya da yeteneklerden hareketle yapılan yoksulluk analizleri, yoksulluğun yıkıcı etkilerinin tüm kesimlere aynı ölçüde yansımadığını ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle çocuk, yaşlı, engellilerle birlikte kadınların yoksulluktan en fazla etkilenen dezavantajlı grubu oluşturduğu söylenebilir. Birleşmiş Milletler'in raporları dünya genelinde halâ yoksul olarak tespit edilen bireylerin %70'ini kadınların oluşturduğuna dikkat çekmektedir (UNDP, 1995). Geline aşamada yoksulluğun kadınlaşması kavramının ilk kez Pearce (1978) tarafından kullanıldığı da belirtilebilir ki, araştırmacı bu kavramı Amerika'daki yoksulların %70'ine yakınının kadınlardan oluşması ve kadınların işgücü piyasasında giderek daha fazla yer almalarına karşın ekonomik ve sosyal açıdan gelişme hızlarının yavaş olmasını vurgulamak için tercih etmiştir (Pearce, 1978: 28-36). Bu nokta ise "*yoksulluğun kadınlaşması*" kavramının tanımlanmasını ve bu dezavantajlı gruba yönelik spesifik politikaların oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte IV. Dünya Kadın Konferansı'nda da kadın yoksulluğu kavramı öne çıkmış ve kadınların güçlenmesine yönelik politika ve stratejilere dikkat çekilmiştir (Şener, 2012: 54; Topgül, 2013: 289, Gerşil, 2015: 162). Bu Konferansta, kadınların yoksul kalma olasılıklarının görece fazlalığına ve yoksulluk şiddetlerinin her geçen gün arttığına vurgu yapılmıştır (Ecevit, 2003: 85; Bayır, 2018: 33; Kartal ve Zambak, 2020: 296). Ayrıca Arpacı (2010: 6) zaman ve mekâna (bölgeye) göre kadın yoksulluğunun farklılaştığına değinmiş, bununla birlikte Moghadam (2005) yoksulluğa neden olan faktörler arasında; hanehalkı reisi olma bakımından kadın oranının artmasını ve yüklenen ilave ekonomik yükleri, kadınlara yönelik hanedeki/bölgedeki ötekileştirici tutumları ve sosyoekonomik kısıtlamaları/dışlamaları işaret etmiştir (Moghadam, 2005: 1).

Goldberg ve Kremen (1990: 6-7) ile Peterson (1987: 330) ise kadınların işgücü piyasasındaki konumlarından (daha ziyade yarı zamanlı istihdam edilmeleri) ve siyah tene sahip olmalarından, saat

---

⁴ Bu başlığın hazırlanmasında; Akdeniz Üniversitesi'nde 2020-2021 yılları arasında gerçekleştirilen, yürütücülüğünü Doç. Dr. Mehmet Zambak'ın üstlendiği ve TÜBİTAK tarafından desteklenen (119K804) projenin sonuç raporundan ve bu projenin verileriyle kaleme alınan Zambak'ın (2022) çalışmasından yararlanılmıştır.

başı ücretlerinin görece düşükliğinden, cinsiyetçi ayrımcılıklara maruz kalmalarından dolayı yoksulluğu daha şiddetli hissettiklerini belirtmiştir. Bununla birlikte araştırmacılar, istihdam ve sosyal politikalara yönelik iyileştirmelerde erkeklere öncelik verilmesinin, transfer harcamalarındaki eksikliklerin, medeni duruma (özellikle boşanma ya da eşin vefat etmesi) ve çocuk sayısına ilişkin değişikliklerin de (özellikle bekar annelik) kadınları yoksulluğa sürüklediğine dikkat çekmiştir. Çocuk bakımı başta olmak üzere kadınlara yüklenen sorumluluklar ve hane içi ya da dışında karar alma mekanizmalarına dahil edilmemeleri de kadınları yoksulluk açısından olumsuz etkilemektedir (Wilson, 1987: 21). Bir diğer araştırmacı Buvinic'e göre (1998; akt. Büyükyörük, 2019: 35-36) kadın yoksulluğunu etkileyen iki temel sebep vardır ki bunlardan ilki kadınların işgücü piyasasında ikincil konumda yer almaları ve daha ziyade emek yoğun işlerde düşük ücretle çalışmak zorunda kalmaları, ikincisi ise eğitime erişimlerinin sınırlı/kısıtlı olmasından dolayı erkeklere nazaran eğitimsiz kalmaları ve bu nedenle de kayıt dışı sektörlerde çalışmaya razı olmalarıdır.

Ele alınan çalışmalardan da hareketle kadın yoksulluğuna yol açan nedenler arasında eğitim seviyesi ile işgücü piyasasındaki konumun öne çıktığı söylenebilir. Bununla birlikte hanehalkı reisinin kadın olması ve bu kadınların medeni durumları, çocuk sayıları ve gelir seviyeleri de kadınların ve dolayısıyla hanelerin yoksulluğunu etkileyen unsurlar arasında sıralanabilir.

2.2. Antalya'da Kadın Yoksulluğuna İlişkin Bulgular

Bu raporda Antalya'daki kadınların yoksulluğuna ilişkin bulgular, 2020 yılında Antalya'nın 5 ilçesinde (Döşemealtı, Kepez, Muratpaşa, Konyaaltı, Serik⁵), 15-65 yaş arasındaki "çalışan ve evli" 400 kadın ile yapılan alan araştırmasının verilerinden hareketle elde edilmiştir. Antalya örneklemini temsil kabiliyeti olan bu anket 5 ilçeyi kapsarken, ilçeler arası karşılaştırmanın yapılabilmesi adına her ilçede 80 çalışan kadınla görüşme yapılmıştır.

Bu noktada belirtilmesi gereken en önemli husus, kadın yoksulluğunun ölçümünün parasal ve/veya gelir temelli göstergelerle değil, sosyal göstergelerin de dahil edildiği bir yaklaşım olan çok boyutlu yoksulluk yöntemiyle yapıldığıdır. Buradan hareketle uygulanan anket toplam 10 başlık, 9 boyut altında toplanmıştır ki bunlar: Kişiye ait bilgiler ve hanenin sosyoekonomik yapısı, istihdam, gelir, sağlık, güçlenme, sosyal yardım, göç, fiziksel güvenlik ve utanma hissetmeden yer alma şeklinde

---

⁵ Proje başvuru aşamasında Antalya'nın "5 merkez ilçesi" şeklinde planlanan saha çalışması inceleme alanı, pilot saha çalışması sonucunda elde edilen bulguların ardından güncellenmiştir. Bu doğrultuda pilot uygulamada Aksu'daki kadınların önemli bir çoğunluğu pandemi koşulları, eşlerinin rızasının olmaması, anketi yanıtlayacak zamanlarının yetersizliği gibi gerekçeleri beyan ederek ankete katılmayı reddetmiş, ardından Aksu ilçesi inceleme alanından çıkarılarak yerine sosyoekonomik ve sosyokültürel benzerlik gösteren Serik ilçesi dâhil edilmiştir.

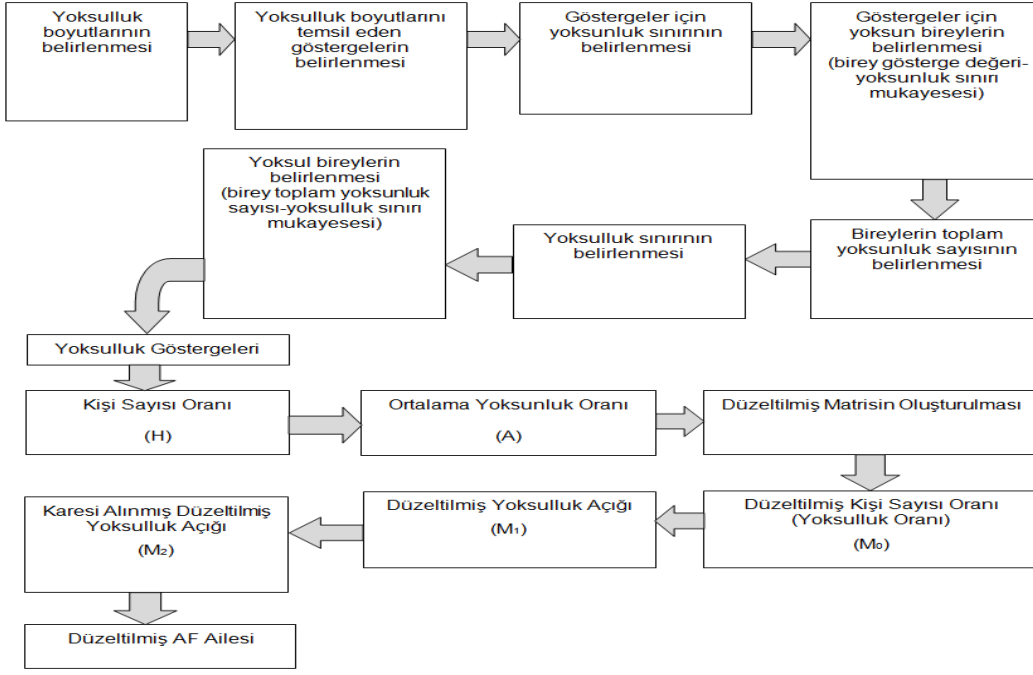

sıralanabilir. Kadınlara bu boyutlara ilişkin toplamda 132 soru yöneltilirken, söz konusu sorulara verilen yanıtlar yoksulluk oranlarının kentsel ve ilçe bazlı hesaplanmasına kaynak oluşturmuştur. Söz konusu örnekleme ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Antalya örneklemindeki kadınlara ve hanelerine ait tanımlayıcı istatistikler

		Kişi	%			Kişi	%
Eğitim	İlkokul	160	40,0	Sağlık durumu	Kötü	7	1,8
	Lise	145	36,3		Orta	100	25,0
	Lisans	86	21,5		İyi	293	73,3
	Lisansüstü	9	2,3	Hane geliri (TL)	En düşük	1.500	-
Yaş	Ortalama yaş	39	-		En yüksek	80.000	-
	15-24	38	9,5		Ortalama	7.069	-
	25-49	303	75,8	Geçim sıkıntısı hissiyatı	Hiç	84	21,0
50+	59	14,8	Çok hafif		69	17,3	
Çocuk sayısı	Çocuk sahibi değil	66	16,5		Hafif	81	20,3
	1	105	26,3		Orta düzeyde	111	27,8
	2	164	41,0		Şiddetli	47	11,8
	3	49	12,3	Çok şiddetli	8	2,0	
	4 ve üstü	16	4,0	Hanenin sosyal yardım ihtiyacı	Var	113	28,3
Yaşanılan evin durumu	Kendi evi	165	41,3		Yok	287	71,8
	Kira	226	56,5	Antalya’ya göç ile gelme süresi	1 yıldan az	2	0,9
	Lojman	1	0,3		1-5 yıl	62	29,0
	Ücret ödemiyor	8	2,0		6-10 yıl	49	22,9
			10 yıldan fazla		101	47,2	
Hanede çalışan birey sayısı	1	7	1,8	Göç sonrası ekonomik durum	İyileşti	99	46,3
	2	360	90,0		Kötüleşti	27	12,6
	3	26	6,5		Değişmedi	88	41,1
	4	6	1,5	Yaşanılan şiddet olayının yeri	Evde	11	61,1
	5	1	0,3		Okulda/işte	3	16,7
Çalışılan işteki statü	İşveren	98	24,5		Kamusal alanda	1	5,6
	Ücretli, işçi	240	60,0		Diğer	3	16,7
	Maaşlı, memur	14	3,5	Hanehalkı reisi	Eş	343	85,8
	Yevmiyeli	4	1,0		Kendisi	54	13,5
	Kendi hesabına	44	11,0		Baba	2	0,5
			Anne		1	0,3	
Borç durumu	Var	297	74,2	Yaşamında herhangi bir şeyi değiştirme isteği	Var	198	49,50
	Yok	103	25,8		Yok	202	51,50
Tasarruf durumu	Var	121	30,2				
	Yok	279	69,8				

Bu raporda Antalya’daki kadın yoksulluğunun hangi seviyede olduğunu ve yoksunluğun hangi göstergelerde yoğunlaştığını/derinleştiğini ortaya çıkarmak için AF metodu (Şekil 1) kullanılmıştır.

Kaynak: Zambak ve Çağatay, 2013; Zambak, 2014.

Şekil 1. Çok boyutlu yoksulluk endeksinin AF yöntemiyle elde edilme aşamaları

Hangi kadınların çok boyutlu olarak yoksul olduğunu belirleyebilmek ve yoksulluk oranlarını hesaplayabilmek adına; her boyutta 3 göstergenin yer aldığı 9 boyut ve dolayısıyla 27 gösterge belirlenmiş ve ölçüm bu göstergeler ışığında gerçekleştirilmiştir.

Ele alınan boyutlar arasında ilk sırada “kişinin ve hanenin sosyoekonomik yapısına ait bilgiler” boyutu gelmektedir ki bu boyutu “beyaz eşya, bilgisayar ve internet” göstergeleri temsil etmektedir. Evinde aynı anda çamaşır ve bulaşık makinası, kendine ait bilgisayarı ve internet erişimi olmayan kadınlar bu göstergelerde yoksun kabul edilmektedir. Ölçümde kullanılan “istihdam” boyutunda ise “iş sözleşmesi, günlük çalışma saati ve psikolojik, fiziksel baskı” göstergelerinde, işverenle arasında resmi iş sözleşmesi bulunmayan, günlük çalışma saati 8 saatin üzerinde olan ve çalıştığı ortamda psikolojik ya da fiziksel baskı gören kadınlar yoksunluk matrisine dâhil edilmiştir. Bunların yanında odaklanılan bir diğer boyut olan “gelir boyutunda” “net ücret, borç ve tasarruf” göstergeleri kullanılmıştır. Çalıştığı işyerinden aldığı ücret, 2020 yılında geçerli asgari ücretin altında olan bireyler net ücret göstergesinde yoksun kabul edilmiştir. Bununla birlikte analiz yapılan bir kadının borcunun olması ve herhangi bir tasarrufunun bulunmaması söz konusu göstergelerde bu kişiyi yoksun kılmaktadır. Yoksulluk ölçümünde hesaplama dâhil edilen bir başka boyut “sağlık”tır ki “sağlık durumu, hastalık sayısı ve sağlık sorununun etkileri” göstergeleri söz konusu boyutu temsilen çalışmaya eklenmiştir. Sağlık durumunun iyi olmadığını, en az 1 adet kronik rahatsızlığının

bulduğunu ve bu sağlık sorununun günlük yaşamını olumsuz etkilediğini beyan eden kadınlar yoksun olarak kabul edilmiştir. Genel yoksulluk ölçümünün en önem verdiği boyutlar arasında yer alan, sonuçları merak uyandıran ve kadının kendisi ya da ailesi ile ilgili kararları vermesinde dışa bağımlı olup olmadığını yansıtan “güçlenme” boyutu çalışmada odaklanılan başlıca boyutlar arasındadır. Söz konusu boyut “*kişisel karar kontrolü, ileride olası çalışamama nedenleri, özgür hissetme*” göstergelerince temsil edilmektedir. Bir kadın kişisel kararlarını kontrol etmede kendisini güçlü hissetmiyorsa veya ileride kendi rızası dışında işini bırakmasına yönelik baskı hissediyorsa, ölçüme bu gösterge yoksunu olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte 6 basamaklı bağımlılık/özgürlük merdiveninde yarı basamak olan 3 ve altında yanıtlar vermişse, yani kendini dışa bağımlı hissediyorsa bu kadın özgür hissetme göstergesi yoksunudur. Çalışmanın altıncı boyutu olan “sosyal yardım” boyutu ise ölçümde “*geçim sıkıntısı, sosyal yardım ihtiyacı ve sosyal yardım alma*” göstergelerinden hareketle yer alırken, geçim sıkıntısı çektiğini, sosyal yardım(lar)a ihtiyacı olduğunu ve geçim sıkıntısı nedeniyle kurumsal ya da bireysel yardım almak zorunda kaldığını bildiren kadınlar bu göstergelerde yoksun sayılmıştır.

Genel olarak nitelendirilen çok boyutlu yoksulluk ölçümü esnasında odaklanılan bir diğer boyut olan “göç”ü “*göç, göç sonucunda yaşam koşullarında değişme, ileride göç etmeyi düşünme*” göstergeleri temsil etmektedir. Yaşamında en az 1 kez göç etmek zorunda kalan, Antalya’ya göç ile gelenlerin göçle birlikte yaşam koşullarında değişiklik olmayan ya da önceki duruma göre durumu kötüleşen ve önümüzdeki dönemde Antalya’dan göç etmeyi düşünen kadınlar çalışmada yoksun kabul edilmiştir. Bunun yanında “fiziksel güvenlik” boyutu kadınların yaşadığı ortamın güvenli olup olmadığını ve şiddete maruz kalıp kalmadığını/kalmayacağını yansıması bakımından ele alınan belki de en önemli boyuttur. Söz konusu boyut çalışmada “*hırsızlık, fiziksel şiddet/yaralanma ve 1 yıl içinde şiddete maruz kalma olasılığı*” göstergeleri yardımıyla ölçüme dâhil edilmekte ve geçtiğimiz dönemde hanesine hırsızlık sorunuyla karşı karşıya kalan, geçtiğimiz 5 yıl içinde hane içinde ya da dışında kendisi ya da aile fertlerinden birisine yönelik şiddet olayına (ateşli silah ya da dövme) maruz kalan ve önümüzdeki 12 ay içinde düşük bir olasılıkla bile olsa şiddet mağduru olacağını bildiren kadınlar bu göstergelerde yoksun sayılmaktadır. Bu aşamada ele alınan son boyut ise toplumda “utanma hissetmeden yer alma” boyutudur ki söz konusu boyutu, “*yoksul olma nedeniyle utanma, önyargılı davranılma ve dışlanmış hissetme*” göstergeleri temsil etmektedir. Yoksulluğundan ya da yoksul olması durumunda utanacağını, kendisine son 3 ay içerisinde önyargılı davranıldığını ve kendini toplumdan dışlanmış hissettiğini bildiren kadınlar analize yoksun olarak dahil edilmiştir.

Gelinen noktada kadın yoksulluğu, Antalya’da uygulanan saha çalışmasından elde edilen veriler ışığında M_0 değerinin hesaplanmasıyla ölçülmektedir. Bu amaçla Şekil 1’de de değinilen aşamalar sırasıyla takip edilmiş ve endeks değerlerine (eşitlik 1, 2 ve 3) ulaşılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda çok boyutlu yoksulluk endeksini hesaplamak için ilk adımda *kişiyeye ve hanenin sosyoekonomik yapısı, istihdam, gelir, sağlık, güçlenme, sosyal yardım, göç, fiziksel güvenlik, utanma hissetmeden yer alma* boyutlarının yer aldığı anketten yararlanarak her bir boyuttan 3 gösterge seçilmiş ve böylelikle 27 gösterge ile bir ölçüm mümkün hale gelmiştir. Devamında bu göstergelerin yoksunluk sınırları belirlenerek kadınların her bir göstergede yoksun olup olmadığı tespit edilmiş yoksunluklar matrisi oluşturulmuştur. ***Her boyutta gösterge sayısının eşit olmasından dolayı göstergeler eşit ağırlıklandırılmış ve ele alınan 27 göstergenin en az 9’unda yoksunluk yaşayan kadınların “yoksul” oldukları kabul edilmiştir.*** Bir başka ifadeyle, çalışmada yoksulluk sınırı $k=9$ olarak belirlenirken, 27 göstergenin en az 9 tanesinde yoksun olan kadınların ele alınan yöntemle göre “yoksul” oldukları kabul edilmiştir ki burada Alkire ve Foster’ın (2011) çalışmasıyla gösterge sayısı/yoksulluk sınırı açısından bir tutarlılığın sağlanması gözetilmiştir. Gelinen aşamada, her ilçe ve örneklemin geneli için yoksul olarak belirlenen kadınların verilerinden hareketle başta kişi sayısı oranı (H-eşitlik 1) ve ortalama yoksunluk oranı (A-eşitlik 2) hesaplanmış, devamında bu iki değer çarpımından oluşan düzeltilmiş kişi sayısı oranı (çok boyutlu yoksulluk endeksi) (M_0 -eşitlik 3) elde edilmiştir. *Söz konusu endeksin yüksek olması, bir diğer ifadeyle 1’e yakınlığı, yoksulluğun daha fazla olduğuna işaret etmektedir (Alkire ve Foster, 2011).* Tablo 2’de de yansıtılan M_0 değerleri ilçe ve Antalya geneli için karşılaştırmaya imkân tanırken, bu değerlerin elde edilmesi aşamasında kullanılan yoksunluklar matrisi hangi kadının hangi gösterge ve dolayısıyla boyutta daha fazla yoksunluk yaşadığının tespitini de kolaylaştırmaktadır. Başka bir deyişle, elde edilen verilerden hareketle kadınların yoğun olarak yoksunluk yaşadığı boyutlar belirlenerek, politika yapıcılara kadınlara özel politika önermeleri sunulmuş ve kadın yoksulluğunun azaltılmasına yönelik öncelik verilmesi gereken alanlara ışık tutulmuştur.

*Yapılan ölçümler neticesinde Antalya örneklemini oluşturan **400 kadının 223’ünün (%55), yani yarısından fazlasının en az 9 göstergede yoksunluk yaşadığı, bir başka ifadeyle yoksul olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, Antalya’daki her 2 kadından 1’inin çok boyutlu yoksulluk metodolojisine göre yoksul olduğuna işaret etmektedir.***

Bu 223 yoksul kadından 9 göstergede yoksun olan kadın sayısı 49; 10 göstergede yoksun sayısı ise 46’dır. Yoksun olunan gösterge sayısı arttıkça yoksul kadın sayısı azalsa da en fazla yoksunluk

yaşanan gösterge sayısı 19'a kadar çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle aynı anda 17 göstergede yoksun olan sayısı 5, 18 göstergede 2 ve 19 göstergede ise 1 kadın bulunmaktadır. Çalışmada ele alınan 27 göstergenin var olduğu düşünüldüğünde, 19 gösterge yoksunu söz konusu kadının (Döşemealtı'nda yaşamaktadır) çalışmadaki en yoksul birey olduğunu söylemek mümkündür. **Bununla birlikte toplam örnekleme yoksunluk yaşanan ortalama gösterge sayısı 11,5'tir** ki çok boyutlu yoksulluk yaklaşımı, yoksul olan birey sayısı yanında, yoksunluk yaşanan bu gösterge ortalamasına da önem atfetmektedir. Yoksulların yaşadığı yoksunluğun gösterge başına değeri olan ortalama yoksunluk oranı (A) burada öne çıkmakta ve analizi tek boyutlu yaklaşımlara göre farklı bir boyuta taşımaktadır.

Bu tespitlerin ardından Antalya kadınlarına ait kişi sayısı oranı (H) 0,55; ortalama yoksunluk oranı (A) 0,42; düzeltilmiş kişi sayısı oranı, yani çok boyutlu yoksulluk endeksi (M_0) ise 0,23 şeklinde elde edilmiştir⁶. **Söz konusu endeks değeri (M_0) 1'e ne kadar yakınsa, bu durum yoksulluğun daha yüksek/şiddetli olduğuna karşılık gelmektedir.**

Elde edilen bu bulguların yanında analiz "ilçe bazında" genişletildiğinde bölgeye göre farklı bir görünümle karşılaşılmaktadır. Örneğin her ilçedeki 80 kadına ait veri setinden hareketle *yoksul sayısının en fazla olduğu ilçenin Döşemealtı (50 kadın) olduğu, en düşük sayıdaki yoksul kadının ise Muratpaşa'da (41 kadın) yer aldığı* söylenebilir. Kepez, Konyaaltı ve Serik'te en az 9 göstergede yoksunluk yaşayan, dolayısıyla yoksul olan kadın sayısı ise sırasıyla 43, 43 ve 46'dır. **İlçe bazlı kişi sayısı oranı ve ortalama yoksunluk oranı değerleri birlikte değerlendirildiğinde, her bir ilçeye ait çok boyutlu yoksulluk oranına ulaşabilmektedir ki Döşemealtı ilçesi kadın yoksulluğu bakımından tüm ilçeler içerisinde yine negatif ayrılmaktadır.** Bir başka ifadeyle Döşemealtı ilçesinde düzeltilmiş kişi sayısı oranı, yani çok boyutlu yoksulluk endeksi değeri en yüksek seviyede yer almaktadır. Ayrıca Döşemealtı ilçesinin M_0 değeri 0,27 iken, bu düzey, Antalya kent geneli değerinin (0,23) yaklaşık 0,035 puan üzerindedir. **Diğer bir söylemle, Döşemealtı'nda yaşayan kadınlar ele alınan ilçeler arasında yoksulluk bakımından en dezavantajlı konumda yer almaktadır.**

$${}^6 H = \frac{q}{n} = \frac{223}{400} = 0,55 \quad (1)$$

$$M_0 = H \times A = 0,55 \times 0,42 = 0,23 \quad (3)$$

$$A = \frac{\text{ortalama yoksunluk}}{\text{gösterge sayısı}} = \frac{\text{yoksunluk toplamı}}{\text{yoksul kişi sayısı}} = \frac{\left(\frac{c_1+c_n}{q}\right)}{d} = \frac{\frac{2570}{223}}{27} = 0,42 \quad (2)$$

Tablo 2. Antalya ve seçilmiş ilçelerindeki kadınların çok boyutlu yoksulluk endeks değerleri

	ANTALYA	DÖŞEMEALTI	KEPEZ	KONYAALTI	SERİK	MURATPAŞA
q (yoksul)	223	50	43	43	46	41
n (örneklem)	400	80	80	80	80	80
Yoksulluk sınırı gösterge sayısı	9	9	9	9	9	9
Gösterge sayısı	27	27	27	27	27	27
Ortalama yoksunluk sayısı	11,5	11,7	11,4	10,9	11,6	12,0
H	0,55	0,62	0,53	0,53	0,57	0,51
A	0,42	0,43	0,42	0,40	0,43	0,44
M ₀ = H x A	0,23	0,27	0,22	0,21	0,24	0,22

Bununla birlikte çok boyutlu yoksulluk endeksi baz alındığında tüm ilçeler arasında pozitif ayrılan kadınların Konyaaltı'nda ikamet ettiği söylenebilir ki bu tespit Konyaaltı ilçesinin 0,21 olan endeks değeriyle de desteklenmektedir (Tablo 3). Önceki başlıklarda vurgulandığı üzere, söz konusu endeksin nispi düşüklüğü Konyaaltı kadınları nezdinde yoksulluğun daha az hissedildiğine karşılık gelmektedir. Diğer ilçelerde elde edilen çok boyutlu yoksulluk endeksi değerleri Serik'te 0,24, Kepez ve Muratpaşa'da ise 0,22'dir. Bu sonuçlardan hareketle Serik'te yaşayan kadınların, Döşemealtı kadar olmasa da, yüksek oranlı yoksullukla mücadele ettikleri söylenebilir. **Özetle Döşemealtı ve Serik, kadın yoksulluğunun en yüksek olduğu ilçelerdir ki bu sonuç politika yapıcılara bölge önceliği açısından ışık tutabilmektedir.**

Tablo 3. Çok boyutlu yoksulluk endeksi bakımında en yüksek ve en düşük değere sahip ilçeler

	EN YÜKSEK	EN DÜŞÜK
H	0,62 (Döşemealtı)	0,51 (Muratpaşa)
A	0,44 (Muratpaşa)	0,40 (Konyaaltı)
M ₀	0,27 (Döşemealtı)	0,21 (Konyaaltı)

Çalışmada çok boyutlu yoksulluk endeksinin elde edilmesi aşamasında yoksunluklar matrisinden hareketle, hangi kadının hangi göstergede yoksunluk yaşadığının tespiti de mümkündür. Buradan hareketle Tablo 4, söz konusu yoksunlukların boyut ve gösterge bazlı nerelerde yoğunlaştığını yansıtırken, elde edilen bulgular hem yoksul kadınlar hem de örneklemin geneli adına politika öncelikleri için bir ipucu niteliği taşımaktadır. Yukarıda da vurgulandığı üzere örnekleme yer alan 223 kadın çok boyutlu yaklaşıma göre yoksuldur ki, **bu yoksulların en fazla yoksunluk yaşadığı boyut gelir boyutudur.** Bununla birlikte bu yoksul kadınların %60'ına yakını asgari ücretin altında ücret almakta, %80'inden fazlası borç içinde yaşamakta ve herhangi bir tasarrufu bulunmamaktadır.

Antalya örnekleminin tamamı göz önüne alındığında benzer şekilde yaklaşık her 2 kadından 1'i asgari ücret seviyesinin altında kazanç elde etmektedir. Ayrıca yine Antalya genelindeki her 4 kadından 3'ü borçlu ve herhangi bir birikime sahip olmadan yaşamını sürdürmektedir.

Yoksul kadınların yoğun yoksunluk yaşadığı bir diğer boyut istihdam boyutudur ki 223 yoksul çalışan kadının 138'inin resmi iş sözleşmesi bulunmamaktadır. Bu bulguyu destekler nitelikte, aynı yoksul kadınların %90'ına yakını 8 saatin üzerinde mesai yapmaktadır. İstihdam boyutuna ilişkin şu husus da vurgulanmalıdır ki **yoksul olduğu tespit edilen kadınların 34'ü (%15,2) işyerinden psikolojik ya da fiziksel baskı gördüğünü beyan etmiştir.** Bu da asgari ücretin altında gelir elde etmesine ve resmi iş sözleşmesi bulunmamasına karşın, yoksul kadınların önemli bir çoğunluğunun çalıştığı ortamdaki memnuniyetini yansıtmaktadır. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken belki de en önemli nokta; 34 kadının sadece bir istatistikten ibaret olmadığı ve öyle ya da böyle iş yerinde baskıya maruz kaldığıdır ki 1 kadının bile ruh ya da vücut bütünlüğüne verilecek bir zarar, telafisi olmayan sonuçlar doğurabilmektedir.

Sadece işyerinde değil, hanesinde ya da yaşadığı çevrede fiziksel güvenliğini tehlikede olduğunu/olacağını hissederek yoksul kadın oranı hiç de az değildir. **Bir başka ifadeyle önümüzdeki 1 yıl içinde bir şiddet olayıyla karşılaşabileceğini düşünen yoksul kadın oranı %54,3'tür.** Yakın geçmişte hırsızlık nedeniyle güvenliğini tehlikeye giren yoksul kadın sayısı 40 iken, **son 5 yılda şiddetle/yaralanmayla sonuçlanan bir olay yaşadığını belirtenlerin sayısı 17'dir.** Tıpkı işyerindeki gibi, hane ya da yakın çevrede yaşanabilecek ve insan onurunu zedeleyebilecek hiçbir şiddet veya baskı kabul edilemez. Dolayısıyla ister kadın ister erkek olsun, önemli olan bireyin çalışma hayatında, evinde ya da yakın çevresinde vücut ve ruh bütünlüğünün sağlanmasıdır ki burada politika yapıcılara ve uygulayıcılara yasaların yeniden gözden geçirilmesi ve var olanların uygulanması çerçevesinde büyük görevler düşmektedir. **Zira bu satırlar içerisinde istatistiksel bir veriden ibaretmiş gibi görünen şiddete maruz kalan 17 yoksul kadın, caydırıcı yasalarla ve kamu gücüyle/marifetiyle korunmak ve dahası bu tür sorunlarla bir daha karşılaşmamak üzere güçlenmek zorundadır.**

Antalya'daki yoksul kadınlar özelinde ele alınan boyutlar içinde **en fazla yoksunluğun yaşandığı bir diğer boyut sosyal yardım boyutudur.** Çalışmada anketin uygulanmasının ön şartı kadının yetişkin, evli ve çalışıyor olmasıdır ki bu eşi çalışsın çalışmasın haneye en azından kadının gelir getirdiğine karşılık gelmektedir. **Sosyal yardım boyutuna yönelik yapılan analizler yoksul olduğu tespit edilen kadınların yaklaşık %92'sinin geçim sıkıntısı yaşadığına işaret etmektedir.** Bununla birlikte sosyal yardım ihtiyacı olduğunu bildiren yoksul kadınlar, 223 kişilik yoksul örnekleminin

%43'lük bir oranına karşılık gelirken, bunların sadece %8'i devlet, özel sektör ya da akrabalarından gelen karşılıksız sosyal yardıma ulaşabilmektedir. Aynı zamanda bu yoksulların %62,8'i hayatlarında en az bir defa ekonomik nedenlerle göç ettiğini, bunların ise %36,8'i göç etmelerine karşın yaşam koşullarında bir değişikliğin olmadığını belirtmiştir. Ayrıca yoksul olarak tespit edilen her 5 kadından 1'i önümüzdeki dönemde Antalya'dan göç etmeyi planlamaktadır.

Antalya örneklemindeki yoksul 223 kadının 91'i sağlık durumunun iyi olmadığını, 60'ı ise sağlık sorunlarının yaşamını olumsuz etkilediğine dair bilgi vermiştir. **Yine aynı yoksulların yaklaşık yarısı kendisine karşı önyargılı davranıldığını ve dışlandığını hissetmektedir.** Bununla birlikte yoksul kadınların %6,3'ü yoksulluğundan dolayı utanma duygusu içinde olduğunu/olacağını söylemektedir. Diğer yandan 19 yoksul kadının evinde çamaşır ve bulaşık makinası (ikisi de) yokken, %60'ı bilgisayar sahibi değildir. Yoksul olan yaklaşık her 3 kadından 1'inin ise internete erişimi bulunmamaktadır.

Yoksul kadınlarla birlikte, **Antalya örnekleminin tamamı (400 kadın) değerlendirildiğinde de benzer sonuçlarla karşılaşmaktadır.** Yukarıda değinildiği üzere, **Antalya'daki kadınların yaklaşık yarısı asgari ücretin altında gelir elde etmekte, yaklaşık %75'inin borcu bulunmaktadır.** Bunun yanında herhangi bir tasarrufu olmayan kadın oranı ise %70 civarındadır. Gelir boyutunun yanında, Antalya genelinde yoğun yoksunluğun yaşandığı boyut ve göstergeleri kısaca özetlemek gerekirse; çalışan kadınların %53,5'inin iş sözleşmesi bulunmamakta, %72,8'i günlük 8 saatin üzerinde çalışmakta, %80'i geçim sıkıntısı çekmekte, yarısından fazlası ekonomik nedenlerden ötürü göç ettiğini bildirmekte, **%40'ına yakını kendini özgür hissetmemekte ve kişisel kararlarını verirken kendini dışa bağımlı (eş, baba, anne vb.) hissetmekte, yaklaşık her 3 kadından 1'i kendisine önyargılı davranıldığını ve dışlandığını, her 4 kadından 1'i ise sağlığının iyi durumda olmadığını bildirmektedir.** Son 5 yıl içinde şiddete maruz kalan kadın oranı %5 civarındayken, **önümüzdeki 1 yıl içinde şiddetle karşılaşacağını düşünen kadın oranı %50'nin üzerine çıkmaktadır ki bu oldukça yüksek bir orandır.** Bu sonuç fiziksel güvenliğin kadınlar için, hem hane (eş), hem de sosyal çevre kaynaklı, gittikçe daha yüksek oranda bir risk unsuru olduğuna karşılık gelmektedir. Antalya'daki kadınların yaklaşık yarısının kendisine ait bir bilgisayarının, %20'sinin internete erişiminin, 20 kadından 1'inin ise evinde aynı anda çamaşır ve bulaşık makinasının bulunmadığı, çalışmadan elde edilen bulgular arasında yer almaktadır.

Tablo 4. Antalya'daki kadınların ele alınan boyut ve göstergelerdeki yoksunlukları

		YOKSULLAR (223 Kadın)			ÖRNEKLEM (400 Kadın)		
BOYUTLAR	GÖSTERGELER	YOKSUNLUK SAYISI	YOKSUNLUK TOPLAMI	YOKSUNLUK SIRASI	YOKSUNLUK SAYISI	YOKSUNLUK TOPLAMI	YOKSUNLUK SIRASI
SOSYO-EKONOMİK YAPI	Beyaz eşya (Çamaşır+Bulaşık)	19 (%8,5)	214	8.	22 (%5,5)	277	9.
	Bilgisayar	134 (%60,1)			177 (%44,3)		
	İnternet	61 (%27,4)			78 (%19,5)		
İSTİHDAM	İş sözleşmesi	138 (%61,9)	364	2.	214 (%53,5)	556	2.
	Günlük çalışma saati	192 (%86,1)			291 (%72,8)		
	Psikolojik/fiziksel baskı	34 (%15,2)			51 (%12,8)		
GELİR	Net ücret	133 (%59,6)	506	1.	186 (%46,5)	765	1.
	Borç	185 (%83,0)			297 (%74,3)		
	Tasarruf	188 (%84,3)			282 (%70,5)		
SAĞLIK	Sağlık durumu	91 (%40,8)	234	6.	107 (%26,8)	284	7.
	Rahatsızlık sayısı	83 (%37,2)			106 (%26,5)		
	Sağlık sorununun etkileri	60 (%26,9)			71 (%17,8)		
GÜÇLENME	Kişisel karar kontrolü	108 (%48,4)	268	5.	157 (%39,3)	389	5.
	Çalışmama nedenleri	41 (%18,4)			60 (%15,0)		
	Özgür hissetme	119 (%53,4)			172 (%43,0)		
SOSYAL YARDIM	Geçim sıkıntısı	205 (%91,9)	319	3.	316 (%79,0)	451	3.
	Sosyal yardım ihtiyacı	96 (%43,0)			113 (%28,3)		
	Sosyal yardım alma	18 (%8,1)			22 (%5,5)		
GÖÇ	Göç	140 (%62,8)	271	4.	214 (%53,5)	391	4.
	Göç sonucunda yaşam koşullarında değişme	82 (%36,8)			111 (%27,8)		
	İleride göç etmeyi düşünme	49 (%22,0)			66 (%16,5)		
FİZİKSEL GÜVENLİK	Hırsızlık	40 (%17,9)	178	9.	58 (%14,5)	279	8.
	Fiziksel şiddet/yaralanma	17 (%7,6)			18 (%4,5)		
	1 yıl içinde şiddete maruz kalma olasılığı	121 (%54,3)			203 (%50,8)		
UTANMA HİSSETMEDEN YER ALMA	Yoksul olma nedeniyle utanma	14 (%6,3)	216	7.	22 (%5,5)	312	6.
	Önyargılı davranılma	99 (%44,4)			141 (%35,3)		
	Dışlanmış hissetme	103 (%46,2)			149 (%37,3)		

Sonuç olarak elde edilen bulgular **Antalya'daki kadınların önemli bir çoğunluğunun çok boyutlu yoksulluk yaklaşımına göre yoksul olduğunu ortaya koymaktadır.** Kent genelinde yoksul kişi sayısı oranının 0,55; çok boyutlu yoksulluk endeksinin 0,23 olması bu tespiti doğrulamaktadır. **Ayrıca Döşemealtı'ndaki kadınların endekslerinin Antalya genelinde daha fazla olduğunu, dolayısıyla yoksulluğu daha derin hissettiklerini söylemek mümkündür.** Benzer şekilde Serikli kadınlar da yoksulluğu Antalya ortalamasının üzerinde hisseden bir diğer ilçedir. Buna karşın, Kepez, Konyaaltı ve Muratpaşa'da ikamet edenler ise çok boyutlu yoksulluk bakımından görece avantajlı konumdadır. **Bu noktada kadın yoksulluğunun daha düşük seviyelere çekilebilmesi için politika önceliğinin Döşemealtı ve Serik ilçelerine verilmesi önerilebilir.** Bununla birlikte ağırlıklı olarak bu ilçelerde olmak üzere başlangıçta elde edilen gelirin (satın alma güçlerinin) artırılması ve buradan hareketle **daha fazla tasarruf yapabilmelerinin önünün açılması da kadınları güçlü kılacaktır.** Yine daha fazla gelire ulaşılması aşamasında, iş sözleşmesinde ve çalışma saatlerinde yapılabilecek iyileştirmelere öncelik verilmesi kadınların lehine sonuçlar doğurabilecektir. Ayrıca özellikle kadınların **eğitim seviyesinin artırılmasıyla** birlikte işteki statüleri ücretliden işverene doğru evrilecek, bu durum güçlenmeyi destekleyecek ve **hem iş hem de hanedeki karar alma mekanizmalarına daha yüksek oranda dahil olmalarını** sağlayacaktır. Geline noktada ise kendi ayakları üzerinde daha sağlam durabilen kadınların özgürlük alanları genişleyecek ve önyargılara karşı mücadele yetenekleri güçlenecektir. Bu durum hanedeki ve işyerindeki fiziksel ve psikolojik baskı ya da şiddete karşı da bir kalkan görevi üstlenecektir. Hane olarak eşit imkânlarla sahip kadın ve erkeklerin bir arada bulunması ise güçlü ve mutlu nesiller yetişmesinin anahtarı olacak açacak ve bu da uzun vadede toplumsal barışın ve gelişmenin önünü açacaktır.

3. KADIN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELEDE KULLANILAN SOSYAL POLİTİKALAR⁷

Sosyal politika en geniş biçimde tanımlandığında toplumu oluşturan bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetleri kapsar ve sosyal adalet ve eşitliğin sağlanmasına yönelik tüm politikaları içerir (Özügürlü, 2003: 60). Kadın yoksulluğu ile mücadele için tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çeşitli sosyal politikalar kapsamında sosyal güvenlik ve istihdam araçları, sosyal güvenlik kapsamında da sosyal sigorta, sosyal hizmet ve sosyal yardım bileşenleri kullanılmaktadır.

---

⁷ Bu başlık bilgilerinin düzenlenmesinde Uçar (2011) dan yararlanılmış, ilgili bölümlerde kullanılan kaynakları incelenerek kullanılmıştır.

Kadın yoksulluğu ile mücadelenin temel araçlarından biri, kadınların gelir elde etme fırsatlarını geliştirmek üzere kadın istihdamını artıracak sosyal politikalar uygulanmasıdır. Geleneksel sosyal politikanın odağı ücretli istihdamdır (Uçar, 2011: 53). Bu kapsamda, düşük eğitim ve nitelik engelini aşmak üzere eğitim ve mesleki eğitim ile kadınların işgücü piyasasının taleplerine göre hazırlanması; aktif işgücü politikaları ile işe yerleştirme, mesleki eğitim ve girişimcilik teşvikleri; kadın girişimciliğinin desteklenmesi; sosyal güvence, işsizlik sigortası, yeniden işe yerleştirme gibi politikalarla desteklenmiş esnek çalışma stratejileri; kadının üzerindeki çocuk, hasta, yaşlı ve engelli bakım sorumluluğunu üstlenen kurumsal sosyal bakım hizmetleri; kadın işgücünün istihdamına kurumlar vergisi indirimleri, gelir vergisi ve sigorta primi destekleri gibi sosyal politikalar uygulanabilmektedir (Tan vd., 2008).

Kadın yoksulluğu ile mücadelede kadın istihdamını artırmaya odaklanan anlayış ve uygulamalar, sadece piyasada ücret ödenen işler için kullanılması nedeniyle kadın hakları savunucularının eleştirisine uğramaktadır. Kadınların ev içi görünmeyen emeğini, kadına yönelik şiddeti, kadının karar mekanizmaları dışında kalmasını gözden kaçıran istihdam odaklı anlayış özel alanı kapsamadığı ve kadınların ihtiyaçlarını konu edinmediği için eksik bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaşamın her alanına yayılması, toplumun kadına bakış açısının değiştirilmesi kadın yoksulluğunu ve sosyal dışlanmayı azaltıcı esas politikalar olarak savunulmaktadır (Koray, 2008).

Geleneksel sosyal politika toplumda daha yüksek bir refah düzeyi ve sosyal koruma sağlamak amacı ile yürütülür. Sosyal politika sisteminin önemli bir bölümünü kapsayan *sosyal güvenlik sistemi*, ILO tarafından, "toplumun hastalık, analık, iş kazası, meslek hastalığı, işsizlik, sakatlık, yaşlılık ve ölüm nedeniyle kazancın kesilmesi ya da büyük ölçüde azalmasının yol açacağı sakıncalara karşı, kamusal önlemler aracılığıyla bireyler için sağladığı koruma olarak tanımlanmaktadır ve sigorta kapsamı dışında sağlık hizmetleri ve sosyal yardımları kapsayan geniş bir sosyal güvenlik anlayışını kabul etmektedir (Uçar, 2011: 55; Koray, 2008).

Sosyal güvenlik sisteminin başlıca aracı olan sosyal sigorta kayıtlı olarak çalışanlar ile bu kişilerin bakmakla yükümlü oldukları kişileri kapsar. Ancak kadınların çalışması çoğunlukla kayıt dışı ve ücretsiz aile işçiliği şeklinde gerçekleştiği için kendi adlarına sosyal sigortadan yararlanma oranı çok düşüktür. 2008'de TÜİK verileri istihdamda yer alan kadınların %58'inin herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadığını, tarımda çalışan kadınlarda bu oranın %99'a yükseldiğini göstermiştir (TÜİK, 2008). 2022 yılı Şubat verileri sigortalı kadın çalışan sayısının bir yıl öncesine göre 488 bin artarak 5,1 milyona ulaştığını, toplam istihdam içindeki payının da %32,2'ye yükseldiğini göstermekle

birlikte (TEPAV, 2022) kayıtdışı istihdam edilen kadın oranı 2022 TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırmasında (TÜİK, 2022c) 2. çeyrekte %34,38 olarak ölçülmüştür. Aynı oran erkekler için 23,37'dir.

Ülkemizde kadınların çoğunlukla sosyal sigorta kapsamı dışında kalmaları nedeniyle kadın yoksulluğu ile mücadelede sosyal güvenliğin diğer iki boyutu olan sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara ağırlık verilmesi gerekmiştir (Uçar, 2011: 56). *Sosyal hizmetler*, kapsamı ve niteliği ülkelerin refah devleti uygulamalarına göre genişleyip daralmakla birlikte, ülkenin vatandaşlarına “insana yaraşır bir biçimde varlıklarını sürdürebilecekleri bir ortam yaratmaya yönelik” hizmetleri ifade eder (Hacımahmutoğlu, 2009). *Sosyal yardım programları* da “ücretli çalışmayan, herhangi bir kayıtlı çalışanın bakmakla mükellef olmadığı ve sosyal sigorta sistemine girebilecek imkanlara sahip olmayan nüfus kesiminin sosyal risklere karşı korunması amacıyla” yürütülen faaliyetleri kapsar ve refah devleti veya sosyal devlet kavramı ile yakından ilişkilidir. *Sosyal devlet anlayışı*, “işsizlik, sakatlık, emeklilik, hastalık, ölüm, aile reisinin olmayışı ya da yoksulluk durumlarında gelir güvencesi sağlayan sosyal güvenlik ve yardım programlarını içermektedir (Uçar, 2011: 57-58).

Sosyal yardımların temel amacı, “muhtaçlık veya yoksulluk içinde bulunan kişilerin, muhtaçlık koşulları ortadan kalkıncaya kadar ve yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma gelinceye kadar gelir güvencelerinin sağlanması” ve ayrıca, sosyal yardım alan kişi için yeniden çalışabilme ve kendi geçimini sağlayabilme koşullarının oluşturulmasıdır (Dilik, 1987: 15). Sosyal yardımların en temel özellikleri karşılıksız yapılması ve muhtaçlık temelinde belirlenmesidir. Sosyal yardım sorumluluğunun temelde devletin olduğu düşünülmeyle birlikte, sosyal yardımlar, kamusal örgütlerin yanı sıra çeşitli sosyal yardım kurumları veya özel kuruluşlar tarafından da yapılabilmektedir. Sosyal güvenlik açısından, kamusal sosyal yardımlar sosyal sigorta ve sosyal hizmetlerden sonra gelmelidir. Bireylerin öncelikle sosyal yardımlar dışındaki sosyal koruma programlarından yararlanmaları gerekmektedir (Hacımahmutoğlu, 2009).

Yardımlar yoksulluk sorununun tek başına çözümü olmasa da kısa dönemli önemli bir destek mekanizması olarak görülmelidir (İkizoğlu, 2000). Konularına göre sınıflandığında sosyal yardımlar, eğitim-sağlık-gıda-barınma-yakacak-yaşlı-özürlü-giyim ve ev eşyası- işsizlik yardımları ve bunlar dışında kalabilen diğer yardımlar şeklinde sınıflanmaktadır (Hacımahmutoğlu, 2009). Ülkemizde yukarıda belirtilen sosyal güvenlik, sosyal hizmet ve sosyal yardım programlarının birçoğu kullanılmaktadır. Bir fikir verebilmesi açısından, sosyal politikalara ilişkin mevcut mevzuat, ilgili kurumlar tarafından yürütülen çeşitli yardım programları aşağıda kısaca ele alınacaktır.

3.1. Ülkemizde Sosyal Yardımlara İlişkin Hukuki Düzenlemeler

1982 Anayasası'nın çeşitli maddeleri, Türkiye Cumhuriyetini sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlamakla başlayarak (Md. 2) kişinin temel hak ve hürriyetleri (Md. 5), yaşama, maddi ve manevi hayatını geliştirme hakkı (Md. 17), ailenin huzur ve refahı için alınması gereken tedbirler (Md. 41), eğitim ve öğrenim hakları (Md. 42), sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı (Md. 42), konut ihtiyacını karşılayacak tedbirler (Md. 57), gençlerin kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korunması (Md. 58), sosyal güvenlik hakkı (Md. 60) ve özel olarak korunması gerekenlerin sosyal güvenlik hakkı (Md. 61) konularında devlete düşen görevleri tanımlamıştır. Md. 61'e göre devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri, sakatları, yaşlıları, korunmaya muhtaç çocukları korumakla ve bu amacı gerçekleştirmek için gerekli tesis ve teşkilatı kurmak ve kurdurmakla görevlidir.

1982 Anayasasının sosyal devlet vurgusu ile devlete yüklediği sosyal güvenlik görevlerine rağmen, sosyal yardım alanını düzenleyen çok sayıda kanun ve yasal düzenleme kurumsal ve yasal anlamda çok parçalı bir yapı oluşturmakta, sosyal yardım kendi başına bir hak olarak belirlenmemiş bulunmaktadır (Uçar, 2011: 71). Uçar (2011: 71-74) çalışmasında bu mevzuatı şöyle özetlemiştir:

- 10 Temmuz 1976 tarihinde yürürlüğe giren 222 sayılı '65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun'un 2. maddesine göre, 65 yaşın üstünde veya özürlü olan muhtaç durumdaki kişilere aylık bağlama görevi Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. 20 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe giren 5502 sayılı "Sosyal Güvenlik Kanunu" madde 15/b uyarınca, Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü tarafından yapılması gereken tazminat ve yardım işleri görevi, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) bünyesinde yer alan Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir (SSK, 2009).
- 2684 sayılı "İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun" 19 Haziran 1982 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanun'un 4. maddesi ile Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında maddi imkânlardan yoksun olan öğrencilere parasız yatılı ve burslu okuma imkânı sağlamakla ve bu konuda gerekli sosyal yardımı vermekle görevlendirilmiştir (MEB, 2009).
- 27 Mayıs 1983 tarihinde yürürlüğe giren 2828 sayılı "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu" madde 9/d bendi uyarınca, SHÇEK, yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken

kişi ve ailelere aynı ve nakdi yardımda bulunmak amacıyla gerekli hizmet ve programları geliştirmek ve uygulamakla görevli kılınmıştır (SHÇEK, 2009a). Sosyal ve ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özürllürlere, yaşlılara, ailelere ve topluluklara yönelik maddi ve manevi içerikli sosyal hizmetleri planlamak, uygulamak ve uygulamasını teşvik etmek, rehberlik sağlamak, yönlendirmek, koordine etmek ve denetlemek görevi, 2828 sayılı Kanun'la SHÇEK'e verilmiştir.

- 28 Eylül 1986 tarihinde yürürlüğe giren “SHÇEK Aynı ve Nakdi Yardım Yönetmeliği” ile 2828 sayılı Kanun'la verilen görevlerin esasları belirlenmiş ve usulüne bağlanmıştır. Bu yönetmelikle, kurumun gerçekleştireceği yardımlar ekonomik yönden muhtaçlık içinde bulunan kişilere kendi evlerinde ve ortamlarında sağlanacak olan parasal ve nesnel sosyal yardımlar olarak belirlenmiştir. Ancak, 29 Aralık 1993 tarihli yönetmelik ile söz konusu yönetmelikte bazı değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır. Buna göre, aynı yardımın sınırları genişletilmiş ve sosyal inceleme raporu sonucuna göre yardım yapılması koşulu getirilmiştir (SHÇEK, 2009b).
- 18 Haziran 1984 tarihinde yürürlüğe giren 227 sayılı “Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (VGM) Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” madde 13/f bendi uyarınca, Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Hayır İşleri ve Sosyal Hizmetler Dairesi belirlenecek, aile içindeki kişi başına düşen gelir payının aylık tutarı brüt asgari ücretin 1/3'ünden az olan ve Türkiye'de ikamet eden Türk vatandaşlarına; 5510 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde sağlanacak sağlık yardımlarını kapsar.
- 6 Mart 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5102 sayılı “Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun” yurt içinde yükseköğrenim gören öğrencilere burs, kredi ve nakdi yardım verilmesiyle ilgili esas ve usulleri düzenlemektedir. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü (YURT-KUR), yurt içinde yükseköğrenim gören ve yardıma ihtiyacı olan öğrencilere burs, kredi ve nakdi yardım yapmakla görevlendirilmiştir (KYK, 2010).
- 5263 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”, 9 Aralık 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun ile, 29 Mayıs 1986 tarihli ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun uygulanmasını sağlamak üzere Başbakanlığa bağlı SYDGM kurulmuştur (SYDGM, 2009b).

3.2. Sosyal Yardım Sisteminde Yer Alan Kuruluşlar ve Sosyal Yardım Programları

Türkiye'deki sosyal yardım sisteminde çok sayıda sosyal yardım programı farklı kurumlar tarafından yürütülmektedir (Uçar, 2011: 77). Sosyal yardım programları yürüten kurumlar: Sağlık Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu, İl Özel İdareleri, Belediyeler ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kapsamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarıdır. Bu kuruluşlar tarafından yürütülen belli başlı sosyal yardım programları şöyle sınıflandırılmaktadır:

1-Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Yürütülen Sosyal Yardım Programları

2- Sağlık Bakanlığı Tarafından Yürütülen Yeşil Kart Uygulaması⁸

3- Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yürütülen Yaşlı ve Özürlü Aylıkları Uygulaması

4- Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Yürütülen Burslar ve Parasız Yatılılık Uygulaması

5- Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü Tarafından Yürütülen Burs Uygulaması

6- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Tarafından Yürütülen Ayni / Nakdi Yardım Uygulaması

7- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (SYDTF) Kaynakları ile Yürütülen Sosyal Yardım Programları

1977 yılında yürürlüğe giren 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun" sosyal devlet anlayışı ile yoksullukla doğrudan mücadeleye ilişkin ilk yasal düzenleme olmakla birlikte, tüm yoksul vatandaşları kapsayan ve yoksullukla mücadele amacı ile yürütülecek kamusal sosyal yardım programlarına ilişkin ilk yasal düzenleme 1986'da kabul edilen 3294 sayılı "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu"dur. Bu Kanun ile SYDTF kurulmuş ve 1987 yılından itibaren de SYDV'ler vasıtası ile yardım programları yürütülmeye başlanmıştır. SYDTF'nin idari işleri, kurulduğu tarihten 2004 yılına kadar Başbakanlığa bağlı Fon Genel Sekreterliği eliyle yürütülmüş; 09 Aralık 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5263 sayılı "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun"la Fon Genel Sekreterliği, Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak teşkilatlandırılmıştır (SYDGM,

⁸ 01.01.2012 tarihinde 5510 sayılı kanun ile tüm vatandaşlar Genel Sağlık Sigortası kapsamına alınmış, Yeşil Kart uygulamasına son verilmiştir.

2009b). SYDTF'nin kuruluş amacı, 3294 sayılı Kanun'un 1. maddesinde belirtildiği üzere; "Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımında adaleti sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya teşvik etmek" tir. İlgili Kanun'un 2. maddesi ile Fon'un faaliyet alanı "fakru zaruret ve muhtaç durumda bulunan, kanunla kurulmuş sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olamayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkânı sağlanması halinde topluma faydalı ve üretken durumda kişiler" olarak belirlenmiştir (SYDGM, 2009a).

SYDTF'den aktarılan kaynaklarla, SYDV'ler tarafından ekonomik ve sosyal yoksunluk içerisindeki kişilere çeşitli sosyal yardımlar sağlanmaktadır. Fon kaynakları ile yürütülen sosyal yardım programları türlerine göre incelenecek olduğunda, yapılan yardımların SYDGM tarafından yapılan sınıflandırmaya göre; aile yardımları, sağlık yardımları, özürlü yardımları, eğitim yardımları ve özel amaçlı yardımlar olduğu görülmektedir. Aile yardımları; gıda, yakacak, barınma ve nakdi yardımlar ile muhtelif diğer sosyal desteklerdir (Uçar, 2011).

8- Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Diğer Uygulamalar

Türkiye İş Kurumunun (İş-Kur) düzenlediği istihdam garantili veya garantisiz işgücü yetiştirme kursları, kendi işini kuracaklara yönelik kurslar ve toplum yararına çalışma programları kadın yoksulluğu ile mücadele amacıyla yürütülen programlar arasında sayılmaktadır.

Önceleri Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) bünyesinde yürütülen kadın yoksulluğunun etkilerinin hafifletilmesine yönelik, aileye, kadına ve çocuğa yönelik koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici hizmetler 2011 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının kurulmasından sonra bu bakanlığın il müdürlükleri eliyle yürütülmektedir. Bakanlık Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve il örgütlenmeleri aracılığı ile yoksullukla mücadeleyi kapsayan bütün alanlarda eylem planları, programları hazırlamakta ve yürütmektedir. Bakanlık bünyesinde yürütülen Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) yardıma muhtaç olanların tespitinde ve mükerrer yardımın önlenmesinde önemli bir işlev taşımaktadır (Yaşar ve Taşar, 2019:137).

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'na (GAP BKİ) bağlı olarak 1995'den itibaren hizmet vermeye başlayan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan dokuz ildeki 35 merkezde, çok yönlü eğitim, bilinçlendirme, beceri kazandırma, girişimciliği

destekleme gibi çok yönlü faaliyetlerle kadınların kamusal alana daha fazla katılımını, kamusal hizmetlerden daha fazla yararlanmalarını, kadın istihdamını ve girişimciliğini artırmayı, kadını güçlendirmeyi sağlayan çalışmalar yürütülmektedir (GAP BKİ 2010). ÇATOM'ların 2018 Faaliyet raporunda belirtildiği gibi: 47 adet ÇATOM'da her yıl ortalama 500'e yakın genç kız ve kadın iş bularak çalışmaya başlamış, 40-50 kadın da işyeri açarak kendi işini kurmuştur. Her yıl çoğunluğu genç kız ve kadın olmak üzere ortalama 20 binden fazla kişi ÇATOM programlarına katılmış; 50-60 bin kişi ÇATOM'lar aracılığıyla düzenlenen etkinlik ve hizmetlerden yararlanmış. Bu sayı, Kasım 1995 yılından itibaren oluşturulan ÇATOM programlarına katılanları ve ÇATOM'ların mahalle/köy düzeyinde yaptığı yaygın çalışmaları içermektedir. Ocak-Aralık 2018 döneminde düzenli programlar aracılığıyla 45.731, diğer etkinlik ve hizmetler aracılığıyla 86.189 kişiye ulaşılmıştır. Kasım 1995-Aralık 2018 döneminde ÇATOM'larda yürütülen düzenli programlar aracılığıyla toplam 472.089 kişiye; diğer etkinlik ve hizmetler aracılığıyla 1.001.166 kişiye ulaşılmıştır. Projenin başından bu yana ulaşılan toplam kişi sayısı 1.473.255'dir. (<http://www.gap.gov.tr/cok-amacli-toplum-merkezleri-sayfa-75.html>.)

Türkiye'de yoksullukla mücadele için uygulanan önemli bir mücadele aracı da çok küçük ölçekli işletme sahiplerine işlerini büyütmeleri için verilen mikrokredi uygulamalarıdır (Yaşar ve Taşar, 2019). Bu krediler ağırlıklı olarak dar gelirli kadın girişimcilere yönelik olarak önce Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı tarafından 2002 yılında kurulan Maya Mikroekonomik Destek İşletmesi tarafından; ardından 11 Haziran 2003'de Diyarbakır'da başlatılmak üzere Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP) tarafından verilmiştir. TGMP'nin Haziran 2023 faaliyet raporunda, şu anda Türkiye'de 69 ilde faaliyet gösteren 100 mikrofinans şubesinden oluşan ulusal bir ağ aracılığı ile, kuruluşundan bu yana 1.552.102.669,69 TL mikrokredi desteği ile 200.000'den fazla dar gelirli kadının hayatına dokunulduğu ve yapılan bir sosyal etki analizine göre, mikrogirişimcilere sağlanan 1 TL'nin karşılığında 4,05 TL sosyal etki yaratıldığı belirtilmektedir (http://www.tgmp.net/eyayin/tgmp_bilgi_notu_tr.html).

Kadın yoksulluğu ile mücadele plan ve programlarının listelendiği bu başlık altında yerel yönetimlerin de önemli işlevler üstlenmesi gerektiği belirtilmelidir. Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi tarafından 2008 yılında Avrupa'daki yerel ve bölgesel yönetimlere hitaben hazırlanan Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartında tüm kentsel hizmet alanlarında kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaç ve önceliklerinin dikkate alınarak eşitliği sağlama hedefi çerçevesinde kadınları güçlendirici özel tedbirler alınmasını ve tüm karar, plan ve hizmet sunum sürecine eşitlik bakış açısının

yerleştirilmesini öngörmektedir. Şarta imza atan yönetimler, kadın-erkek eşitliğinin yerel düzeyde sağlanmasına yönelik olarak sözleşmede yer alan taahhütlerin uygulanması için eşitlik eylem planları geliştirmeyi kabul etmektedir. Şartta kadın-erkek eşitliğinin temel bir hak olduğu ve kadın ve erkeklerin karar alma süreçlerine dengeli katılımlarının demokratik bir toplumun ön koşulu olduğu ifade edilmektedir. Yerel eşitlik eylem planları kadınların şiddetten uzak ve güvenlik içinde yaşadıkları, kentin tüm hizmetlerinden (altyapı, konut, ulaşım, sağlık, eğitim, güvenlik vb.) eşit düzeyde yararlandıkları, kentin karar mekanizmalarında eşit temsil edildikleri ve karar mekanizmalarına katıldıkları «kadın dostu kentler» yaratmayı hedefler. Yerel Eşitlik Eylem Planları hazırlayan ve buna göre örgütlenen yerel yönetimlerin kentin yoksul kadınları ile ilgili özel plan ve politikalar geliştirmesi ve sosyal etkisi zayıf kalan aynı sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler dışında, kentte kadınları güçlendirici etkili değişimler yaratmaları beklenir.

Kadın yoksulluğuna karşı eylem planları ve projeler yürüten pek çok dernek ve vakıf faaliyetleri de olmakla birlikte bu gönüllü kuruluşların faaliyetleri de nispeten sınırlı sayıda kadına ulaşabilmekte, başarılı örnekler yaratılmakla birlikte sorunu köklü biçimde ele alabilecek kapsama ulaşamamaktadır. Bu nedenle sorunun ilgili kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör örgütleri ve STK'lar arasında sağlanacak eşgüdümlü çabalarla ele alınması ve sosyal etkisi daha yüksek olabilecek projeler, programlar geliştirilmesi daha yararlı olacaktır.

3.3. Sosyal Yardımların Kadın Yoksulluğuyla Mücadelede Etkinliğine İlişkin Araştırma Sonuçları⁹

Bir çalışma kapsamında, kadınların yoksullukla ilgili deneyimleri üzerinde kadın yoksulluğu ile mücadele için yürütülen sosyal yardımların ne gibi etkilerinin olduğunu derinlemesine görüşmelere dayanarak tespit etmeyi amaçlayan saha araştırmasında (Uçar, 2011) Ankara'nın üç merkez ilçesinde SDYV'den yardım alan 13 kadınla ve SYDV yetkilileri ile gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen kapsamlı nitel bulgular elde edilmiştir. Bu bulgulara dayanılarak, sosyal yardımların kadın yoksulluğu ile mücadeleye yönelik işlevinin çok önemli olduğu, ancak vakıfların ve sosyal yardım programlarının daha etkin hale getirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Uçar'ın bulgulara ilişkin değerlendirmeleri şöyle özetlenebilir (Uçar, 2011: 125-128):

- Çocuk bakım sorumluluğu, yetersiz eğitim düzeyi, iş bulabilmek için gerekli sosyal ağlardan yoksun olmak nedeniyle kadınların ücretli işlerde çalışabilmeleri önünde çok engel vardır.

⁹ Uçar (2011) tarafından yürütülen araştırmanın sonuçları özetlenmektedir.

- Ev içinde ücret karşılığı üretime katılma (evde fason iş) olanakları kısıtlıdır, karmaşık dayanışma mekanizmalarının içinde olmayı gerektirmektedir.
- Kadınların yoksulluğu deneyimleme biçimleri eğitim düzeyine, gelir getirici bir işte çalışmış olma ve eşle birlikte yaşıyor olma gibi faktörlere bağlı olarak değişebilmekte, yapabilirliği yüksek kadınlar kendilerini daha güçlü ve geleceğe umutlu hissetmektedir.
- Yoksulluk durumlarında ailenin geçim stratejilerinin kadınlarca idare edilmesi gerektiğinden sosyal yardımlara başvurular kadınlar tarafından yapılmakta, kadınların yoksulluğu itiraf etmesi erkeğe göre daha kolay olmaktadır.
- Sosyal yardımların miktarı, türü ve verilme şekline ilişkin sorunlar görülmektedir. Nakdi olarak verilen yardımların miktarı yetersizdir, kira ve fatura giderlerinin karşılanmasına yetmemektedir. Aynı yardımlar ise kişilerin ihtiyaçları gözetilmeden dağıtıldığı için amacına ulaşmamaktadır.
- Yardımların tek seferlik, düzensiz ve sosyal hizmet anlayışından yoksun olarak verilmesi, kadınların bağımlı durumunun sürmesine, her ihtiyaç duyduklarında yaşadıkları yoksulluğun şiddeti konusunda görevlileri ikna etmek zorunda kalmalarına, güçsüzlüklerinin sürmesine neden olmaktadır.
- Sosyal yardımlara başvurma sürecinin kadınların sosyalleşmelerine katkı sağlayan olumlu bir tarafı da olabildiği ileri sürülmektedir. Bu süreçte bilgilendirme ve yönlendirme yapan mahalle muhtarlarının önemli bir rolü olduğu görülmekle birlikte, sosyal yardım sisteminin toplumsal cinsiyete duyarlı biçimde yapılandırılması gereğine işaret edilmektedir.
- Mutlak yoksulluk düzeyinde yaşayan kadınları hedeflemekte olan ve Türkiye genelinde her ilçede örgütlenmiş bulunan SDYV'lerin kadınlara meslek kursu açma uygulamaları İŞ-KUR'a devredilmiş olmakla birlikte, kadınların güçlenmelerine ilişkin bilgilendirme, yönlendirme gibi desteklerin SDYV'ler bünyesinde verilmesi, bu vakıfların İŞ-KUR ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ile işbirlikleri yapması, toplum merkezleri, danışma merkezleri, halk eğitim merkezleri ve kooperatifler arasında eşgüdüm sağlanmasının gerekli görülmektedir.

Bu değerlendirmelere dayanılarak araştırmadan çıkarılan sonuçlar ve öneriler şöyle özetlenebilir (Uçar, 2011: 131-136):

- *“Kadın yoksulluğu ile mücadele aracı olarak sosyal yardımlar önemli bir yer tutmakla birlikte, kadınların hane içi ve toplumsal konularında ciddi bir etki yaratamamaktadır.*
- *Sosyal yardım programlarının vatandaşlık hakkı temeli yerine hayırseverlik anlayışı ile yürütülmesi, sosyal yardımların genellikle düzensiz, tek seferlik, aynı olarak ve ihtiyaç*

başvurusuna bağlı olarak birden fazla kurum/kuruluş tarafından verilmesi, kadınların bağımlı durumlarını pekiştirmekte ve yoksulluk nedeniyle yaşadıkları dışlanmayı artırmaktadır.

- *SDYV'ler tarafından yürütülen sosyal yardımların kadınların konumuna olumlu bir etkisinin olmaması, hayatlarında bir dönüşüm yaratmaması nedeniyle daha bütüncül ve sosyal hizmetler ile birlikte yürütülecek, kişilerin yapabilirliğini artıran sosyal yardım programlarını gerekli kılmaktadır.*
- *Mevcut sosyal yardım anlayışının eksiklerinden biri de istihdam bağlantısının olmamasıdır. İstihdam yanlı sosyal yardım politikaları, sosyal yardımlardan yararlanan yoksul işsizlerin danışmanlık, yönlendirme, eğitim, istihdam eğitimi, işe yerleştirme, düşük ücretli işleri kabul eden kişiler için mali destekler veya kamu istihdamı gibi politikalar aracılığı ile işgücü piyasasına sokulmasının sağlanmasını mümkün kılacaktır.*
- *İŞ-KUR tarafından yürütülen, kişilerin kısa süreli istihdam ve eğitimini amaçlayan toplum yararına çalışma karşılığı gelir uygulaması, kadın yoksulluğu ve sosyal dışlanmayla mücadelenin bir aracı olarak yararlıdır. Bu programın yanısıra, diğer sosyal yardım kurum ve kuruluşları ile işbirliği halinde yürütülecek istihdam garantili veya garantisiz işgücü yetiştirme kursları hem kadınların gelir elde etmesini sağlayacak hem de toplumsal konumlarını iyileştirecektir. Buğra ve Keyder'in (2007) çalışmasında önerildiği gibi, kadınlara yönelik düzenlenecek kursların cinsiyete dayalı geleneksel iş bölümünü yansıtan bakım, temizlik hizmetleri gibi alanların dışında bilgisayar, yabancı dil, tamirat gibi alanlarda açılarak katılımın teşvik edilmesi, kadınların yapabilirliklerini artıracak ve toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürecektir.*
- *Eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma koşuluyla verilmekte olan Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) uygulaması gibi, istihdam edilebilir kadınların bilgi ve beceri kurslarına katılmaları, İŞ-KUR'a kayıtlı olmaları gibi şartlara bağlanarak verilmesi, sosyal yardımların güçlendirici bir işlev kazanması açısından yararlı görülmektedir. Hastalık ve yaşlılık gibi nedenlerle istihdam edilebilirliği olmayan kadınlara ise yardımların karşılıksız ve şartsız yapılması gerekmektedir.*
- *Sosyal yardımların bilgi sistemi olan SOYBİS sistemden kaynaklanan birçok sorunu önleyecek bir uygulama olmakla birlikte, sosyal yardımlardan sorumlu diğer kurumlar, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyon ve işbirliği eksikliği ve sosyal hizmet uzmanları sayısının yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan norm ve standart farklılıkları bu araştırma kapsamında tespit edilen diğer sorunlardır.*
- *Yoksulluk ve muhtaçlık kavramlarının kesin sınırları olmaması, toplumsal cinsiyete duyarlı ortak bir yoksulluk tanımı oluşturulmamış olması, muhtaçlık ölçütlerinin belirlenmesi, ele alınması gereken öncelikli konulardır. Bununla birlikte kadın yoksulluğu ve sosyal yardımların toplumsal cinsiyet temelinde analiz edilebilmesi için toplumsal cinsiyet bazında ayrıştırılmış veri toplanması büyük önem taşımaktadır.*
- *Kadın yoksulluğu ile mücadelede Türkiye'nin taraf olduğu pek çok uluslararası sözleşme ve geçerli hukuki mevzuat mevcut olmakla birlikte, sosyal yardımlar bağlamında kadın yoksulluğu ile mücadeleye yönelik geçici özel önlemler belirlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının tüm plan ve politikalara yerleştirilmesi gerekmektedir. Geçici özel önlemler, kadınların toplum içindeki eşitsiz konumu nedeniyle yoksulluğu erkeklerden daha ağır yaşadığı kabul edilerek toplumsal cinsiyetten kaynaklanan eşitsizliğin giderilmesine yönelik olarak bu eşitsizlik giderilene kadar yürütülecek olan kadınlar lehine hazırlanmış özel politika ve uygulamalardır.*
- *SDYV'lerin mütevelli heyetlerinde kadın üye bulunmaması veya az sayıda bulunması da sorun olarak görülmüştür. Mütevelli heyetlerin kadın üye sayısını artıracak şekilde yeniden*

yapılandırılması ve heyet üyelerinin toplumsal cinsiyet duyarlılığını artıracak farkındalık çalışmaları yapılması yararlı görülmektedir.”

Yaşar ve Taşar (2019: 141) da Türkiye’deki yoksullukla mücadele programlarının, uzun vadeli ekonomik sosyal politikaların bir parçası olarak ele alınmaması ihtiyaç sahibi kişilere yapılan yiyecek, giyecek, yakacak gibi temel ihtiyaç yardımları ile sınırlı kalmaları, yoksullukla mücadelede kapsamlı bir çalışma olmaması nedeniyle eleştirildiğini ifade etmekte, gelir dağılımını iyileştirmeye, istihdamı artırmaya yönelik yapısal reformlara ve kırsal alanda kalkınmanın gerçekleştirilmesine ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

Bu noktaya kadar paylaştığımız bilgiler çerçevesinde aşağıda çalıştay masalarında tartışılan kadın yoksullukları ile ilgili durum tespitleri ve giderilmelerine yönelik kurum ve kuruluşlara öneriler paylaşılacaktır.

4. ÇALIŞTAY DURUM TESPİT SONUÇLARI

Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştay’ında on masada tartışılan farklı türde kadın yoksullukları, temel nedenleri ortak olmakla birlikte her biri farklı kurum ve kuruluşların dikkatini, özel sosyal politika ve projelerini gerektiren farklı yoksulluk ve ihtiyaç durumlarının mevcut olduğunu ortaya koymuştur. Hemen her masada, konunun uzmanları, ilgili ve bilgi sahibi kişiler tarafından tartışılan kadın yoksulluğunun temel kaynağının toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğu vurgulanmış ve birincil sosyal politika olarak her alanda toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile mücadele edilmesi önerilmiştir.

Çalıştay masalarında kadın yoksulluğu ile ilgili ortaya konan en önemli tespitler şöyle olmuştur:

4.1. Masa1: Yaşlı Kadın Yoksulluğu¹⁰

1. Türkiye’de yaşlı nüfus oranı 2021 yılı itibariyle %9,7’ye yükselmiştir. Yaşlılar içinde kadınlar erkeklerden ortalama 10 yıl daha uzun yaşadıkları için yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 yaş ve üzeri toplam nüfusun %55,7’si kadınlardan oluşmaktadır (TÜİK, 2022).

---

¹⁰ **Masa Katılımcıları:** Moderatör: Prof. Dr. Nilüfer Korkmaz Yaylagül- Akdeniz Üni. Sağlık Bilimleri Fakültesi Gerontoloji Bölümü; Raportör: Çağrı Elmas- Akdeniz Üni. Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Doktora Öğrencisi; Dr. Aynur Öztekin- AYKA PARK Yöneticisi; Av. Güler Yılmaz Birol- Antalya Kent Konseyi Kadın Meclisi Temsilcisi; Belma Özaran- Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Akdeniz Şube Bşk.; Ayşegül Nas- Asmalı Konak Huzur Evi Kurucusu; Sahil Bozkurt- TÜKD Antalya Şubesi 2. Bşk.; Güldal Sığınç- Antalya Reklamcılar Derneği Bşk., TOBB Antalya KGG İcra üyesi; Dr. Büşra Hasdemir- Akdeniz Üni. Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı ABD; Yeliz Teke- Akdeniz Üni. Gerontoloji Bölümü 4. Sınıf öğrencisi.

2. Türkiye’de yaşı nüfusun yoksulluk oranı 2020 yılında %16,7 olmuştur. Yoksulluk cinsiyete göre incelendiğinde ise yaşı kadınlarda yoksulluk oranı %17,6 olarak tespit edilmiştir.
3. Okullaşma, meslek edinme, ücret eşitsizlikleri, kayıt dışı istihdam, sosyal güvenlik ve yasaların uygulanmasında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yaşlılıkta çok daha fazla açığa çıkmaktadır. Kadının dezavantajlı durumu bu alanlarda birikimli olarak artarak yaşlılıkta yoksulluk riskiyle karşılaşmasına sebep olmaktadır.
4. Geleneksel kültür ve onun beslediği ataerkil yapı kadının bağımsız karar verme yaşamını etkilemektedir. Yaşlılığında da kadın erkeğe ya da çocuklarına bağımlı yaşamını sürdürmektedir. Öte taraftan tek başına yaşayan yaşı hanelerin %74,9’u yaşı kadınlardan oluşmaktadır. Kısaca yalnız yaşama, dulluk, sosyal güvencesizlik, ailenin çözülmesi gibi konular yaşı kadın yoksulluğunun temel karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır.
5. Düşük eğitim, meslek edinememe, iş piyasasına katılamama, görünmez emek, kayıt-dışı çalışma yaşlılıkta kadını yoksullaştırmaktadır. Yaşı kadının yoksulluğunda ikincil temel faktör düşük gelirdir. Yaşı kadınlar, emekli maaşı, yaşı aylığı, dulluk aylığı, alabilmekte (%94,5) ancak bu transferler yoksulluk sınırının çok altında kalmaktadır.
6. Diğer önemli bir sorun çalışmayan kadınlar için ileri yaşlarda dulluk ya da boşanma nedeniyle gelir kaybıdır. Yasal düzenlemelerde boşanma tazminatları ve nafakalar asgari geçim maliyetinin altında düzenlenmektedir. Miras ve mal paylaşımı açısından yaşı kadın suiistimale uğramakta ve yoksullaşmaktadır.
7. Uygulamada kapsam açısından yetersizlik ve aksaklıklar bulunmaktadır. Bakıma muhtaçlık konusunda devlet tarafından yoksulluk temelinde bakım hizmeti verilmesine karşılık düşük geliri olduğu halde yoksul kabul edilmeyen bakıma muhtaç yaşlılar bulunmaktadır. Maddi koşullar nedeniyle farklı bakım hizmeti alma imkanları yoktur. Bu imkansızlıklar kurumsal hizmetlerden kültürel yapılara kadar uzanmaktadır.

4.2. Masa 2: İşçi Kadın Yoksulluğu¹¹

1. Yaklaşık rakamlarla, çalışma çağındaki 30 milyon kadından yalnızca 10 milyonu çalışma yaşamına katılabilmektedir. Bu 10 milyondan da yaklaşık 6 milyonu istihdam altındadır. Covid19 salgınıyla birlikte, kadınların hem çalışma yaşamına katılımı hem de istihdamı daha da düşmüştür. Bugün 10 kadından 2'si istihdamdayken, her 2 kadından 1'i de kayıt dışı çalışmaktadır. Bir yandan kadınların çalışma yaşamına katılımı düşerken, diğer yandan çalışma yaşamındaki kadınlar büyük bir işsizlik tehlikesiyle karşı karşıyadır (Yücesan-Özdemir, 2022).
2. Pek çok kadın yalnızca cinsiyeti nedeniyle hak ihlaline maruz kalmaktadır. İstihdam altında olanlar ucuz, geçici ve güvencesiz işlerde çalışmakta, çalışan her iki kadından biri de asgari ücretin altında ücret alabilmektedir. Asgari ücret ile kadınların ortalama ücretleri arasındaki fark da giderek azalmaktadır. Buna dayanarak ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, siyasal krizi ve bununla birlikte salgın koşullarını en sert deneyimleyenlerin kadınlar olduğu söylenebilir (Yücesan-Özdemir, 2022).
3. Enformelleşen istihdam koşullarında kadınların gelir ve çalışma koşulları erkeklere göre daha eşitsizdir. Özellikle formal imalat sektöründe birçok kadın, taşeron işçi olarak kayıt dışı çalışmaktadır. Düşük ücretler, uzun çalışma süreleri bu sektörlerde kadınların yoksullaşmasını derinleştirmektedir (Güneş, 2011).
4. Kadın işçilerin maruz kaldığı hak ihlalleri çoğunlukla cinsiyet temelli ayrımcılık ve sahip oldukları yasal hakların işverenlerce kullandırılmaması şeklinde kendini göstermektedir. Erkek egemen toplum yapısı nedeniyle kadınların yüklendiği ev içi emeği, ücretli emek piyasalarındaki emeklerini de etkileyerek değersizleştirmekte; onların düşük ücretli ve güvencesiz işlerde (kayıt dışı çalışma, istihdam güvencesizliği, sendikal güvencesizlik, demokratik güvencesizlik, irade güvencesizliği vb.) yoğunlaşmasına yol açmaktadır (Ömeroğlu, 2021).
5. Çalışan kadınların evden çalışmak zorunda kalmaları, aynı anda pek çok işle uğraşmalarını ve hem evin bakım işlerini hem de ücretli çalışmanın gerekliliklerini aynı anda yerine

---

¹¹ **Masa Katılımcıları:** Moderatör: Doç. Dr. Nuray Atsan- Akdeniz Üni. İİBF İşletme Bölümü; Raportör: Doç. Dr. Janset Özen Aytemur- Akdeniz Üni. İİBF İşletme Bölümü; Neva Akçayır- İŞKUR Antalya Şube Müdürü; Zeynep Abacı- SGK Antalya İl Md. Merkez Müdür Yardımcısı; Minire İnal - İMECE Kadın Dayanışma Derneği Bşk.; Av. Simay Kosat- Antalya Barosu Kadın Hakları ve TCE Kurulu; Gülşen Aras - BAGEV Genel Sekreteri; Serpil Peker - TOBB Antalya KGK Başkan Yardımcısı; Fatma Girgin- TOBB Antalya KGK İcra Üyesi; Sehel Serin Türk - Antalya OSB Eğitim ve Kalite Müdürü; Esra Kasap- Akdeniz Üni.- İİBF YL Öğrencisi; Çiğdem Acan Göktepe - TÜRK-İŞ Antalya İl Temsilciliği.

getirmelerini mecbur kılmaktadır. Pandemi ve sonrası dönemde kadınların çalışma saatlerinin daha da arttığı, özellikle salgının kritik sektörlerinde uzun saatlerce çalışmanın yaygınlaştığı görülmektedir (Yücesan-Özdemir, 2022).

6. Erkeklerle göre daha sağlıksız ve geçici, kayıt dışı işlerde çalıştırılırken, kadınlar erkeklerle kıyasla %31,4 oranında daha düşük gelir elde edebilmektedir (Yücesan-Özdemir, 2022).
7. İşyerlerindeki ayrımcı politikalardan en fazla etkilenen yine kadınlardır. Angarya, mobbing, cinsel taciz ve şiddet kadın işçilerin çalışma koşullarını doğrudan şekillendiren gerçekliklerdir (Yücesan-Özdemir, 2022).
8. Özellikle yoksul evlerde gündelik hayatın devamının sorumluluğu kadınların omuzlarındadır. Kadınlar çalışma yaşamında, toplumsal yaşamda ve ev içinde yoksulluğun en çok vurduğu kesimdir. Güvencesiz çalışma koşullarında işçileşen kadınlar, ücretli iş ilişkisi içine girse de yoksulluktan kurtulamamaktadır (Yücesan-Özdemir, 2022).
9. Yoksulluk, hane reisinin kadın olduğu evlerde daha da kötü şartlarda ortaya çıkmaktadır. Evin sağlık ve hijyen koşullarının sağlanması, okula gitmeyen çocukların sorumluluğu, yaşlıların bakımı vb. ek yükler çalışmak zorunda olan kadınların yaşamlarını cendereye almaktadır (Yücesan-Özdemir, 2022).
10. Özellikle yoksul hanelerde, ihtiyaçların karşılanması için çok sınırlı olan gelirin idaresi kadınların sorumluluğundayken, hanenin geliri yükseldikçe hane bütçesinin kontrolü erkeğin eline geçmektedir (Güneş, 2011).
11. Kadın işçiler kazançlarını öncelikle ailenin ve çocukların gereksinimlerini karşılamak için kullanırken, kendi özel ihtiyaçlarından feragat etmektedirler. Kadınların çalışması hanenin geçimi için sadece ek bir gelir ve katkı olarak görülmekte; kadınlar gelirlerinin kontrolünü ellerinde tutamamaktadır (Güneş, 2011).
12. Hizmet ve imalat sektörlerindeki farklılaşan çalışma deneyimlerine karşın tüm kadın işçilerde ortaklaşan sorunlar şu şekilde sıralanabilmektedir (Yücesan-Özdemir, 2010):
  - **Fiziksel yıpranma:** Kadın işçilerin geçirdiği iş kazaları, meslek hastalıkları ve üreme sağlığı ile ilgili sorunlarda artış görülüyor. Yüksek ısıda çalışma sonucu anne karnındaki bebeklerde büyüme gerilikleri, tekstilde çalışanlarda düşük doğum, erken doğum, ölü doğum gibi komplikasyonlarda görülen artış en yakıcı örneklerden.
  - **Manevi yıpranma:** Duygusal emeğin yarattığı yıpranma özellikle hizmet sektöründe yoğun olarak görülüyor.

- **Çalışma ve gündelik yaşam arasındaki sınırların aşınması hatta çökmesi:** İşin 'fabrikanın veya işyerinin mekânsal ve zamansal sınırlarının ötesine geçmesi sorunu, özellikle görünmeyen ev içi emek yükünü taşıyan kadınlar için daha olumsuz etkileri olan yaygın bir durum.
- Ataerkil ilişkilerden dolayı **çalışma yaşamı dışındaki sorumlulukların çok olması;** Kadın işçilerin uyku ve dinlenme sürelerinin giderek daha da azalması.
- **İşyerlerinde uğranılan söz ile veya davranış ile taciz:** Tacizin her türü yaşanmakla birlikte çoğu zaman açığa vurulamıyor, görünür olamıyor, tanımlanamıyor; açığa vurulsa veya görünür olsa dahi kadın işçiler lehine yaptırımlar uygulanmıyor, önlemler alınmıyor.
- **Özsaygı yitimi ve kendisini yetersiz hissetme:** Güvencesiz çalışmanın yarattığı belirsizlikler, emeğin değersizleştirilmesi, iş yaşamındaki eşitsiz rekabet vb. koşullar, kadın işçilerin geleceklerini planlama, karar alma ve harekete geçme güçlerini zayıflatıyor.
- **Örgütlenme sorunları, yabancılaşma ve yalnızlaşma.**

13. Antalya OSB'de çalışan kadınların oranı %25-30 arasında. Farklı sektörlerden 7 firmanın İK sorumluları ile yapılan görüşmelerde 1343 kişi içinde 546'sı kadındır.

- Değersizlik hissi kadın çalışanlarda daha yaygın. Evlenme ve doğum süreçlerinin iş hayatına ilişkin planlarını doğrudan etkilediğini, çoğu zaman ücretsiz izin kullanmak zorunda kaldıklarını belirtiyorlar; kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle, hane içinden biri işten ayrılmak zorunda kalacaksa bu kişinin her zaman kadın olduğu; çalıştıkları süre boyunca elde ettikleri kazançlarını kendilerine ait görmediklerini, sadece haneye katkı olarak değerlendirildiğini söylüyorlar.
- Antalya OSB özelinde belirgin bir ücret eşitsizliği vurgusu yok ancak çalışma mekanlarının (fabrika alanı, dinlenme alanları, soyunma odaları vb.) kesinlikle kadınlara göre tasarlanmadığını özellikle vurguluyorlar. Kreşlerin azlığı, var olanların kapasitelerinin yetersizliği çok önemli bir sorun olarak görülüyor.
- Vardiyalı sistemde kadınlar büyük sorun yaşıyor; kadınların gece çalışma koşulları genellikle olmadığı için ustalar kadın işçi çalıştırmak istemiyor. Kadın işçi çalıştırmak için hep erkekleri gece vardiyasına yazmak istemediklerini söyleyerek bu konuda ısrarcı davranıyorlar.

- İmalat sektöründe (özellikle metal gibi ağır sanayide) kadınların çalışma koşullarına ve iş güvenliği uygulamalarına çok özen gösterilmesi gerekiyor. Sanayide tuvaletlerin tasarımı ve temizliği çok büyük sorun. Metal üretiminde iş kazalarının sonuçları çok ağır.
  - Fabrika alanındaki yerleşim düzeni (örneğin dar koridorlar) ve erkeklerle paylaşılan çalışma alanlarının planı tacize kapı açıyor.
  - Sosyalleşme ve dinlenme alanları göstermelik, çalışma süreleri çok uzun olduğu için neredeyse tuvalete gitmek bile mümkün olamıyor. Dinlenme araları ve süreleri daha insanca düzenlenmeli.
14. Ağır sanayide teknik ekipman ve güvenli giysiler çok önemli, oysa pek çoğu kadın bedenine göre tasarlanmıyor (çok büyük eldivenler ve giysiler gibi). Üstlerine uymayan giysilerin rahatsızlığına ek olarak yüksek sıcaklık ve nem dolayısıyla giysileri düzgün kullanamıyorlar ve bu durum çok ciddi iş güvenliği sorunları yaratıyor.
15. Bölgemizde çok sayıda ev işçisi kadın çalışıyor. Ev işçiliği iş yasasında yer almadığı için bu kadınların büyük çoğunluğu kayıt dışı çalışıyor. Yasada ev sahibi tarafından çalıştıkları gün sayısı kadar sigortalanmaları mümkün olduğu halde çoğunluğunun hiç sigortaları yok, sağlık ihtiyaçlarını karşılayamaz durumdadır. Oysa çok sayıda ev işçisi ev kazalarında hayatını kaybediyor veya çalışamaz hale geliyor. Bu kadınların emeklilik hakları da yok.
16. Bölgemizde Türkiye genelinden farklı olarak çok sayıda ev işçisi göçmen kadın da çalışıyor; bu kadınların sorunları daha da büyük ve çeşitli. Çoğu çalıştıkları evlerde çok kötü koşullarda yatılı kalıyorlar. Ev işçilerinin yaşadıkları iş kazalarının tespiti, kaydı ve tazmininde sıkıntılar var. İş kazalarında hayatını kaybeden ev işçisi kadınların haklarının takibi çok zor, yakınlarına aktarabilecekleri hakları yok.
17. İş güvencesi, ücret eşitsizliği ve terfi adaletsizliği her sektör için vurgulanan ana başlıklar. Kadınların erkeklerle aynı sosyal ortamlarda veya iş ağlarında yer alamamaları da iş rekabetinde önemli bir engel olarak tanımlanıyor.

4.3. Masa 3: İstihdam Dışı Kadın Yoksulluğu¹²

1. ILO ve TÜİK'in işsiz tanımına göre bir bireyin işsiz olarak kabul edilebilmesi için; 15-65 yaş arası arasında olması; çalışma isteğinde ve arzusunda olması, son 4 haftada resmi iş başvurusunda bulunmasına karşın çalışmıyor olması gerekmektedir.
2. Çalışma isteğinde ve arzusunda olmasına karşın çalışmayan kadınlar genelde çocuk bakımı nedeniyle çalışmadıklarını bildiriyorlar. Çocuklar için kreşlerin yetersiz olması kadınların çalışmaları önünde en büyük engeller arasında yer almaktadır. Ayrıca var olan kreşlerin de çalışma saatleri hem kamu hem de özel sektörde çalışan kadınlar için uygun değildir. Örneğin kreşler 17.30-18.00 arasında kapanmakta iken, iş çıkış saatleri bunlarla uyumlu değildir.
3. Vardiyalı çalışan kadınlar için de uygun kreşlerin olmaması ve var olanların da giriş-çıkış saatleri çok büyük sorundur. Bu nedenle kadınlar çalışmaktansa evde çocuklarına kendileri bakmayı tercih etmek zorunda kalmaktadır.
4. Ayrıca kreş ücretlerinin yüksekliği, kadınları vasıfsız işlerde düşük ücretle çalışmaktansa evde çocuk bakmaya yöneltmektedir. İŞKUR çocuklu anneleri işe yerleştirmede zorluk çekmektedir: Çocuk bakımı sorumlulukları nedeniyle genelde kadınların kısmi zamanlı iş talepleri olmakta, ancak İŞKUR bu talebi karşılayamamaktadır. *Çocuklu annelerin iş hayatı önünde bir duvar vardır.*
5. Antalya'da özellikle tarım ve turizm sektöründe kadınların çoğu asgari ücretin altında çalıştırılıyor. Bu durum emeğin sömürülmesine karşılık geldiği için kadınların bir kısmı kendi ya da eşlerinin isteğiyle çalışmamayı tercih etmektedir.
6. İŞKUR'a iş başvurusunda bulunan kadınların önemli bir çoğunluğu yaşlı bakımı ve çocuk bakımı için gelmektedir. Bu işlerde alınan ücretler oldukça düşük olduğu için çoğu kez çalışmamayı tercih edebiliyor. Bu durumda çalışmak için ülkeye gelmiş, yatılı kalabilen yabancı uyruklu kadınlar tercih ediliyor.

---

¹² **Masa katılımcıları:** Moderatör: Doç. Dr. Mehmet Zambak- Akdeniz Üni. İİBF Ekonometri Bölümü; Raportör: İlyas Daştan- TOCİN Bşk.; Av. Eylem Ülgen- Antalya Kent Konseyi Kadın Meclisi Bşk.; Seda Hilal Kızılgül- İŞKUR İş ve Meslek Danışmanı; Umüt Araz- Yardım Gönüllüleri Eğitim ve Proje Derneği (YAGEP) Başkanı; Tülay Öztürk- Konyaaltı Belediyesi temsilcisi; Füsün Çevik Karaman- İş İnsanı, İnşaat-Turizm, TOBB Antalya KGK İcra Üyesi; Ayşe Sümbüloğlu- İş İnsanı, Metal Sanayi-Antalya Organize Sanayi, ORGİK YK Bşk.; Hülya Güngör- TÜKD Antalya Şubesi YK Üyesi; Fulya Sarman- İş İnsanı, Reklam Ajansı, TOBB Antalya KGK İcra üyesi; İlgin Yücel Kandemir- ABB Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Sosyolog; Şeyma Sürmeli- ŞÖNİM Psikolog; Gamze Elif ÖZEN-Avukat.

7. Doğum yapan kadınların bir kısmı iş bırakıyor. İşveren tarafından bu durum kadınlara bir seçim gibi sunuluyor. Kadın ve özellikle anne olan avukatlara erkeklere göre daha az iş (dosya) verilmektedir. Çocuğu engel olarak gören bir kitle vardır.
8. OSB’de gece vardiyası kadını zorluyor. Kadın iş teklifini doğrudan reddediyor. Turizm sektöründe istihdam edilen kadınların da başlıca sorunu gece vardiyası, özellikle evli ise. Çalışma süresi, evdeki görevler, evde yapılacak işler, kadın hiç dinlenmeden evde ve iş yerinde çalışmak zorunda kalıyor.
9. İstihdam dışı kadınlar çok şiddet görüyor diye bir veri yok ama özellikle ŞÖNİM’e başvuran kadınlar şiddet sarmalından çıkmakta zorlanıyor. ŞÖNİM’e binlerce kadın başvuruyor, bir meslek elemanı günde yaklaşık 20 kadının işlemleriyle meşgul olmaktadır. Buradaki kadınların birincil sorunu şiddet. Bununla birlikte ekonomik özgürlüğü yoksa sorun çarpan etkisiyle büyümektedir. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesindeki çalışan kadınlara yönelik kreş hizmeti bulunmaktadır, ancak bunların sayıları yetersizdir.
10. Antalya’daki kiralar çok yüksek olunca işverenlerin bir kısmı eleman bulmakta zorlanmaktadır. Çalışanların bir kısmı işten ayrılıp, köyüne (kıra, memleketine) geri dönmektedir. Bu da kadın istihdamına olumsuz yansımaktadır.

4.4. Masa 4: Ev Eksenli Üreten / Kooperatifçi Kadın Yoksulluğu¹³

1. Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2022 yılı verilerine göre 15 ve üstü nüfusun işgücüne katılma oranı %51,4’tür. Bu oran erkeklerde %70,3, kadınlarda ise %32,8’dir. Ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma için kadın istihdamının artırılması gerektiği gerçektir.
2. Kadınlar eğitilmiş olsalar bile çoğu zaman işgücü piyasasında ayrımcılığa uğrama, ev içinde kendine yüklenen sorumluluklar nedeniyle ücretli ekonomik faaliyetlerde sınırlı bulunma, ekonomi ve politika alanlarındaki kurumlarda sosyal dışlanmaya maruz kalma, hane içinde gelirin dağıtım ve kontrolünden mahrum olma, finansal kaynaklara (kredi gibi) erişememe, kaynakları kullanmaktan mahrum olma, mülkiyete ilişkin haklarda eşit olmayan muameleye maruz kalma gibi birçok sorunla karşı karşıya gelmektedir. Kadınların bu sorunlarla baş

---

¹³ **Masa katılımcıları:** Moderatör: Doç. Dr. İlky Kutlar- Akd. Ün. Ziraat Fakültesi; Raportör: Sema Eraybar: TÜKD Antalya Şubesi YK üyesi; Türkan Gökkaya Zeybek- Konyaaltı Belediyesi; Selim Tıraş- Kepez Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Daire Bşk.; Gülliz Yaman-ABB Proje Şube Müdürü; Asaf Özalp- ABB Tarımsal Hizmetler Daire Bşk. Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik Şube Md.; Çiğdem Karaokutan- Minerva Kadın Kooperatifi/ TÜKD Antalya/ KGK; Kezban Kaya- Kooperatif Başkanı; Dr. Öğretim Üyesi Nilüfer Cengiz- Akdeniz Üni. SBMYO; Saadet Narin- TOBB Antalya KGK İcra Üyesi; Sema Kısacık- Ev eksenli üretici.

edebilmeleri, güçlü bireyler haline gelebilmeleri ve yoksulluktan kurtulmaları için en uygun modellerden biri de kooperatifçiliktir.

3. Bugün itibariyle Antalya’da kadın kooperatifi sayısı 42’ye ulaştı. Türkiye genelinde ise 2022 yılı itibariyle 781 kadın kooperatifi bulunmaktadır. Kadın kooperatifleri başka bir işte çalışma olanağı olmayan kadınlar için ideal bir ortam oluşturmaktadır.
4. KOOP-DES tarafından kadın kooperatiflerine verilen makine ve teçhizat hibelerinin verimli kullanılabilmesine dair kuşkuvar mevcuttur. Bazı kooperatiflerin bu makineleri gerçek değerinin üstündeki fiyatlarla aldığı ve kullanmadığı için atıl vaziyette bir kenara attığı duyumları vardır.
5. Kadın kooperatiflerinin bireysel davranması en önemli sorundur. Kooperatif sayısının fazla olmasından çok, nitelikli olması önemlidir. Kadın kooperatifleri birlik çatısı altında bir araya getirerek daha güçlü ve verimli olması sağlanmalıdır.
6. Şu anda Türkiye’de kooperatif algısı yok edilmeye ve paravan şirketlere dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Bazı kadın kooperatifleri kendi üretmediği ürünleri paravan firmalardan temin ederek ürün tedariki yapmaktadır.

4.5. Masa 5: Yabancı / Göçmen Kadın Yoksulluğu¹⁴

1. Türkiye iç, dış ve transit göçün bir arada yaşandığı, yoğun bir göç trafiği ve gündemi olan bir coğrafyadır.
2. Türkiye’de mevcut yabancı/göçmen sayısına dair istatistiki bilgiler yeterli değildir. Veri eksikliği sonucu durum tespiti tam yapılamamakta, bu da çözüm üretim sürecini zedelemektedir.
3. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu iyi bir kanundur, ancak uygulamada büyük sorunlar vardır.
4. Göç İdaresinin iş yükü çok fazla ve personel sayısı çok azdır.
5. Belediyelerin göç birimleri, yabancı meclisleri yoktur.
6. Vizesi bulunmayan yabancılar belediye hizmetlerinden faydalanamamaktadır.

---

¹⁴ **Masa katılımcıları:** 1-Moderatör: Prof. Dr. Necla Öztürk- Akdeniz Üni. Hukuk Fakültesi; Raportör: Doç. Dr. Gülay Yılmaz- Akdeniz Üni. Edebiyat Fakültesi ve KATCAM Müdürü; Av. Nurali Çitil – Antalya Barosu Mülteci Hakları Kurulu Üyesi; Esra Yakın- ABB Dış İlişkiler Şube Müdürlüğü; Natalia Karaca- Akdeniz Ukraynalılar Derneği Başkanı; Zera Vateldzhzi- Konyaaltı Kent Konseyi Yabancılar Meclisi Başkanı; Hatice Ün- TÜKD Antalya Şubesi YK üyesi; Mine Kestane Hatiboğlu- TOBB Antalya KGK İcra üyesi; Dr. Öğr. Üyesi Serpil Bardakçı Tosun-Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi İİSBF; Sebahat Balcı- Muratpaşa İlçe Sağlık Müdürlüğü Sosyal Hizmet Uzmanı; Buket Erol- Antalya Valiliği İl Göç İdaresi Göç Uzmanı; Tuğçe Çiftçibaş Güç- ABB Dış İlişkiler Daire Başkanı.

7. Entegrasyon çalışması eksikliği vardır. Yabancılar artık kendi mahalle ve marketlerini oluşturuyorlar, gettolaşıyorlar ve bu tepkilere neden olmaktadır.
8. Sosyal adaptasyon ve dil eğitimi programları yoktur.
9. Göçmenlere karşı negatif bir bakış açısı vardır. Gıda ve kira fiyatlarının yükselmesi yabancılara fatura ediliyor. Ruslara ve Ukraynalılara karşı özellikle Akdeniz Bölgesinde yükselen bir tepki var. Görünürlükleri pozitif olarak ortaya çıktığında sorun yaşıyoruz. Ekonomi olarak yabancılara muhtaç ise nefret söylemi üremiyor.
10. Yabancılar kamusal kurumlardan nasıl yardım alacaklarını bilmiyor. Onları yönlendiren bir mekanizma da bulunmuyor. Bürokratik işlemlerin takibi ve gerçekleştirilmesinde yabancılar büyük sıkıntı yaşıyor.
11. Ukraynalıların %80'i geri dönmek istiyor veya Türkiye'yi transit geçiş noktası olarak görüyor. Ancak Türkiye'de resmi evrakların hazırlanması sürecinde birçok bürokratik engelle karşılaşılıyor ve süreç uzuyor. Sonuç olarak bekleme evresinde, kira, sağlık ve beslenme sorununu çok yaşıyorlar.
12. Eğitimli ve kalifiye yabancılar ellerindeki vize ile çalışma imkânı bulamıyor. Çalışma vizesi şartları ise mevcut göç gerçeğine hitap edecek şekilde düzenlenmemiş. Sonuç olarak sanatçı, doktor, hemşire gibi birçok yetişmiş göçmenin potansiyelinden faydalanılamıyor.
13. T.C. vatandaşı ile evli yabancı kadınlar şiddet gördüğü zaman vatandaşlara göre daha dezavantajlı konumda oluyor. Çoğunlukla kendileri çalışmıyor ve adli yardıma ihtiyaç duyuyorlar. Mülteci ve sığınanlara adli yardım hiç araştırma yapmadan devreye giriyor. Ancak diğerleri adli yardım alabilmek için, T.C. vatandaşının beyan etmek zorunda olduğu evrakları sunmak zorunda oldukları için ya muvaffak olamıyor ya da zor bürokratik süreç caydırıcı etki yapıyor ve kadınlar gördükleri şiddetten dolayı şikayetçi olamıyor.
14. Para karşılığı evlenen, Türkçe bilmeyen ve belgesi olmayan kadınlar oldukça fazla. Şiddet görüyor ancak gerekli mercilere başvuramıyorlar.
15. Suriyeli ve Afganlar sorunlar yaşıyor. Kente giriş kısıtlaması var. Fakat pandemi öncesi verilere göre 100.000'i aşkın Suriyeli mülteci Serik ve Aksu gibi bölgelerde tarımda çalıştırılıyor.
16. Türkiye'den özellikle göç alan ülke statüsünde olan Kanada ve Avustralya'ya göç çok arttı. Nitelikli insanların beyin göçü yaşanıyor.
17. Deprem sonrası artan iç göç büyüyen bir sorun olarak devam ediyor. Şehre yabancılar, isimlere yabancılar. Her şeyini kaybedip sıfırdan gelmiş durumdadır. Çamaşırdan çamaşır leğenine kadar ihtiyaçları var ve bunlar sürekli ihtiyaç. Kışlık ihtiyaçlar şimdi yazlık ihtiyaca

geçti. Yardım oranları her geçen gün azalıyor, ancak acil ihtiyaç kısımları dahi karşılanmamış durumda. Sürdürülebilirlik yok, bir kaos var.

18. Depremzedeler arası kadına yönelik şiddet vakaları görülüyor.

19. Yurtlarda odalarda kilit bulunmamasından dolayı yurtlarda kalan depremzede kadınlara taciz vakaları görülüyor.

4.6. Masa 6: Anne / Çocuk ve Boşanmış Kadın Yoksulluğu¹⁵

1. Boşanmış kadının yaşam seviyesi hızla aşağıya iniyor. Yaşam standardı alıştığına çok altına iniyor. Psikolojisi bozuluyor. Bankada bile müşteri olarak ayrıcalıklı konumunu kaybediyor. Bu durum eşe bağımlılıktan kaynaklanıyor.
2. Güncel yasalar kısmen daha koruyucu olsa da arka kapısından dolaşan çok oluyor (başkasının üzerine mal aktarma gibi).
3. Kadınlar haklarını da bilmiyor. Örneğin tapu şerhi koydurmak malların kadın onayı olmadan devrini önlüyor, ancak bunu bilmeyen kadınlar mağdur oluyor.
4. Böyle durumlarda yoksun kadın barodan nasıl yardım alabileceğini bilemediği için mağduriyeti sürüyor. Gönüllü avukatların girdiği bu tür davalar için maddi desteğin artırılması gerekli. Kendisini maddi anlamda güçlü görmeyen avukat gönüllü olmak istemiyor.
5. Kimi zaman kadının davayı açacak parası bile olmuyor. Çocuklar anneye karşı yönlendirilerek, ikna ya da tehdit edilerek karşı tanıklıkla velayet anneden alınıp babaya verilebiliyor. Kadını kararından dolayı cezalandırmak için de erkek çocuğun velayetini istiyor.
6. Öte yanda birçok baba da boşandığında çocuğundan da boşanmış gibi oluyor, çocukla ilişkiyi kesiyor, çocuğun ergenlik sorunlarıyla, eğitim sorunlarıyla, ekonomik sorunlarla, pandeminin getirdiği sorunlarla kadınlar tek başlarına boğuşmak zorunda kalıyorlar.
7. Suriyeli yalnız yaşayan annelerin (boşanmış kadınların) çoğu geleneksel yapıyı kırmış kadınlar olmasına rağmen o zamana kadar ev işlerinden sorumluyken zamanla çalışan kadın rolüne

---

¹⁵ **Masa katılımcıları:** Moderatör: Prof. Dr. Gözde Yirmibeşoğlu- Akdeniz Üni. Uygulamalı Bilimler Fakültesi; Raportör: Dr. Öğr. Üyesi Sevtap Velipaşaoğlu- Akdeniz Üni. Tıp Fakültesi; Av. Gamze Eroğlu- Antalya Barosu Kadın Hakları ve TCE Kurulu; Nilgün Eroğlu- Eğitim-Sen Antalya Şubesi; Nigar Duru- Kadın Danışma Merkezi Dayanışma Derneği Antalya Şubesi; Dr. Çiler Akın- Antalya Tabip Odası; Zeynep Uysal- TÜKD Antalya Şubesi YK Üyesi; Gülşen Hamursuz- TOBB Antalya KGK İcra Üyesi; Zeynep Barış- ABB Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı Psikolog; Alev Kılıçkap- ŞÖNİM Sosyal Hizmet Uzmanı; Çisem Çınar Haznedar- Sosyal Hizmet Uzmanı.

geçmeleri, kalıplaşmış rollerinden çıkmaları gerekiyor. Bu rol değişiminde onları destekleyen kurumlar olmadığında (kurslar, nakdi yardımlar, iş bulma gibi araçlarla) güçlendirilmediklerinde ekonomik yoksunluktan çekinerek o döngüye geri dönüyorlar.

8. Yoksul ailelerde kadın idare eder konumda. Kendi fedakârlık yapıp evdeki kişilerin daha iyi durumda olmasını sağlıyor. Örneğin yemek yapınca kendisi suyunu, yemeği diğerleri yiyor.
9. Antalya’da kadın istihdamının önemli bir kısmı turizm ve tarımda. Buralarda mevsimlik çalışılıyor, çalışılmayan dönemlerde maddi zorluk daha da artıyor.
10. Sığınma evinde kalan, kendi başına o güne kadar hiçbir şey yapmasına izin verilmemiş, yalnızca ev işi yapması ve çocuğa bakması beklenmiş kadın daha travmalarını atlatmadan oraya geliyor. Oradaki bilinmezlikten, daha önce hiç tanımadığı bir hayatla yüz yüze kalmaktan korkup tekrar eve dönmeyi daha kabul edilebilir, daha tanıdık görüyor.
11. Evli, cinsel şiddet mağduru kadınların eşinden izin almadan kürtaj yaptırması çok zor. Kürtajda hekime “vicdani ret” hakkının tanınması bir toplumsal baskı oluşturdu. Pek çok hekim baskıdan dolayı kürtajdan “vicdani ret” arkasına sığınarak uzak duruyor. Vicdanen reddetmese bile mahalle baskısı onu kürtaj yapmamaya itiyor. Eskiden sağlık ocaklarında ücretsiz olan doğum kontrolü yöntem ve araçları artık kolay ulaşılabilir şeyler değil. Tüm bunlar istenmeyen gebeliklere, merdiven altı kürtajlara neden oluyor.
12. Çocuk doğurmak doğum sonrası izinlerin kısıllığı nedeniyle kadını istihdamdan koparıyor. İstihdamı tercih eden kadın çocuğunu bırakacak güvenli, ulaşılabilir, ucuz kreş bulmakta güçlük çekiyor. Çocuk bakımı ve kreş temel sıkıntılardan biri.
13. Boşanmış ya da yoksul ya da yoksun bir kadının sağlığa ulaşımı da zor. Öncelik hep çocuğun oluyor. Aslında temel sorun öncelikli olarak erişimle ilgili (eğitime, sağlığa, adalete erişimle ilgili). Kanun var, adli yardım alamıyor. Eğitim var gitmesi mümkün değil. Mesleki eğitim olanakları var ama (çocuğu bırakarak, diğer işleri bırakarak) gitmesi mümkün değil.
14. Eğitim, yasal konularda destek alma gibi gereksinimler gönüllülerle değil devlet tarafından erişilebilir haklar çerçevesinde sunulması gereken hizmetler.
15. İnsanların temel ihtiyaçlarının belirlenmesi ve yerine konulmasında en öncelikli meslek elemanları sosyal hizmet uzmanları (SHU) olduğu halde durumdan ve olaylardan en son haberdar olanlar onlar oluyor.

16. Evde kadından ev işi yapması, çocuğa, yaşlıya, hastaya bakması bekleniyor. Aynı şeyi ev dışında yapacak kadın çalışan bulmaksa çok zor, çünkü eşi izin vermiyor. Yani evde doğal görevi olarak görülen şeyi dışarıda, istihdamın içinde, para kazanarak yapmasına (örneğin bebek bakıcılığı, yaşlı bakıcılığı gibi) eşi izin vermiyor.
17. Kız çocukları anneleriyle aynı döngünün içine giriyor. Annenin yaşadığının devamını evdeki büyük kız çocuğu yaşıyor (çocuğa bak, ev işlerini yap gibi).
18. Şiddet mağduru kadın uzaklaştırmanın uzatılmasındaki bürokratik zorluklar nedeniyle başvuramıyor.
19. Antalya Kadın Dayanışma Merkezine; şiddet nedeniyle başvuruların sayısı 93, boşanmak isteyen 18, bunlardan 13'ü ne yapacağını bilmiyor, 2021'de şiddet nedeniyle başvuran 143 kadından 46 tanesi ne yapacağı konusunda kararsız. Bunlar son raddeye gelmiş olduğu halde yoksulluk nedeniyle boşanamayan kadınlar. Nafaka 500 lira civarında.
20. Antalya Barosu: 2020 yılında 617 boşanma davasından 47'sinde yoksulluk nafakası bağlanmış; 2021 yılında 754 boşanma davasından 55'inde yoksulluk nafakası, 2022 yılında 783 boşanma davasından 46'sında yoksulluk nafakası bağlanmış; 2023 yılı ilk üç ayda 137 boşanma davasından 11'inde yoksulluk nafakası bağlanmış.

4.7. Masa 7: Çiftçi / Kırsal Kadın Yoksulluğu¹⁶

1. Tarımda çalışan kadınların sorunları artarak devam etmektedir. Erkeklerin yaptığı işi kadınlar daha düşük ücretle yapmakta, bu da gelir eşitsizliğini artırmaktadır.
2. Niteliksiz işlerde kadının çalışıyor olması; kadınların kredi çekerken yaşadıkları sorunlar; kız çocuklarının eğitime ulaşamaması; kadının kendini ifade etme fırsatının olmaması, olduğunda da yeterince ifade edememesi; kırsal kadının aile içinde karar mekanizmasında yer almaması; kendi durumunu kanıksaması ve haklarını bilmemesinden dolayı miras hakkını alamaması, soyadının değişmesinden dolayı bu durumu kabullenmesi; kadının teknolojiye ulaşımının

---

¹⁶ **Masa katılımcıları:** Moderatör: Arzu Gözel- İş Geliştirme Uzmanı; Raportör: Şehnaz Maraba- TOBB Antalya KGK İcra Üyesi; Saadet Tuğrul Ay – ABB Tarımsal Hizmetler Bitkisel Üretim ve Eğitim Şube Md.; Mehtap Yılmaz- Kadın Danışma Merkezi Dayanışma Derneği Antalya Şubesi; Münevver Gençtürk- Minerva Kadın Kooperatifi; Prof. Dr. Yavuz Tekelioğlu- Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretler Araştırma Ağı (YÜciTA) Başkanı; İpek Korlu- ABB Park ve Bahçeler Daire Başkanlığı; Fatma Söyler- Muratpaşa Belediyesi Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü; Yaprak Gül Budak- Akdeniz Üni. Gıda Mühendisliği 4. Sınıf öğrencisi; Şerife Ünnü- Akdeniz Üni. Ziraat Fak. YL. Öğrencisi.

kentli kadına göre düşük olması; mülkiyetin erkeklerde olması, toprağın erkekler üzerinde olması; Türkiye geneli için geçerli olmamakla birlikte, aile meclisi içinde kendine verilene razı olması, öğrenilmiş çaresizlikleri kırsalda yaygın sorunlar olarak yerini korumaktadır.

3. Eğitim süreci ile kadınların haklarını elde edebilir duruma getirilmesi, Türkiye genelinde bölgesel olarak farklılık gösterir. Örf ve adetlerin bölgesel olarak değişiklik göstermesi kadınların haklarını elde etmesini etkilemektedir. Dezavantaj konuları aynı olmakla beraber kırsaldaki kadının özgüveni kentli kadına göre son 10 yılda yükselmiştir.
4. Bazı kırsal bölgelerde kadının çok önemli yeri vardır ve görüşüne başvurulmadan herhangi bir işe başlanmaz.
5. Gençlerin kırsaldan göçü kadınlar üzerindeki yükü ağırlaştıran bir faktör olmuştur.
6. Çiftçilikte bazı meslek gruplarında erkeğin hiç olmaması, bazılarında kadının hiç olmaması dikkat çeken bir durumdur.
7. Kadınların finansal okuryazarlığı olmaması, ürettiğini pazarlayamaması önemli bir sorun olarak sürmektedir.

4.8. Masa 8: Engelli/ Engelli ve Hasta Bakımı Yapan Kadın Yoksulluğu¹⁷

1. Küresel ölçekte engellilik oranının gelişmekte olan ülkelerde %15,0, gelişmiş olan ülkelerde ise %12,0 olduğu DSÖ verilerinden anlaşılmaktadır. TÜİK 2019 rakamlarına göre, Türkiye’de engellilik oranı %12,3 olarak bildirilmiştir (Çamur, 2021).
2. Ayrıca tüm engelliler içinde kadın engelliliği %56 olarak verilmiştir. Engelli kadınların yaş ortalamaları açısından oransal dağılıma bakıldığında %39’u 70 yaş ortalamasına sahipken, %28’i 49.7 yaş ve %17’si 31.5 yaş ortalamasına sahiptir (TÜİK, 2019).
3. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni verilerine göre; Türkiye’de kadın engellilik oranı (%7,9) erkek engellilik oranından (%5,9) fazladır. Ancak ulusal engelli veri sistemine kayıtlı kadın sayısı (%44) erkeklerden (%56) azdır. İşgücüne katılım açısından

---

¹⁷ **Masa katılımcıları:** Moderatör: Prof. Dr. Selma Öncel- Akdeniz Üni. Hemşirelik Fakültesi; Raportör: Doç. Dr. Mehtap Türkay A.Ü. Halk Sağlığı Anabilim Dalı; Gülcan Ay- Down Sendromlular Derneği Bşk.; Gülsüm Soyak- Engelli Anneleri Kadın Koop Bşk.; Emine Gümüş Arıdil- ABB Engelli Hizmetleri Müdürlüğü; Aylin Ayaz Yılmaz- ZİÇEV Antalya Şubesi Bşk.; Dr. Gülsün Gülay Yılmaz- Antalya Tabip Odası; Sultan Yılmaz- Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ve Empati Özel Eğ. ve Reh. Merkezi; Hülya Bostanoğlu-Engelliler Sanat Evi Kurucu Başkanı; Dr. Öğr. Üyesi Şükran Şimşek- Akdeniz Üni. Kumluca Sağlık Bilimleri Fakültesi; Zehra Aydınlioğlu- TÜKD Antalya Şubesi YK Üyesi; Rahim Ezgi- Altınokta Körler Derneği Bşk.

değerlendirildiğinde, Nüfus ve Konut Araştırmasına göre; en az bir engeli olan erkeklerde işgücüne katılım oranı %35,4'ken bu oran kadınlarda %12,5'dir. Toplamda ise engellilerin işgücüne katılım oranı %22,1'dir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021).

4. Engelli kadınların yoksullaşması giderek artmaktadır. ABD kaynaklı engelliler ile ilgili web sitesinde engelli kadınların, engelli erkeklere göre yoksul olma olasılığının %25 daha fazla olduğu belirtilmiş ve engelli olmayan erkeklere göre 3 kat daha fazla olduğu vurgulanmıştır. Yine aynı kaynakta belirtildiği üzere engelli kadın nüfusu oranı küresel ölçekte %4'ü bulmaktadır. İstihdam edilen engelli kadın oranı ise %1,5 olarak saptanmıştır (Ortopedik engellilik, zihinsel engellilik, görme ve işitme engelli gibi).
5. Türkiye'de genel nüfus içinde kadınların çalışma oranı %32 iken, engelli kadınlarda %12,5, bu oranlar sırasıyla erkekler için %72 ve %35,4 olarak verilmiştir. Engelli kadınlar hem kadın olmaları hem de engelli olmaları nedeniyle daha az yetenekli görülmekte, bu da istihdamı azaltmaktadır. Engelli kadınların istihdamının önündeki engellerden biri nitelikli eğitime ya da mesleki eğitime ulaşımındaki eşitsizlikler, bir diğeri de güvenilir ulaşım eksikliğidir. Ulaşım sorunu engelli kadınların sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden de yararlanmasını engellemektedir.
6. Engelli kadınlara toplum tarafından daha fazla kaderci olmaları dikte edilmektedir.
7. Engelli kadınlar iş yerinde, engelli olmayan kadına göre daha fazla şiddete ve cinsel tacize uğramakta; şiddet mağdurlarına devlet tarafından sunulun sosyal desteklerden daha az faydalanmakta ve hatta bu yardımlardan haber olamamaktadırlar.
8. İş yerleri, okullar, hastaneler, AVM'ler ve hatta şehirlerimiz engelli dostu değildir ve bu sorunlar engellilerin eve kapanmasına, başka deyişle toplumsal izolasyona neden olmaktadır.
9. Engelli bakımı toplumsal cinsiyet rollerine göre kadının görevi olarak algılanmaktadır. Bu nedenle aile içerisinde engelli bakımı üstlenen kadın olmakta ve bu nedenle işinden ayrılmak zorunda kalarak ailelerin parçalanmasına neden olmaktadır.
10. Ayrıca engelli çocuğa sahip aileler engelli çocuğa sahip olmayanlara göre 5-6 kat daha fazla maddi harcama yapmak zorunda kalmaktadırlar ve bu da yoksulluğu derinleştirmektedir.
11. Ayrıca ailelerde stres, depresyon, kaygı ve duygu-durum bozukluğu gibi durumlar artmakta şiddete zemin hazırlamaktadır.
12. Engelli bakımı yapan kadının diğer kadınlara oranla sağlığı daha fazla bozulmaktadır. Hem engelli hem de engelli çocuğu olan kadınlar da engelli çocuğun bakımını kendileri üstlenmektedir.

13. Evde engelli bakımı yapan kadının kamu tarafından verilen ücreti, asgari ücretin bile altındadır. Sosyal güvencesi yoktur. Sosyal güvencesiz olması nedeniyle de emeklilik hakkı olmamaktadır. Kamu yardımına muhtaç durumdaki kadının yoksulluktan kurtulma şansı bile olmamaktadır. Ayrıca aile içerisindeki engelli bireyin kaybı sonrasında bakım yapan kadının yaşı ve deneyim eksikliği gibi nedenlerle istihdam edilmesi zorlaşmaktadır.
14. Engelli bakımı yapılan gündüz bakım evlerinin olmaması nedeniyle, kadının çalışması engellenmektedir.
15. Türkiye’de engelli eğitim olanakları sınırlıdır. Bazı eğitim olanakları ise farklı illerde. Bu nedenle aileler taşınmak zorunda kalabilmekte ya da kadın çocuğu ile giderek aile parçalanmasına neden olmaktadır.
16. Hak ve özgürlükler açısından da hem kadın hem de engelli olmak dezavantajlı durumun artmasına neden olmaktadır. Özellikle eğitim, sağlık, sosyal hizmetlere ulaşmada ve istihdam edilmede sorunlar yaşanmaktadır.
17. Türkiye’de engelli istihdamı açısından kota yöntemi kullanılmaktadır. Örneğin kamu için engelli çalıştırma zorunluluğu %5’ken özel işletmeler için %3’dür. Bu yöntem iyi denetlenmediği zaman zaten çalışan, süregelen hastalığa sahip ve bu nedenle engelli raporu alan çalışanın kadrosu değiştirilerek engelli kadrosuna geçmektedir. İstihdamı artırmak için yapılan yöntem gerçekte istihdamı artırmamaktadır.

4.9. Masa 9: Öğrenim Gören / Öğrenim Dışı Genç Kadın Yoksulluğu¹⁸

1. 2019 yılında OECD ülkelerindeki NENİ (ne eğitimde ne istihdamda olan 15-24 yaş arası gençlerin) oranı erkeklerde %6,7, kadınlarda ise %15,5’tir. Türkiye’de ise erkeklerde %13,2, kadınlarda %40’tır. Türkiye’de hem eğitimde hem istihdamda yer almayan 15-29 yaş aralığındaki kadınların oranı 2009-2019 aralığında düşüş yaşamasına rağmen bu yaş aralığındaki iki genç kadından neredeyse birinin NENİ olması ciddi bir problem teşkil

---

¹⁸ **Masa katılımcıları:** Moderatör: Prof. Dr. Burcu Demirel- Akdeniz Üni. Kariyer Merkezi Müdürü; Raportör: Dr. Öğr. Üyesi Mahperi Uluyol- Akdeniz Üni. Psikoloji Bölümü; Hayat Ekici Gürkan- ABB Gençlik Hizmetleri Şube Müd.; Gülşen Ertör- Muratpaşa Belediyesi Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü; Psikolog Özlem Eroğlu- TOBB Antalya KGK İcra Komitesi Üyesi; Mine Bayram Bilgici- TOBB Antalya KGK İcra Komitesi Üyesi; Doç. Dr. Sanem Özer-Akdeniz Üni. İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü; Dr. Öğr. Üyesi İlknur Cicim- Akdeniz Üni. Hukuk Fakültesi; Sinem Günaydın-Akdeniz Üniversitesi Biyoloji Bölümü YL Öğrencisi; İrem Akkaya- Akdeniz Üni. Hukuk Fakültesi 4. Sınıf öğrencisi; Fulya Erşen- TÜKD Antalya Şubesi YK üyesi; Yeliz Kaya Can- TOBB Antalya KGK İcra üyesi.

etmektedir. (<https://sosyalveri.net/analiz/egitim-ve-istihdam-kiskacinda-genclik-erişim> 15.05.2023)

2. 2020 ve 2021 yıllarında ne eğitimde ne istihdamda olan genç nüfusun bitirdiği eğitim düzeyi incelendiğinde okuma yazma bilmeyenlerin %80'den fazlasının NENİ olduğu görülmektedir. Esas dikkat çekici olan durum ise yükseköğretim mezunlarının NENİ olma oranının, lise altı eğitilmişler, lise mezunları ve mesleki ve teknik lise mezunlarından yüksek olmasıdır. 2021 yılı verilerine göre bu diğer üç grubun NENİ olma ortalaması %24,1 iken yükseköğretim mezunların %36,7'si ne eğitimde ne istihdamda yer almaktadır. (<https://sosyalveri.net/analiz/egitim-ve-istihdam-kiskacinda-genclik-erişim> 15.05.2023)
3. Ataerkil sisteme bağlı olarak, genç yaşta hane içinde çalışılması, çocuk yetiştirme sorumluluğu olması, çalışma beklenmemesi, kendi adına bir hesap açamaması, mülk edinmemesi gibi sorunlar genç kadın yoksulluğu hakkında gerçek sayıya ulaşmayı zorlaştırmaktadır.
4. Genç kadının temsili yok, ihtiyaçların belirlenmesinde yer alacak, karar verecek bir mekanizma yok. Yaş itibarıyla çok ara bir yaş, vasıfsız işlerde çalışıyorlar ve kültürel nedenlerle ilerleyemiyorlar.
5. Lisans mezunlarının ortalama iş bulma süresi 13,6 ay olarak gerçekleşirken, ön lisans mezunları ortalama 14,8 ay içerisinde iş bulabilmektedir (TÜİK, 2022). Üniversite mezunu iş arayan gençler istatistiksel olarak ne eğitimde ne istihdamda görünmektedir. Bu sebeple iş bulma sürelerinin artması yükseköğretim mezunu gençlerin NENİ oranını artıran başlıca sebeplerdendir. (<https://sosyalveri.net/analiz/egitim-ve-istihdam-kiskacinda-genclik-erişim> 15.05.2023)
6. Öğrenim gören genç kadınlar için mezun olunca iş bulmak zorlaşmıştır, kendini geliştirmekte zorluklar vardır, kısıtlı burs imkanları mevcuttur, mezun olunca 2 yıl içerisinde kredinin geri ödenmesi istenmekte, işe girince kendi işini yapmaya fırsat bulamamaktadır.
7. Bazı bölümlere, yüksek lisans programlarına erkeklerle eşit fırsatlar veriliyor mu, hocalar hangi kriterlere göre seçim yapıyorlar belli değildir. Bazı üniversitelerde bazı bölümler kadın öğrencileri mesleğe uygun olmadığını düşündükleri için almamaktadır.
8. Literatürde 15-24 yaş baz alınırken Gençlik Bakanlığı 14-29 yaş grubunu alır. Bu da çift başlılığa, ölçüm ve karşılaştırma zorluğuna sebep olabiliyor.

9. Üniversitede bölümlere alınan öğrenci sayılarının çok fazla olması mezun olduktan sonra yeterli iş imkânının olmaması, maaşların çok düşük olması kadınları evliliğe yöneltmekte, bu da kadınlar açısından ekonomik anlamda kayıp yaratmaktadır.
10. Herkesin üniversite mezunu olması ara eleman ihtiyacı konusunda sorun yaratmaktadır,
11. Genç kadınların eğitim sonrasındaki dönem çoğunlukla evliliğe geçiş dönemi de oluyor ve bu yaşlar çoğunlukla evliliklerin yoğun olduğu dönemler, evlenince iş yaşamı sonlanmış oluyor. Üniversiteye alınan öğrenci sayısı çok fazla, fakat öğrencilere barınma imkanları yaratılmıyor. Yurt imkanları çok kısıtlı. Genç kadın öğrencilerin barınma, beslenme, eğitim fırsatları ve olanakları çok kısıtlı.
12. Bölümlere açılan kontenjanlar, sahadaki iş imkanları ile paralel gitmediği için özellikle geleneksel yapıda kadının mezun olduktan sonra iş bulma olanakları kısıtlı, genelde genç erkekler için farklı işler mümkünken kadının aile yanında kalması gerekiyor. Özellikle kırsal kesimde kadınların tarım alanında kayıt altında olmadan çalıştırılma oranları artmaktadır.
13. 1475 sayılı İş Kanunu'nda evlilik yoluyla iş anlaşmasının feshi durumunda kıdem tazminatı alması, iş verenin kadınları işe alma konusunda isteğini azaltabilmekte, fayda gibi görünen kanun zarar verebilmektedir.
14. Çoğu meslekte üst kademelerde kadın temsili erkeğe oranla çok sınırlı kalmaktadır (Cam tavan sendromu).
15. Çocuk yaşta erken ve zorla evlilikler: Göçler resmi olmayan nikahların sayısını artırmakta, genç kadınların erken yaşta evlilik içerisinde olması, anne olması, ruh sağlıkları ve bu ailede doğan çocuklar açısından risk oluşturmaktadır.

4.10. Masa 10: Tutuklu / Hükümlü Kadın Yoksulluğu¹⁹

1. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün 2021 verilerine göre ceza infaz kurumlarındaki tutuklu ve hükümlü sayısı 297 bin 860 kişidir. Tutuklu ve hükümlülerin %96,1'ini erkekler, %4.07'sini kadınlar oluşturmaktadır.

---

¹⁹ **Masa katılımcıları:** Moderatör: Prof. Dr. Zeliha Yazıcı- Akdeniz Üni. Eğitim Fakültesi, Çocuk Gelişimi; Raportör: Doç. Dr. Murat Çay- Akdeniz Üni. SBMYO, Sosyal Hizmet Uzmanı; Nazlı Küçüksarı- ABB Sosyal Hizmetler Daire Bşk.- Sosyal Hizmet Uzmanı; Gülizar Manav- Emekli Çocuk Gelişim Uzmanı; Ayşegül Sunal- ABB Ulaşım Planlama ve Raylı Sistemler D. Başkanlığı; Özgül Yüksel- TÜKD Antalya Şubesi YK Üyesi; Nesibe Yıldız- TOBB Antalya KGK Manavgat Temsilcisi; Fatma Erol Var- Manavgat Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Uzmanı; Uğur Karaca- Kadın Partisi Antalya Şubesi.

2. Veriler tutuklu /hükümlü kadınların suç unsuru olarak, en çok hırsızlık, yaralama ve öldürme eylemlerini göstermektedir. Bu durum tutuklu /hükümlü kadınların ekonomik, psiko-sosyal destek ve hak yoksulluğu/yoksunluğu olarak değerlendirilmiştir.
3. Kadın tutuklu ve hükümlüler, cezaevi sürecinde hem ekonomik hem de sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Ceza infaz kurumuna girmeden önce özellikle vasıfsız işlerde çalışarak geçimini sağlayan kadın, cezaevinde gelir bulmakta zorlanmaktadır. Tutukluluk veya hükümlülük sürecinde ekonomik yoksunluktan kaynaklı desteğin veya kaynağının olmaması kadınların cezaevlerinde ve sonrasında insanca yaşama noktasında ciddi sorunlara neden olabilmektedir. Örneğin; cezaevi sürecinde ne içeriden ne de dışarıdaki akrabaları/yakınlarından ekonomik ve sosyal açıdan destek alamamaktadır.
4. Ekonomik yoksunluğundan dolayı diğer hükümlü kadınların işlerini yaparak gelir edinmeye çalışmaktadır. Düzenli bir gelirin olmaması bu kadınların hem tutukluluk sürecinde hem de sonrasında ekonomik ve psiko-sosyal açıdan yoksulluğuna neden olabilmektedir.
5. Kadın hükümlüler yaşadığı şehirden başka şehirlerdeki ceza infaz kurumuna gönderilebilmektedir. Bu süreçte ekonomik yetersizliği olan kadın hükümlüler ailelerinden, çocuklarından, sosyal destek ağlarından uzak kalmaktadır. Bu gibi uygulamalar ile tutuklu ve hükümlü kadınlar hem ekonomik hem de psiko-sosyal olarak yoksullaşmaktadır.
6. Suç işlemiş olan kadınların yaşamında var olan ortak noktalar, çoğunlukla istismarcı aile üyeleri ve yakınları tarafından şiddete dayalı ilişkiler aracılığıyla mağdur edilmiş olmasıdır. Bağımlılık, suçluluk ve ihmalin ortaya çıkmasında kışkırtıcı cinsel ya da fiziksel istismar deneyimleri bulunmaktadır.
7. Hırsızlık, madde kullanımı/ticareti ya da yaralama/cinayeti üstlenme gibi suçlarla tutuklanan ya da hükümlü olan kadınların genelde aile bağları ve ilişkileri ya kopmakta ya da zayıflamaktadır. Görüşlerine ziyaretçi gelmemekte ya da nadir olarak gelmektedir. Bu durumda cezaevindeki kadının ailesi tarafından sosyal ya da ekonomik desteği giderek zayıflamaktadır.
8. Özellikle hükümlü olan kadınların çocuklarıyla ilgili eğitim sorunları, sosyalleşme sorunları çözümlenememektedir. Aile tarafından sosyal ya da ekonomik desteği olmayan kadınların hukuki desteği de sınırlı olabilmektedir.
9. Ayrıca tutuklu ve hükümlü kadınların aile içi ilişkileri, çocuklarıyla olan etkileşimleri giderek kaybolmaktadır. Cezaevi sürecinde kurumdan alınabilecek sosyal-psikolojik destek oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu durumlar kadın hükümlülerin sosyal ve ekonomik olarak

marjinalleşmesine neden olabilmekte, dolayısıyla psikolojik ve sosyal yoksunluk yaşamaktadır.

10. Tutuklu/hükümlü kadınların sahip olduğu 0-6 yaş çocukları anneleriyle birlikte ceza infaz kurumunda kalmaktadır. 2020 rakamlarına göre annesiyle birlikte cezaevinde kalan çocuk sayısı 864'tür. Cezaevlerinin fiziksel yapısı çocukların ebeveynleriyle birlikte kalabilecekleri koşullara sahip değildir. Dolayısı ile 0-6 yaş çocuklar da cezalandırılmaktadır. Çocukların çeşitli konularındaki yoksunluklarına dair çalışmaların yeterince olmaması önemli bir sorun olarak karşımızdadır.
11. Hukuki destek yoksunluğu sorunu da vardır. Hukuk sisteminin bireysel değerlendirmeden uzak olması, sosyal çevreyi ve şartları göz önüne almaması başka mağduriyetlerin yaşanmasına neden olabilmektedir. Bu yoksunluk özellikle ekonomik desteği olmayan kadın tutuklu ve hükümlülerin hukuki işlem süreçlerini etkilemektedir. Barolarca atanan avukatlara ilişkin kadınlar hali hazırda avukat seçme özgürlüğüne sahip değildir. Barolarca atanmış avukatlar ekonomik desteği olmayan kadınlara yeterince özen göstermemektedir. Burada da hukuki yoksulluk ve yoksunluk ortaya çıkmakta, ekonomik gücü olmayan tutuklu ve hükümlü kadınlar hukuksal olarak haklarını koruyamamaktadır.
12. Kadın tutuklu/hükümlülerde hukuki bilgi eksikliği, anayasal hak ve sorumluluklar, insan hakları konusunda hukuki bilgi eksikliği bulunmaktadır. Bilgi eksiklikleri suç eylemine yönelik bir neden oluştururken ceza sonrasında bu hakların hala bilinmemesi suçun tekrar edilmesine, örgütlü suç eyleminde bulunulmasına neden olabilmektedir.
13. Gönüllü avukatlar, baronun eğitim destekleri vb. uygulamalar, ekonomik desteği olmayan tutuklu ve hükümlü kadınların yaşadığı sorunların çözümü açısından değerlidir.
14. Avrupa Cezaevlerinin 10 Yıllık Eğilimleri başlıklı rapora göre Türkiye'ye ilişkin bilgilerde 10 yıl içinde hapisane kapasitesinin %144 arttığı ve hapishanelerdeki kişi sayısının kapasiteyi aştığı belirtilmektedir. Türkiye'nin Avrupa ülkeleri arasında hapishanelerde bulunan kişi başına en az bütçe ayıran ülkeler arasında yer aldığı bilgisi raporda yer almaktadır (<http://wp.unil.ch/space/files/2018/12/Turkey.pdf>; [Turkey.pdf \(unil.ch\)](http://wp.unil.ch/space/files/2018/12/Turkey.pdf)).
15. Cezaevi gibi kapalı mekânlarda kapasite yüksekliği sağlık açısından bir risktir. Bu ortamlarda barınma ve hijyen koşulları bulaşıcı hastalıklar yönünden riskleri artırmaktadır. Sağlığın korunması ve hastalıkların önlenmesinin eşitsiz gelişimi, özellikle bulaşıcı hastalıklar yönünden bir tehlikedir.

16. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56. Maddesine göre, "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Söz konusu maddede, vatandaşların yaşamını fiziksel ve ruhsal yönden sağlık içinde sürdürmesi için devleti yükümlü kılmıştır. Devlet bu görevini kamu ve özel sektör kurumlarından yararlanarak ve onları denetleyerek yerine getirebileceği, bunun için bir kanunla genel sağlık sigortası sistemi kurulabileceği belirtilmiştir. Hapishanelerdeki önemli sorun alanlarından birini sağlık ile ilgili problemler oluşturmaktadır.
17. Tutuklu ve hükümlülerin muayene olma, tedavi edilme ve sağlık hizmetlerinden yararlanmaları, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının korunması sağlık hakkı kapsamındadır. Tutuklu ve hükümlü kadınların cezaevinde buldukları süre içerisinde sağlık hakları olmasına rağmen sağlık hizmetlerine erişimde yoksunluk yaşanmaktadır. Cezaevi koşulları, tutuklu ve hükümlü kadınların ruhsal ve bedensel sağlığını olumsuz olarak etkilediği gibi, tedavi süreçlerini de güçleştirebilmektedir. Bu nedenle, tutuklu ve hükümlülerin sağlık hakkının dışarıdakilerle tam ve eşit şekilde sağlanması, sağlık hizmetlerine erişebilmeleri son derece önemlidir.
18. Kadın cezaevlerinin fiziki yapısı çocuklarıyla birlikte kalan kadınların ve dahi çocukların ihtiyaçlarına yönelik yapılandırılmamıştır. Cezaevi fiziksel yapıları erkeklere göre düzenlenmiş olduğundan kadınların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır.
19. Cezaevleri gebe, lohusa ve emziren kadınların da kalmalarına uygun yerler değildir.
20. Mevzuat gereği tutuklu ya da hükümlü olan kadınların 0-6 yaş arası bebek ve çocukları (anneye olan gereksinimleri doğrultusunda), cezaevinde kalabilmektedir. Ancak, bebek ve çocuklara sağlık gereksinimleri ve gelişimsel ihtiyaçları düşünüldüğünde ceza infaz kurumlarının ortamı gerek fiziksel gerekse psikolojik olarak çocuklara uygun yerler değildir. *Bu nedenle, gebeler, lohusalar ve emziren kadınlar için gevşetilmiş infaz yöntemleri, adli kontrol yöntemleri, ev hapsi vb. gibi yöntemler önerilmektedir.*
21. Kadınların cezaevinde sahip olduğu haklarda cinsiyetçi bir ayrım vardır. Cezaevlerinin erkek temelli yapılandırılması kadınlar için negatif ayrımcılığa neden olmaktadır. Erkek mahkumlar ve kadın mahkumlar açısından uygulamada farklılık bulunmaktadır.
22. Cezaevi süreci sonrasında barınma ihtiyacı, ekonomik destek gibi sorunlar bulunmaktadır.
23. Meslek kursları verilmektedir ama ceza sonrasında sürdürülebilir değil, istihdam ve iş olanakları noktasında sorunlar vardır.

5. ÇALIŞTAY MASALARININ ÖNERİLERİ

Çalıştayın yuvarlak masa çalışmalarında katılımcılar tarafından tartışılan ve tutanaklara geçirilen öneriler kendi aralarında yönelttikleri kurum ve kuruluşlara göre gruplanarak aşağıda özetlenmiştir.

5.1. Masa 1: Yaşlı Kadın Yoksulluğu İçin Sosyal Politika Önerileri

1. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadın yoksulluğunu yaşlılık döneminde daha çok derinleştirdiği için, yaşlı kadın yoksulluğunu önleme politikaları, öncelikle eğitim, sağlık ve istihdamda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gidermeye yönelik bütüncül sosyal politikalar ile başlamalıdır.
2. Yaşlı kadın yoksulluğunun önlenmesi için kadınların her düzeyde eğitim ve mesleki eğitime erişimini sağlayan, kayıt dışı istihdamı engelleyen, sosyal güvenlik kapsamına dahil eden, cinsiyetler arası ücret eşitsizliklerini önleyen sosyal politikalar güçlendirilmelidir.
3. Yaşlı kadınların finansal bağımsızlığını, mali durumu üzerinde söz sahibi olmasını teşvik edici, emeklilikleri için tasarrufa yönlendirici mali teşvik sistemleri geliştirilmelidir.
4. Yaşlılıkta bakım ve sağlık hizmetleri önemli bir maliyet unsuru oluşturduğu için yaşlılıkta sosyal güvenlik gibi bakım sigortasının düzenlenmesi ve yaşlıların koruyucu bakıma ve uygun fiyatlı tıbbi tedaviye erişimi güvenceye alınmalıdır.

5.2. Yaşlı Kadın Yoksulluğu İçin Yerel Yönetimlere Öneriler

1. Yaşlıların topluma katılımının sağlanması için yerel yönetimler tarafından yaşam boyu eğitim, gönüllülük, rehabilitasyon ve aktif yaşlanma merkezlerinin yaygınlaştırılması gereklidir.

5.3. Yaşlı Kadın Yoksulluğu İçin STK'lara Öneriler

1. Yaşlılık konusunda ön yargıların azaltılmasına yönelik farkındalık programlarının artırılmasına ihtiyaç vardır.
2. Sosyal destek ağları oluşturmak, özellikle yaşlı kadınların yoksunluk düzeyini azaltacaktır. Yalnızlık, yoksulluğu şiddetlendirebilir, bu nedenle yaşlı kadınlar için sosyal destek ağları oluşturmak, duygusal destek ve pratik yardım sağlamak önemlidir.

5.4. Afettede Yaşlı Kadın Yoksulluğu İçin Afet Politikası Önerileri

1. Kayıp yaşayan yaşlı kadınlar için psiko-sosyal destek sağlayacak merkezler oluşturulmalıdır.
2. Tüm kadınlar ve yaşlı kadınlar için mahremiyeti ve güvenliği sağlayacak çevrenin oluşturulması gerekmektedir.
3. Yeni kurulacak kentlerde yaşlı kadının topluma katılımını sağlayacak fiziksel çevre ve sosyal olanakların yaşlı dostu kentler çerçevesinde geliştirilmesi gerekmektedir.

5.5. Masa 2: İşçi Kadın Yoksulluğu İçin Sosyal Politika Önerileri

1. Mevzuatın yeniden yapılandırılarak süt izinlerinin işveren isteğine bırakılmasına son verilmesi; süt sağma odaları ve hijyenik korunma odalarının zorunlu olması sağlanmalıdır.
2. Borçlanma sistemi dışında, istihdamdan belli süre uzak kalan kadınların prim gün borçlarının karşılanabileceği bir fonlama sisteminin oluşturulması yararlı olacaktır.
3. Ağır sanayide kadın işçiliğinin artması için kadınlara meslek eğitimlerinin verilmesi; firmalara kadın istihdamı için teşvik verilmesi yararlı olacaktır.
4. Ev işçiliğinde sigortalanma için süre koşulunun kaldırılması; işçi lehine bir uygulama için mevzuatın gözden geçirilmesi gerekir.
5. Afetzedelere SGK'nın nakdi ücret desteğinin nasıl uygulanacağı ile ilgili belirsizliklerin giderilmesi gerekmektedir.
6. Afetzedeler uzmanlıkları dışında da istihdam edilebilmekte; dolayısıyla buldukları işler geçici olabilmektedir. Devlet kurumlarının kapsayıcı politika ve uygulamalarını beklemeksizin bölge yerinde depremzedeler için daha hızlı şekilde ne tür istihdam olanakları yaratılabileceği düşünülmelidir.

5.6. İşçi Kadın Yoksulluğu ile MEB, İlgili Yerel Yönetimler ve STK'lara Öneriler

1. Kadın işçilerin kanunlar ve bazı ulusal, uluslararası sözleşmelerle kendilerine tanınan çalışma haklarını, sendikal örgütlenmenin değerini bilmeleri için bu konularda sivil örgütlenmeler, dernekler, belediyeler vb. aracılığı ile düzenli eğitimler verilmelidir;
2. Meslek edindirme kurslarında kadınlar, sanayinin teknolojik yetkinlik beklentilerine uygun bir içerikle eğitilmelidir. Eğitim içerikleri kadınların hem hizmet sektöründe hem de imalatta çok farklı noktalarda çalışmalarını sağlayacak şekilde geliştirilmelidir.

3. Meslek edindirme kurslarının etkileri izlenmeli, bu kurslara katılan kadınlar kurs sonrasında istihdama katılabiliyor mu, hangi noktalarda sorun yaşıyor, işlerinin sürekliliği olmuyorsa neden, araştırılmalıdır.
4. Bazı mesleklerin 'erkek mesleği' olduğu yönündeki algının kırılması; kadın istihdamının öneminin içselleştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği bilinci vb. konularının erken yaştan itibaren okul müfredatlarında yer bulmasının sağlanması gereklidir.

5.7. İşçi Kadın Yoksulluğu ile İlgili İşveren Örgütlerine Öneriler

1. İş arayan kadınların ihtiyaç, beklenti ve yetkinliklerinin çok yönlü ele alınması, bu şekilde işe yönlendirilmeleri istihdam sürelerini uzatabilmektedir. İşe alım süreçleri kadın adaylar için bu içerikle tasarlanabilmelidir. Firmalar işe alımı gerçekleştiren personelini bu politika doğrultusunda eğitmelidir.
2. Firmalarda iş sağlığı ve güvenliği için risk değerlendirmesi analizlerinde kadın işçilere özgü durumların da analize dahil edilmesi için analizi gerçekleştiren ekibe kadınlar da dahil edilmelidir. Kadınlara dair risk ve tehlikelerin raporlarda özel olarak vurgulanması, risk analizlerine kısmi zamanlı, çağrıya bağlı, sözleşmeli kadın işçiler de dahil edilmesi önemlidir.
3. Firma içi iletişim ve davranış normlarının toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde sürdürülmesi gerektiği yönünde politika geliştirilmesi, bunun kurum kültürünün önemli bir değeri olarak anlatılması gerekir.
4. Çalışma alanının tümünün (tuvaletler, soyunma odaları, dinlenme ve sosyalleşme alanları, yemekhaneler vb.) kadın işçilerin ihtiyaçları da dikkate alınarak düzenlenmesi gerekir.
5. Kreş sayılarının ve kapasitelerinin artırılması çok önemlidir.
6. Afettede işçi kadınlar için ATSO, OSB, BAGEV, iş insanları dernekleri, BAKA vb.'nin geliştireceği ortak bir istihdam platformu/kariyer platformu yararlı olacaktır. Isparta, Burdur ve Antalya'da tek bir platform üzerinden bu sürecin yürütülmesine çalışılabilir. MESEM programı bunun için kullanılabilir. BAGEV'in iş arayanlar için oluşturduğu platform da örnek olarak incelenebilir.
7. Tüm sektörlerde ve firmalarda kadın işçiliği ve emeğinin değersizleştirilmesi ve itibarsızlaştırılmasına karşı duran bir söylemin benimsenmesi için iş insanları dernekleri, OSB, Ticaret Odası vb. aracılığı ile çaba gösterilmesi önemlidir.

5.8. İşçi Kadın Yoksulluğu ile İlgili İşçi Sendikalarına Öneriler

1. Kadın işçi hakları ile ilgili duyarlılık gösteren, yaşanan sorunlarla ilgili çözüm üretmeye çalışan tüm örgütlü yapılarda (STK'lar, sendikalar, kamu ve özel kurumları vb.) ilgili komisyonlarda ve yönetim kurullarında kadınların bulunmasına ve kadınların karar süreçlerine aktif katılımlarını sağlayacak yönetim modellerinin benimsenmesine özen gösterilmesi en kritik mesele olmalıdır.
2. Belli sektörlerde özellikle kadınlarda rastlanan, çalışmaya bağlı hastalıkların tespiti için özen gösterilmelidir. İşçi sendikalarında bu yönde yapılan toplumsal cinsiyet temelli araştırmaların çok çeşitli sektörleri ve pozisyonları içerecek şekilde genişletilmesi; elde edilecek bulguların kadın işçi sağlığı ve iş güvenliği uygulamalarına yansıtılması önemlidir.
3. Kadın işçilere olası hastalıklar ve kazalarla ilgili tutanak tutturma bilincinin eğitimle kazandırılması gerekir.
4. İşyerlerinde pek çok ekipman kadınları değil erkekleri ölçü alarak tasarlanıp üretilmektedir. Makineler ve tezgahlar, kişisel koruyucu ekipman, maskeler, önlükler, baretler, tulumlar, gözlükler, koruyucu eldivenler vb. kadınların çok daha ciddi sonuçlar doğuran iş kazaları yaşamalarına neden olmaktadır. Yeni tasarımlar endüstriyel bir yenilenme gerektirdiği için bu konuda kısa vadede sonuç alınamasa bile kadın işçilerin bu konuda talepkâr olmaları sendikaların desteğiyle sağlanmalı, işverene bu konuda baskı uygulanmalıdır.
5. Mevzuatta tanımlanmış kadın işçi haklarının kâğıt üstünde kalmaması için denetim mekanizmalarının, sendikal örgütlenmenin güçlendirilmesi önerilir.

5.9. Masa 3: İstihdam Dışı Kadın Yoksulluğu ile İlgili Sosyal Politika Önerileri

1. Belediyelerin, STK'ların ve merkezi hükümetin siyasi farklılıkları kadın istihdamının artışının önünde bir engeldir. Ayrıca yerel yönetim ve merkezi idarenin arasındaki koordinasyonsuzluk ve siyasi çekişmeler, kadın istihdamına olumsuz yansımaktadır. Bu noktada devletin kapsayıcı ve kucaklayıcı olması kaçınılmazdır.
2. Devletin çalışan kadınlar özelinde bakıcı desteği (maddi) sağlaması önemlidir.
3. Deprem bölgesindeki kadın işsizliği %16,8'dir (DİSK Raporu, 2021). Bunların bir kısmının Antalya'ya kalıcı/geçici göç ettiği düşünüldüğünde; firmaların en azından 1 kadını istihdam

etmelerine yönelik bir proje geliştirilebilir. Burada tabii ki SGK primleri ile ücretlerinin bir kısmının devlet desteğiyle sağlanması şart görünmektedir.

4. Depremzedelere akut yardımlar sonrasında psiko-sosyal destek sağlanması önem arz etmektedir.
5. Kamuda çalışanlara tayin hakkının tanınması Antalya'ya kalıcı göçü artıracak olmasının kent dinamiklerine etkisi kapsamlı olarak analiz edilmelidir (Zaten yüksek olan kira, iş bulma potansiyeli, eğitim vb.).

5. 10. İstihdam Dışı Kadın Yoksulluğu ile İlgili İşveren Örgütlerine Öneriler

1. Sekiz saatin üzerindeki çalışma süreleri, hele de fazla mesai ödenmiyorsa kadınların işgücü piyasasından çekilmelerine neden olmaktadır. 8+ sürelerdeki çalışma durumlarında fazla mesai ücretleri eksiksiz verilmelidir.
2. Kreş desteği sağlanmalıdır. İş niteliklerine (örneğin organize sanayi bölgesinde) ve özel sektör çalışma saatlerine uygun, nöbetçi kreşler günümüzde olmazsa olmazdır. Böylelikle bakıcı tutma zorunluluğu ortadan kalkacağı için kadınlar da çalışma hayatına dahil olabilecektir. OSB'de kreş vardır, ancak yeterli kapasitede değildir.
3. Ayrıca çalışan kadınlar öncelikli olmak üzere OSB'de lojman sağlanması kadın istihdamını artıracaktır. Organize Sanayi'de lojman yapım projesinin hayata geçirilmesi kadın istihdamına olumlu yansıtacaktır.
4. Cam tavan, kadının işyerinde yaşadığı en temel sorunlar arasında yer almaktadır. Kadınlar terfi için erkeklere göre daha fazla emek vermek zorunda kalabilmekte, ayrıca daha fazla sürelerde daha az ücretle çalışmak zorunda da kalabilmektedir. Eşit işe eşit ücret verilmesi ve yükseltmelerde cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi temel ilke olarak benimsenmelidir.
5. OSB doğası gereği kente çok uzak, şehir merkezindeki kadınlar çocuklarını da gerekçe gösterip bu mesafeye gitmek istememektedir. Tüm OSB yerleşkelerinde lojman, okul, kreş imkânları artırılmalıdır.

5. 11. İstihdam Dışı Kadın Yoksulluğu ile İlgili Yerel Yönetimler, Kamu Kurumları ve STK'lara Öneriler

1. Eş, baba ve/veya aile kadının çalışmasına karşı ise, bu gruba verilebilecek eğitimlerle kadınların işgücü piyasasına çekilmesi sağlanmalıdır. Aksi halde sürdürülebilir gelir olmaksızın yoksulluk çocuklara miras kalmakta ve kronikleşmektedir.
2. Yerel eşitlik eylem planları “-mış gibi” yapılmakta olup kâğıt üzerinde kalmaktadır. Kadınlara yönelik hizmetlerin salt rakamsal bazda değerlendirilmesinden vazgeçilip sonuç odaklı çalışmalara geçilmelidir.
3. Güvenli kent kadınları güçlü kılmaktadır. Otobüs durakları, ışıklandırma, kaldırımlar, sokakların güvenliği geç saatlerde işten çıkmak zorunda kalan kadınlara olumlu yansımaktır. Kadının kamusal alanda güvenli ortamda olması kadınları istihdama çekebilir. Yerel yönetim, merkezi yönetim STK iş birliği şarttır.
4. Kamu/Belediyelerin kadın patronlu şirketlerle çalışma oranı çok düşüktür (özellikle tedarik zincirlerinde). Kadın erkek eşitliğini ana akım politika haline getirmek şart.
5. Kurumlar arası koordinasyon eksikliği nedeniyle Belediyeler ve STK'lar birbirinden bağımsız hareket etmekte, kimi durumda aynı ailelere aynı/maddi destek sağlanmakta ve aile sosyal yardım bağımlısı olup, çalışmayı reddetmekte/istememektedir. Kurumlar arası koordinasyon tesis edilmelidir.
6. Çalışmayan kadınlara yönelik işe yerleştirme süreçlerindeki takip devlet eliyle yapılmalıdır. Özellikle siyasi partiler ve tarikatlar da bu durumu istismar edebilmektedir (oy ve mürit sayısı artırma gerekçesiyle). Antalya'da bu tür oluşumların sayısı azımsanmayacak düzeydedir (işe yerleştirme vaadiyle cinsel taciz vb.) Dolayısıyla STK'ların bu yöndeki çalışmaları da devletin/kolluk kuvvetlerinin sıkı takibinde olmalıdır.

5. 12. İstihdam Dışı Kadın Yoksulluğu ile İlgili MEB, İŞKUR, KOSGEB, YÖK, YURTKUR ve BAROLARA Öneriler

1. İŞKUR iş başı eğitim projesi kapsamında kadınlara verilen ücretin artırılması gerekmektedir.
2. Kadın yöneticilerin kadın istihdamını daha çok önemsemesi nedeniyle KOSGEB programlarında kadın girişimciler için pozitif ayrımcılık yapılması da önemlidir.
3. Üniversitelerde kadın öğrencilere yönelik pozitif ayrımcılık yapılabilir ve özellikle lisansüstü kontenjanlarda kadınlara yönelik bir baraj belirlenebilir.

4. Yurt imkanları da güçlendirilmeli ve sayıları artırılmalıdır. Çünkü eğitim kadınların güçlenmesi ve istihdamda yer almasının en önemli unsurlarından birisidir.
5. Okul saatleri de kadınların çalışabilmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir. Aile desteğinin olmaması durumunda (anneanne/babaanne/dede gibi) çalışan anneler çocuklarını okuldan alabilmek için zor durumda kalmaktadır. Hatta kimi aileler de tam gün olması dolayısıyla zor da olsa çocuklarını yüksek ücretlerle özel okula vermektedir. Devlet okullarında 14.30-15.30 civarındaki okul çıkış saatleri çalışan anneler/babalar için dezavantaj oluşturmaktadır.
6. Depremzede avukatlar için Baronun da desteği önem arz etmektedir. Deprem bölgesinde bürolarını, evlerini, dosyalarını, yakınlarını kaybeden avukatlar için bir “masam senindir projesi” hayata geçirildi. Antalya’daki gönüllü avukatlar, bölgeden gelen avukatlara bürolarının kapıları açtılar ve çalışma imkânı sağladılar.

5. 13. Masa 4: Ev Eksenli Üretim Yapan / Kooperatifçi Kadın Yoksulluğu ile İlgili Kooperatifçilik Politikaları Önerileri

1. Kooperatifler kadınların sosyo-ekonomik rollerinde değişimin sağlanmasını ve ekonomik pozisyonlarının güçlendirilmesini teşvik edici başarılı araçlardan biri olduğu için kadın kooperatiflerinin nitelik ve nicelik açısından iyileştirilmesi önemlidir. Bunun için kadınlar cesaretlendirilmeli, kooperatif kurma prosedürleri azaltılmalı, üretim, pazarlama teknikleri ve ihracat konularında eğitimler verilmeli, fuar ve kermeslerde ücretsiz stant açmaları yerel yönetimler tarafından desteklenmelidir.
2. Kooperatif ile ilgili yasaların gözden geçirilerek kooperatiflerin sadeleştirilmesi ve kooperatif yasasına vergilendirmelerle ilgili yeni maddelerin eklenmesi gerekmektedir. Kooperatifler, eski Sümerbank modelinde olduğu gibi ortaklarının sosyal ihtiyaçlarını karşılayacakları, satış yapacakları, kazançlarını bir havuza aktaracakları bir sisteme dönüştürülebilir.
3. Kadın kooperatifleri birlikte çalışmalı. Özellikle ürün maliyetinin düşürülmesi için girdi ve ekipman tedarikinde birlikte hareket edilmesi kooperatiflerin sürekliliği açısından önemli bir konudur.
4. Tüm kooperatifler bir birliğe bağlı olmalı. O ürün hangi kooperatif tarafından yapıldıysa ambalajında yazmalı. Ama tüm kadın kooperatiflerinin tek logosu ve tek tip ambalajı olmalı. Bu kooperatiflerin işbirliği ve sürekliliği için çok önemlidir.

5. Hammadde olarak tarımsal ürünleri kullanan kadın kooperatifleri Ticaret Bakanlığına değil, eskiden olduğu gibi Tarım ve Orman Bakanlığına bağlanmalıdır.
6. Üretim kooperatifleri ile satış kooperatifleri ayrı olmalıdır.
7. Kooperatifler ürün odağında birleşmelidir. Örneğin zeytinyağı, tarhana, sirke, yufka, erişte, kurutulmuş meyve, tıbbi ve aromatik ürünler gibi.
8. Antalya ilinin Döşemealtı ilçesinde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği çoğunlukla küçük aile işletmeleri tarafından yapılmakta. Bu nedenle hayvanların beslenmesi, bakımı gibi giderlerden dolayı süt üretim maliyeti oldukça yüksektir. Halbuki 100-200 hayvan bir araya getirilse, üreticiler de bir araya gelse, görev paylaşımıyla kimi hayvanların yem tedariki ve yemlenmesi, kimi süt sağımı ve satışı, süt ürünleri üretimi, kimi bakımı, kimi ahır temizliği ile ilgilenirse, satıştan elde edilen gelirin hayvan sayısına göre paylaşılacağı bir model herkesi mutlu edecektir.
9. Yönetmeliklerin revize edilmesi lazım çünkü uygulamada sorunlar çıkabiliyor.

5. 14. Ev Eksenli Üretim Yapan / Kooperatifçi Kadın Yoksulluğu ile İlgili Yerel Yönetimler, STK'lar ve Kamu Kuruluşlarına Öneriler

1. Kadınlara örgütlü olmanın, kooperatif kurmanın önemi, kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının düzenleyeceği eğitimlerde anlatılmalı, başarılı kooperatiflerin başkanları bu eğitimlere davet edilmeli, gerekirse bu kooperatifler yerinde ziyaret edilmeli, incelenmeli ve ortakları ile görüşme ortamı sağlanmalıdır.
2. Yerel yönetimler tarafından Antalya genelindeki 42 kadın kooperatifi bir araya getirilmeli ve sorunlarının konuşulacağı bir panel düzenlenmelidir. Ayrıca kadın ve erkeklerin birlikte kurdukları kooperatifler de olmalı ve bu kooperatiflerin bir üst birliği kurulmalı. Bu şekilde onların denetimi ve sorunlarının çözümüne yardımcı olunmalı.
3. Kooperatifler, üretmiş olduğu ürünleri nasıl pazarlayacağını düşünmemeli, sadece standart ve kaliteli ürün üretmeye odaklanmalı. Pazarlama işi ile yine kadınlar tarafından kurulacak tüketim veya satış kooperatifleri, yerel yönetimler ilgilenmeli, hatta Tarım Kredi Kooperatifleri Mağazaları gibi kadın kooperatiflerinin ürünlerinin satıldığı yerler açılmalı.
4. Organize sanayi siteleri gibi kooperatifler de ham maddenin kaynağında kurulup, yerinde üretim ve satış yapmalı. Yerel yönetimler tarafından kırsalda genç yaşlı herkesin

yararlanabileceği kafeterya, sinema ve spor tesisleri, yaşam alanları yapılmalı. Böylece kırdan kente göç yerine tersine göç yaşanabilir.

5. 15. Ev Eksenli Üretim Yapan / Kooperatifçi Kadın Yoksulluğu ile İlgili Tarım ve Orman Bakanlığı ve Üniversitelere Öneriler

1. Kadın kooperatiflerinin kurulmasında üniversiteler rehber olmalı ve sonrasında da danışmanlık vermeliler.
2. Bütün kooperatifler ürünlerinin satıldığı tüketici mağazası kurmalılar. Hijyen koşulları, ekip çalışması vs. birlikte hareket edilmeli. Üniversiteler kooperatifleşme ve örgütlenme konusunda eğitimler vermeli.
3. Kooperatiflerin kanuni alt yapısı yetersiz. Pazarlama sıkıntısı var ama çözmek için organizasyon yok. Tarım Kredi Kooperatifleri gibi satış noktaları olmalı. Bu mağazaların açılma işini Tarım ve Orman Bakanlığı yapabilir. Burada sadece kadın ürünleri satılmalıdır. Bunu belediyeler değil devlet yapmalı. Kadın pazarlamayla uğraşmayıp sadece üretmeli. Devlet verdiği cihazları malzemeleri denetlemeli, depolarda çürütmemeli.
4. Kadın kooperatiflerinin bağımsız üretim yerleri ve satış yerleri olmalı.

5. 16. Afetzedede Ev Eksenli Üretim Yapan / Kooperatifçi Kadın Yoksulluğu ile İlgili Kadın Kooperatiflerine Öneriler

1. Deprem bölgesindeki kooperatiflerle buradaki mevcut kooperatiflerin kardeş olmaları ve iş birliği yapmaları sağlanabilir. Buna Hatay'la hemen başlanabilir. Şu an aktif olan bütün kadın kooperatiflerinin listesi çıkarılarak nasıl bir işbirliği yapabiliriz diye kooperatifler ziyaret edilebilir.
2. Kadın kooperatifleri, Antalya'ya gelen ve artık burada ikamet etmeyi düşünen depremzede kadınları ziyaret edebilir. Kooperatiflere ortak olmaları teklif edilebilir, yaralarını sarmaları için en iyi bildikleri konularda yardımları ve destekleri istenebilir.
3. Ayrıca sivil toplum kuruluşları ve kooperatifler, üniversitenin danışmanlığında Avrupa Birliği Sosyo-Ekonomik Kalkınma projeleri yapabilirler.

5. 17. Masa 5: Yabancı / Göçmen Kadın Yoksulluğu ile İlgili Göç İdaresi / Göçmen Politikaları Önerileri

1. Göç Bakanlığı kurulmalı.
2. Hızla entegrasyon politikaları geliştirilmeli. Entegrasyona yönelik projelere öncelik verilmeli. Yabancılara yönelik oryantasyon sistemleri kurulmalı.
3. Açık kapı politikası kaldırılmalı.
4. Göç İdarelerine personel alımı gerçekleştirilmeli ve üstündeki sorumluluk dağıtılmalı.
5. Medyanın farkındalık amaçlı etkin kullanımı gerçekleştirilmeli.
6. Yabancıların önünde büyük bir sorun teşkil eden bürokratik engeller kaldırılmalı.
7. Yabancılar için özgeçmişlerin toplanabileceği İŞKUR benzeri bir yapı oluşturulmalı.
8. Özellikle Ukrayna ve Rusya'dan gelen yetişmiş sanatçı ve sporcuların yarışmalara katılabilmesi önündeki engeller aşılmalı.
9. Kira sistemi denetlenmeli, iç ve dış göçün kira artışlarına sebep olduğu kanısı ile oluşan nefret söyleminin sönmesi sağlanmalı.
10. Depremzede kadınların şiddete karşı korunmasını engelleyecek barınma koşullarının oluşturulması gerekir.
11. Depremzede ve yabancı kadınların şiddet görme durumunda başvurularının bürokratik engeller olmaksızın işletilmesi, desteğin hızla sağlanması gerekir.

5. 18. Yabancı / Göçmen Kadın Yoksulluğu ile İlgili Yerel Yönetimlere, Üniversitelere, STK'lara Öneriler

1. Belediyeler altında "göç birimleri" kurulmalı.
2. Üniversite, yerel yönetimler ve STK'lar göçmen ve mülteci sorunlarını tartışacak ve mevcut nefret söyleminin dışında farkındalık oluşturacak etkinlik ve çalışmalar yapmalı.
3. Başarılı Türk ve yabancı kadınların radyo ve TV'de kısa programlarla tanıtımı sağlanmalı.
4. Ülkede göç gerçeği ile yaşamının kabulünü destekleyecek farkındalık çalışmaları yapılmalı.

5. 19. Masa 6: Anne-Çocuk / Boşanmış Kadın Yoksulluğu ile İlgili Sosyal Politika Önerileri

1. Sosyal devletin adli konularda yalnızca suçluya değil mağdura da destek olması,
2. Kadınların hukuki haklarını bilmesinin sağlanması,
3. Adli yardım verecek gönüllü avukatların maddi olarak desteklenmesi,

4. Okul öncesi eğitimin ücretsiz olması,
5. Sosyal hizmet uzmanlarının sorunların en başında ulaşılır olmasının sağlanması, bununla ilgili kolay ulaşım alanlarının oluşturulması,
6. Evlilik öncesi evleneceklerle eğitim (evlilik okulu) ve anne baba okullarının zorunlu olması,
7. Destek fonlarının devamlılığının sağlanması,
8. Nafakanın ödenmesinin sağlanması ve yükseltilmesi, kadının ev içindeki üretiminin karşılığının nafakaya da yansıtılması,
9. Boşanmış kadınlara sosyal hizmet uzmanlarının tespitiyle; kendilerini toparlayıp güçlenene kadar sosyal yardım, terapi desteği sağlanması,
10. Şiddet mağduru kadınların önündeki bürokratik engellerin kaldırılması,
11. Kadın istihdamının kayıtlı olması, kadının kazancının erkek tarafından yönetilmemesi,
12. Ana çocuk sağlığı merkezlerinin yeniden işlevsel hale gelmesi,
13. Çok çocuk değil, bakıp/geliştirebileceği kadar çocuk söyleminin politika olması,
14. Evlilik nedeniyle tazminat alarak işten ayrılmanın önlenmesi gerekmektedir. Çünkü bu durum kadının tazminat alarak iş gücünden kopmasına neden oluyor. İş kanunda benzer maddelerin kadın-erkek ayrımı yapmaması kısmi bir çözüm sağlayabilir.

5. 20. Anne-Çocuk / Boşanmış Kadın Yoksulluğu ile İlgili Eğitim Politikası Önerileri

1. Toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi en başta çocuklukta; aile eğitiminin ve okul öncesi eğitimin içinde olmalıdır. Masallar, öyküler, ders materyallerinin ve çizgi kahramanların da toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemesi önemlidir.
2. İlkokuldan itibaren felsefe, dinler tarihi, haklar ve çocuk hakları derslerinin yaşa uygun materyallerle programa eklenmesi sağlanmalıdır.
3. Televizyonlarda ücretsiz okuma, yazma, okul tamamlama ve göçmenler için Türkçe kursları açılmalıdır.

5. 21. Anne-Çocuk / Boşanmış Kadın Yoksulluğu ile İlgili Barolara, Üniversitelere ve STK'lara Öneriler

1. Adli yardım kolay erişilebilir olmalıdır (kadın ifadeye gideceğinde avukatının yanında olması).

2. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kolluk güçleri, kaymakamlıklar, hakimler ve savcılara sürekli ve işin uzmanı akademisyenler tarafından eğitim verilmelidir.
3. Çocuk yoksulluğunu değerlendiren, uygun tanımları kullanan özgün çalışmaların yapılması tavsiye edilir.

5. 22. Afettede Anne-Çocuk / Boşanmış Kadın Yoksulluğu ile İlgili Afet Politikaları Önerileri

1. Yardımlar bağışlarla değil ön görülebilir programlamayla devlet tarafından yapılmalı.
2. Kadınlara psiko-sosyal ve/veya hukuki desteğe nerede, nasıl ulaşabilecekleri konusunda bilgi verilmeli, medya ve afişler aracılığıyla bu konuda bilgilendirme yapılmalı (örneğin baronun afet koordinasyon kurulunun duyurulması da bunun içinde yer alabilir).
3. Kadınların hijyenik malzemelere talep etmek zorunda kalmadan ulaşmalarının sağlanması. Kadın mahremiyetine uygun şekilde çamaşır, hijyenik malzeme dağıtımının sağlanması.
4. Kırsala uygun kadın kıyafetlerinin sağlanması.
5. Yalnız kadınların güvenlik gereksinimlerinin karşılanması, daha güvenli, anahtarlı yerlere yalnız kadınların yerleştirilmesinde öncelik sağlanmalıdır.
6. Çadır dağılımlarında tek yaşayanların tek yaşayanlarla birlikte olmasının sağlanması gerekmektedir.
7. Eşya dağıtım merkezleri de duyuruların depremzedelere ulaştırılmasında kullanılmalıdır.
8. Depremzede çocukların örgün eğitimden kopmamasının sağlanmalıdır. Anne-babası çalışan çocukların bölgedeki okullar kapalı olduğu için bakım verecek kişi ve okul sorununun çözülmesi gerekmektedir.

5. 23. Masa 7: Çiftçi / Kırsal Kadın Yoksulluğu ile İlgili Kırsal Politika Önerileri

1. Mahallelerin tekrar köylere dönüştürülmesi ile ilgili mevzuat değişikliği yapılmalıdır.
2. Köylere temel eğitimin ulaştırılması sağlanmalı, köylerdeki okullar yeniden açılmalıdır.
3. İhtiyaç tespiti yapılmalı ve bu ihtiyaç tespitinin liyakate göre uygun uzmanlar tarafından yapılması sağlanmalıdır.
4. Kırsalda kadın lokalleri kurulmalı, lokallerde kadınlar parayı, tarımsal teknolojiyi, emeğini nasıl kullanacağını öğrenmeli. Bu lokallere köylerden bir kadın temsilci belirlenmeli, lokalde bir

rehber/danışman/psikolog görevlendirilmeli, desen, tasarım ve coğrafi işaretler ile ata tohumu kütüphanesi oluşturulmalıdır.

5. Sosyal hayat bilinci geliştirecek politikalar uygulanmalıdır.
6. Her köye sağlık hizmetleri ve 0-6 yaş için kreşler açılmalıdır.
7. Köyde "Kadın Heyeti" kurulmalıdır.

5. 24. Afetzedede Çiftçi / Kırsal Kadın Yoksulluğu ile İlgili Afet Politikaları Önerileri

1. Depremden etkilenen kadın çiftçi envanterlerinin çıkarılması, ihtiyaçları tespit edilmeli, destekler çiftçi kadına, kadın kooperatifleri aracılığıyla ulaştırılmalıdır.
2. O bölgede inisiyatif kullanan kurumların, mevcut projelerine dahil olunmalıdır.

5. 25. Masa 8: Engelli ve Engelli/Hasta Bakımı Yapan Kadın Yoksulluğu ile İlgili Sosyal Politika Mevzuatı Önerileri

1. Hane halkı gelirin bakılmaksızın bakım vericiye maaş ödenmeli ve en az asgari ücret kadar olmalıdır. Engelli bakımını üstlenen kadına sosyal güvence ve emeklilik hakkı verilmelidir.
2. Engelli çocuğa sahip aileler için sosyal yardımlar artırılmalı, gerekli tıbbi cihaz ve malzemeler ücretsiz kamu tarafından verilmelidir.
3. Kamu destek ve teşvik programlarının duyuruları gerçek muhataplarına ulaşacak bir biçimde mümkünse televizyon gibi görsel medya aracılığıyla yapılması sağlanmalıdır.
4. Engelli raporlarının her yıl alınma zorunluluğu ailelerin yorulmasına ve bu işlerle ilgilenen kadının gereksiz zaman kaybına ve strese neden olmaktadır. Bu raporların sürelerinin uzatılması, alınmasının kolaylaştırılması hem aileleri hem de engelli bireyleri gereksiz bürokrasiden kurtaracaktır.
5. Engellilik durumuna uygun özel beslenme programları hazırlanmalı, engelli üye sahibi ailenin yoksullaşması engellenmelidir.
6. Engelli çocuğa sahip ailelerde aileye herhangi bir şey olması durumunda sosyal devlet anlayışı doğrultusunda çocuğa sahip çıkılması garantisinin verilmesi gerekmektedir.

7. Engelli ve engelli bireye bakım veren kadınlara yönelik eğitim ve meslek edindirme olanaklarını artırmak gerekir. İş olanaklarının artırılması, ekonomik bağımsızlıklarının sağlanması ve toplum tarafından kabulün artırılması açısından teşvik ve destekler sağlanmalıdır.
8. Engellilerin fiziksel ve zihinsel ihtiyaçlarını karşılamak için özel sağlık hizmetleri ve rehabilitasyon merkezleri oluşturulmalı, sağlık hizmetlerine erişimleri kolaylaştırılmalı, engelli erişilebilirliği sağlanmalıdır.
9. Engelli istihdamının artırılmasına yönelik yasal mevzuatın yeniden düzenlenmesi, işverenlere teşvik ve destekler sağlanması gerekmektedir.
10. Engelli çocuğu olan kadınlara tanınan yasal haklar özellikle özel işletmeler açısından istihdam önündeki engel olarak gözükmektedir; bu yasal hakların babalara da tanınması istihdam önündeki engeli azaltacaktır.
11. Engelli çocuğa ya da hastaya bakım veren kadınlar için düzenli olarak psikolojik destek verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle psiko-sosyal destek merkezleri oluşturulmalı ya da Toplum Sağlığı Merkezleri içinde danışmanlık dahil olmak üzere tüm hizmetler buradan yürütülmelidir.

5. 26. Engelli ve Engelli / Hasta Bakımı Yapan Kadın Yoksulluğu ile İlgili Eğitim Politikası Önerileri

1. Engel durumuna göre engelli bireylere yönelik ayrı eğitim kurumları oluşturmadan karma eğitime katılarak, engelli ve engelsiz çocuk ve bireylerin kaynaştırılması sağlanmalıdır (Gölge öğretmenlik). Bu konuda toplum bilincinin artırılması için kamu görevi üstlenmelidir.
2. Engelli ve hasta bireye bakım vermek amacıyla bakım hizmetleri vermek üzere yetişmiş eleman bulmak zordur. Bu nedenle bu kişilerin eğitimlerini veren halk eğitim merkezleri gibi kurumların sayısı artırılmalı, bu birimlerin çalışma saatleri esnetilmelidir. Bu konuda üniversiteler aracılığıyla yapılacak projelerin desteklenmesi ve ilgili programların sayısının artırılması önerilir.
3. Engelliler için erişilebilir yazılım ve donanımların ihtiyaç sahibi engellilere uygun koşullar ile ulaştırılması gerekir.

4. Engelli çocuklara yönelik hizmet veren Rehabilitasyon Merkezlerin sayısı artırılmalıdır. Eğitimlerinin nitelikli müfredat içermesini sağlamak gerekir. Ayrıca eğitim sürelerinin artırılması ve bu eğitimlerin ücretsiz olması gerekmektedir (Denetim mutlaka olmalıdır).

5. 27. Engelli ve Engelli / Hasta Bakımı Yapan Kadın Yoksulluğu İle İlgili Yerel Yönetimlere ve STK'lara Öneriler

1. Engelli kadınlar başta olmak üzere tüm engellilerin kültür, sanat ve/veya sportif aktivitelerle buluşturulmasının sağlanması gerekir.
2. Engelli kadınların rehabilitasyon merkezlerine ulaşımı ücretsiz sağlanmalıdır.
3. Belediyelere ait Mola evlerinin saatlik değil bazen günlük olarak da hizmet vermesi sağlanmalıdır. Ayrıca gece bakımı yapan ücretsiz merkezler de oluşturulmalıdır.
4. Türkiye'de korumalı işyeri modelinin yaygınlaştırılması gerekmektedir.
5. Bina ve kamu olanaklarının, ulaşımın engelli dostu olması sağlanmalı, sağlıklı kentler programının olmazsa olmaz bileşeni haline getirilerek değerlendirilmelidir. (Yasal mevzuat uygulansa sorunlar azalacak).
6. Farkındalık çalışmaları yapılmalı, engelli haklarına saygı gösterilmeli ve denetlenmelidir.

5. 28. Afetzedede Engelli / Engelli ve Hasta Bakımı Yapan Kadın Yoksulluğu ile İlgili Afet Politikaları Önerileri

1. Yaşanan 6 Şubat 2023 depremi sonrasında engellilik oranının artacağı düşünülmektedir. Bu nedenle afet öncesinde var olan sorunların katlanarak devam etmesi olasılığı yüksektir. Zaten yoksul olan kadın ya da engelli veya hasta bakan yoksul kadın giderek yoksullaşacak, üstelik bu yoksulluktan kurtulma olasılığı da deprem öncesine göre daha az olacaktır.
2. Afet sırasında ve afetin akut döneminde engelli kadınların şiddete ya da cinsel tacize uğrama olasılığının yüksek olması nedeniyle kolluk gücünün bu konuda duyarlı olması ve mümkünse daha önceden eğitilmiş olanlardan seçilmesi gerekmektedir. Ayrıca şiddete veya tacize uğrama riski yüksek olduğundan engelli kadınların öncelikli olarak güvenli alanlara yerleştirilmesi sağlanmalıdır.
3. Engelli kadınlar, özel malzeme ihtiyacı olan engelli kadınlar, afet nedeniyle her şeyini kaybetmiş kadınlar için gerekli malzemelerin ücretsiz dağıtımının sağlanması önemlidir.

4. Deprem sonrasında engelli duruma gelmiş olan kadın için hem psikolojik destek hem de rehabilitasyonun sağlanacağı merkezlerin bulunduğu yerleşim yerlerine naklinin sağlanması gerekmektedir.
5. Engelli ve/veya hasta bireye sahip ailelerde çadır ve konteyner kentlerde de bakımı kadın üstlenmektedir. Zaten geliri azalmış olan kadının, iş bulma olasılığı da ortadan kalmaktadır.
6. Kentler yeniden oluşturulurken engelli dostu kentler inşa etmek engelliler ve engelli kadınlar açısından önem taşımaktadır.

5. 29. Masa 9: Öğrenim Gören / Öğrenim Dışı Genç Kadın Yoksulluğu ile İlgili Sosyal Politika Önerileri

1. Kadın Bakanlığı kurulmalı,
2. Yoksul kesimin büyük bir çoğunluğu kadın reisli ailelerden oluştuğu için, kadın reisli aileler "aile" olarak görülmeli,
3. Kadına ait veri tabanı kurulmalı, ayrıca sağlık-ekonomi-kültürel açıdan, genç kadın yoksunluğunu takip etmek için ulusal ve yerel izleme programları yapılmalı.
4. Özellikle aile yardımları altında verilen destekler genç kadınlara da durum değerlendirilerek verilmelidir.

5. 30. Öğrenim Gören / Öğrenim Dışı Genç Kadın Yoksulluğu ile İlgili Eğitim Politikaları

1. Eğitim müfredatı anaokulundan başlayarak paylaşımcı, toplumsal cinsiyet eşitliği, eşitlik ilkesi vurgusunun olduğu bir müfredat olmalıdır.
2. Biat kültüründen, disiplinli ol, sen sus kültüründen çıkılarak anaokulundan başlamak üzere çocuklara özgür olmayı, hayır diyebilmeyi öğretmek, bunun için eğitim programını gözden geçirmek, kendi fikirlerini savunma becerilerini geliştirmek gerekir.
3. Yaygın eğitimlerin/açık öğretimin yaygınlaşması, genç kadınların örgün eğitimden ve örgün eğitimin sosyo-kültürel kazanımlarından uzaklaşmasına neden olarak genç kadınların sosyo-kültürel gelişimini zayıflatmakta, evlilik ve doğum oranlarını artırarak çalışma hayatına girişini zorlaştırabilmektedir. Yaygın/açık öğretim gözden geçirilmelidir.

5. 31. Öğrenim Gören / Öğrenim Dışı Genç Kadın Yoksulluğu ile İlgili Yerel Yönetimlere, Üniversitelere, İşveren Örgütlerine ve STK'lara Öneriler

1. Çocuk bakımında babaya da yükümlülük verilmeli, kreşler açılmalıdır.
2. Kadın öğrenci şehre üniversiteye geldiğinde mentör-menti ilişkisi kurulmalıdır; şehir-üniversite, öğrenci- işveren arasında ilişkiler bir proje olarak hazırlanabilir.
3. Gençlerin kapasitesinin geliştirilmesi, kariyer planlamasının danışmanlık şeklinde yerel yönetimler ve üniversite kariyer merkezlerince verilmesi gerekmektedir.
4. Genç kadın girişimciliği, kuluçka programları desteklenmelidir.
5. Her yerel yönetimin genç kadına yönelik stratejik planları olmalı, STK ve akademik çevrenin desteği ile planlanmalıdır.
6. Genç kadınlara eğitim hayatı boyunca burs desteği sunulmalı. Sporcu bursu, sanat bursu gibi burslarda pozitif ayrımcılık yapılabilir.
7. Genç kadınlara kadın hakları ve halk sağlığı ile ilgili eğitimler verilmelidir (cinsel sağlık ve koruma yöntemleri ve bulaşıcı hastalıklar).
8. HPV aşısı genç kadın popülasyonuna ücretsiz uygulanmalı; psiko-sosyal destekler verilmelidir (üniversitelerde danışmanlık süreçlerinin artırılması vb.).
9. Eğitim müfredatı; iş dünyası ile entegre bir eğitim modülü ile revize edilmelidir. Mezuniyette işsiz kalma riski çok yoğun yaşanmaktadır.
10. Kırsaldaki genç kadın grubuna haklarını öğrenmelerine yönelik eğitimler verilmelidir. Zira kadın halen mülkiyet haklarını bilmiyor, talep dahi etmiyor durumdadır.
11. Özel durumları olan (LGBT kimliği, ailesinden eğitim anlamında destek alamayan kadınlar gibi) genç kadınları destekleyecek yapılar oluşturulmalıdır.

5. 32. Afetzedeki Öğrenim Gören / Öğrenim Dışı Genç Kadın Yoksulluğu ile İlgili Afet Politikası Önerileri

1. Eğitim, barınma desteğinin sağlanması en temel şarttır.
2. Askıda etkileşim projesi hayata geçirilmelidir (askıda eğitim).

3. Yakınlarını kaybeden, anne- babasını kaybeden kişilere “meslek edindirme” kursları sağlanarak, kendilerini geçindirebilecek bir alan yaratılabilir.
4. Konteyner kitap kafe kütüphane gençlerimiz için hayat kurtarıcı olacaktır. Kahvesini alıp ders çalışıp kitap okuyacak alanlar kurulmalıdır.
5. Depremzede olan genç kadınlara hukuki destekte bulunulmalı, miras paylaşımı gibi alanlarda destekler verilmelidir. Hukuki haklarını kullanabilmesini destekleyebilmek için BARO’nun kadın gönüllüleri aracılığıyla hukuk desteği kullanılabilir.
6. Afet durumlarında eğitim hakkından vazgeçilmemeli, genç kadınlara burs imkanlarının artırılması gibi programlarla süreç desteklenmelidir.

5. 33. Masa 10: Tutuklu / Hükümlü Kadın Yoksulluğu ile İlgili Sosyal Politika Önerileri

1. Cezaevi sürecinden sonra kadınların kamuda istihdamı ve var olan kontenjan sayıları artırılmalıdır.

5. 34. Tutuklu / Hükümlü Kadın Yoksulluğu ile İlgili Yerel Yönetimler ve STK’lara Öneriler

1. Cezaevindeyken dışarıda gelir sağlayacak mesleklere dair eğitimler verilmelidir. Anne- çocuk etkileşimi, çocuk bakım ve eğitimi konusunda sertifikalı eğitimler düzenlenerek kadınlar hem mahkûmiyet sürecinde hem de tutukluluk sürecinin bitiminden sonrasında kadının güçlendirilmesi sağlanmış olabilir. Burada kamu, yerel yönetimler istihdam konusunda çalışmalı, iş birliği içerisinde hareket etmelidir. Bu işbirlikleri doğrultusunda tutukluluk sürecinde kadın mahkûmlara sosyal yaşamda sürdürebilecekleri meslek edindirme (yerel özelliklere göre aşçılık, tarım, ticaret vb.) eğitim ve kurslar düzenlenmelidir.

5. 35. Tutuklu / Hükümlü Kadın Yoksulluğu ile İlgili Adalet Bakanlığı ve Ceza İnfaz Kurumlarına Öneriler

1. Kadın cezaevlerinde kalan kadınların yakınlarının ziyaret edebilmeleri ve destek alabilmeleri için ekonomik olarak desteklenmesi gereklidir. Bu durum temel olarak sosyal yoksunluğa neden olabilmektedir. Kadınların meslek kariyerlerinin tekrar yürütebilmesi için destek sunulmalıdır. Ceza evinden çıktıktan sonra ve cezaları devam ederken (denetimli serbestlik

süreleri devam ederken) onlara çok yönlü toplumsal destek, kurs, istihdam planlamalarına yer verilmelidir.

2. Tutuklu ve hükümlü kadınların güvenlik önlemleri de göz önünde bulundurularak bir atölyede çalışması; beden ve/veya ruhsal nedenlerle atölyede çalışamayan bireylerin günlük akıştaki zamanlarını dolduracak şekilde kurs, eğitim, uğraşı etkinliklerine düzenli katılımının sağlanması kadınların olağan yaşam sorumluluk ve düzeninden uzaklaşmamasını sağlayacaktır. Cezalarının infazında gözetilecek ilkelerin de vurguladığı Ceza İnfaz Kurumlarındaki atölye ve eğitim faaliyet kapasitelerinin artırılması hususunda gerekli yatırımlar yapılması yararlı olacaktır.
3. Kadınların tutukluluk/hükümlülük sürecinde ürettikleri ürünler Adalet Bakanlığı kontrolünde çevrimiçi, fuar vb. çalışmalarla gelire dönüştürülerek Ceza İnfaz Kurumlarında kaldığı süreçte ekonomik yoksunluk sorunlarına çözüm üretilebilmelidir.
4. Cezaevlerindeki kurum yapılandırılmasında kadın ve çocuklarına yönelik psiko-sosyal yoksunluğu giderecek, destek verecek uygulama ve politikalar geliştirilmelidir. Örneğin tutuklulara ciddi psikolojik destek sağlanmalıdır.
5. Anneleri ile kalan çocuklara dış dünya ile bağlantı kuracak aktivitelerle kreş, oyun etkinlikleri, vb. olanaklar sağlanmalıdır. Çocukların dış dünyayla bağını kuracak şekilde düzenli olarak kreşe gitmelerinin sağlanması için yasal düzenlemelerin yapılması gerekir.
6. Çocukların ve annelerin desteklenmesi, ihtiyaçlarının karşılanması, aile üyeleri ve yakınlarıyla görüşebilmesi, sosyal destek alınabilmesi değerlidir.
7. Kadın tutuklu/hükümlülerin çocuklarının kendileriyle konaklamalarının getirdiği olumsuzlukların ortadan kaldırılması için daha fazla araştırma yapılmalıdır. Sosyal psikolojik yoksunluklarının ortadan kaldırılabilmesi için resim yapma, dans, müzik, sanat kurslarının ve faaliyetlerinin düzenlenmesi gerekmektedir.
8. İnsani yaşam koşullarını sunabilecek fiziksel ortamlar düzenlenmelidir. Cinsiyetçi yaklaşımdan daha adaletli fiziksel ortamların ihtiyaçlar göz önünde tutularak düzenlemelerin yapılması gerekliliktir.
9. Cezaevi sürecinde hijyen ve kişisel bakım eğitimleri geliştirilebilir.
10. Kişisel gelişim ve bireysel yeteneklerinin artırılmasının önemli olduğu düşünüldüğünde cezaevi sürecinde bireysel yetenek ve beceriler odağında eğitim politikaları ve uygulamalar planlanmalıdır. Girişimcilik, ekonomik okur yazarlık, bireysel gelişim gibi konuların üzerinde durulmalıdır. Suça iten nedenler yine ekonomik, sosyal durumlarla ilgilidir. Burada ilgili

konuların çözümünde toplumsal ve sosyal kaynaklar daha aktif bir biçimde kullanılmalı, göz önünde tutulmalıdır.

11. Cezaevi sürecinde ve sonrasında destek için yapılacak faaliyetler sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır. Burada cezaevleri iş birliğine daha fazla açık olmalı, iş birliklerini geliştirmelidir. STK, meslek örgütleri ile yapılacak faaliyetler kadına ve topluma önemli katkılar sunacaktır. Burada mahkûm, devlet güven ilişkisinin de geliştirilmesi gereklidir.
12. Mahkûm kadınların deprem gibi afetlerde acil müdahale planlarına ilişkin çalışmalar yapılmalı, afet sürecinde yakınları zarar gören mahkumlara destek, izin gibi konular ele alınmalıdır. Olası depremlerde gereken güvenlik, tahliye gibi konular ele alınmalıdır.

5. 36. Tutuklu / Hükümlü Kadın Yoksulluğu ile İlgili İşveren Örgütlerine, STK'lara, Barolara ve Kamu Kurumlarına Öneriler

1. Tutukluluk sonrasındaki süreçte kamu kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri iş birliğinde istihdam, girişimcilik gibi konularda önemli sorumluluklar düşmektedir. MEB, TOBB, Turizm ve Kültür Bakanlığı, ASHB karşılıklı iş birliği içerisinde meslek edindirme eğitimi ve kursları düzenlenmelidir. Burada yapılacak iş birliği ve uygulamalar kadınların dezavantajlı durumunun ortadan kaldırılması adına önemlidir.
2. Kadınlar mahkûmiyet sonrasında toplumsal damgalanma ve etiketlenmeyle sosyal dışlanma yaşamakta ve bu durum onların sosyal yaşama entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. Bu nedenle kadınların sosyal yaşama uyumlarını kolaylaştıracak toplumsal farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
3. Mahkumların anayasal hak ve sorumlulukları konusunda bilgi yoksunluğunu giderebilmek için barolarla iş birliği içerisinde eğitimler düzenlenmelidir. Ayrıca Barolar kadın mahkûmlara ücretsiz destek mekanizmaları sunmalıdır.

SONUÇLAR

Bu rapor 10 Mart 2023 tarihinde ATSO Konferans Salonlarında gerçekleştirilen Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayı'nın yuvarlak masa çalışmalarında paylaşılan uzman görüşleri ve politika önerilerini sosyal politikalardan sorumlu kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör örgütleri ve STK yönetimlerinin dikkatine sunulacak bir bütünlükte birleştirmek üzere hazırlanmıştır.

Kadın yoksulluğunu bütün yönleriyle masaya yatırabilmek amacıyla, bu alanda çalışan akademisyenler, ilgili sivil toplum kuruluşları, yerel yönetim temsilcileri ve ilgili kamu kurumlarının temsilcileri bir araya getirilmiş, on farklı kadın yoksulluğu ile ilgili durum tespitlerine dayanılarak sorumluluk taşıyan kurum ve kuruluşların dikkate alınması gereken sosyal politika, sosyal hizmet, program ve proje fikirleri üretilmiş ve raporun ilgili başlıkları altında sunulmuştur. Bu çalışmaya esin veren yoksulluk verileri ile bilimsel çalışmalar ve sosyal politika önerileri raporun içeriğinde ayrıntılarıyla yer aldığı için, burada öncelikli olarak üzerinde durulmasında yarar görülen genel sonuçlar vurgulanacaktır.

Dünya toplamında yaklaşık 1,5 milyar, Türkiye'de TÜİK rakamları ile 12 milyon olduğu tahmin edilen yoksul nüfusun %70'inin kadın olduğu, kadınların yoksulluğu erkeklerden daha derin bir şekilde yaşadığı, dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadın yoksulluğunun çocuk yoksulluğu ile birlikte ele alınması gereken en acil insanlık sorunu olduğu kabul edildiğinde; kamu kurumlarının, yerel yönetimlerin, özel sektör örgütlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının geliştirecekleri sosyal politikalar, programlar ve projelerde kadın yoksulluğunun yüksek öncelikli bir sorumluluk alanı olarak benimsenmesinin önemi anlaşılacaktır.

Ülkemizin de imzacısı olduğu 1985 tarihli "BM Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW), 1961 yılında imzaya açılan ve 1996 yılında gözden geçirilen Avrupa Konseyi Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Birliği'nde 2000 yılından bu yana uygulanmakta olan Lizbon Stratejisi, 2012'de OECD'nin ilan ettiği toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi inisiyatifi (OECD, 2017) başta olmak üzere pek çok uluslararası kuruluş ve program kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılması, kadın yoksulluğunun ortadan kaldırılması için dünya ülkelerinin hükümetlerine önemli sorumluluklar yüklemektedir. BM Binyıl Amaçları (2000) ve BM Küresel Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına (2015) imza koyan ülkelerin bir bölümünde yoksulluğu azaltma yolunda önemli kazanımlar edinilmiş olmakla birlikte, genel olarak yoksulluk, özel olarak da kadın yoksulluğu can yakıcı bir insanlık problemi olmaya devam etmektedir.

Türkiye’de, 1982 Anayasasının pek çok maddesinde ifade bulan sosyal haklar çerçevesinde yoksullukla mücadele için çok sayıda sosyal politika mevzuatı çıkarılmış ve sosyal yardım programları uygulamaya konulmuş olmasına rağmen, TÜİK Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri (TÜİK, 2022) eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50’si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranının %14,4 olduğunu, yaklaşık 12 milyon kişinin yoksul olarak kaydedildiğini göstermektedir. Dünya ülkeleriyle karşılaştırmalar ülkemizin toplumsal cinsiyet eşitliği karnesinin de hiç memnuniyet verici olmadığına işaret etmektedir. Dünya Ekonomik Forumu 2022 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Raporuna göre Türkiye genel toplumsal cinsiyet eşitliği sıralamasında 146 ülke arasında 124. sırada bulunmuştur. Bu veriler, ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklanan ve bu eşitsizliklerle derinleşen çok derin bir kadın yoksulluğu sorunu ile karşı karşıya olduğumuzu ortaya koymaktadır.

Nitekim Antalya’da kadın yoksulluğunu incelemek üzere yürütülen ve bu raporun ilk başlıklarında paylaşılan TÜBİTAK projesinin (Zanbak, 2021; 2022) bulguları da, çok boyutlu yoksulluk yaklaşımı göstergelerine göre Antalya’daki kadınların yaklaşık %60’ının yoksulluk yaşadığını ortaya koymuştur. TÜİK (2022) in yukarıda belirtilen gelir yoksulluğu oranının (%14,4) çok üstünde bulunan bu oran gerçek kadın yoksulluğunun boyutlarını çok daha gerçekçi biçimde yansıtmaktadır.

Bu raporda özetlenen bilgi taramaları ve çalıştay masalarında ortaya konan tespit ve öneriler, farklı kadın yoksulluklarının hepsinin kökeninde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğunu, kadın yoksulluğunu ortadan kaldırmak için her şeyden önce toplumun cinsiyet eşitliği zihniyetini değişime uğratacak ve mevcut ataerkil anlayışın kadınlar aleyhine işleyen gelenek ve göreneklerinin olumsuz etkilerini telafi edecek sosyal politikalara ve programlara ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla bu konuda kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör örgütleri ve STK’lara düşen öncelikli görev, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadının güçlenmesi, kadın yoksulluğunun azaltılması hedeflerini ana akım politikalarının, faaliyetlerinin, program ve projelerinin içine yerleştirmektir. Mevcut sosyal yardım programlarının kadın yoksulluğu ile mücadelede önemli bir araç olmakla birlikte, kadınların hane içi ve toplumsal konumlarında önemli bir etki yaratamadıkları, hayatlarında bir dönüşüme yol açmadığı, bağımlılık ve dışlanma olgusunu artırdığı, istihdam yanlı olmadıkları için kadınların istihdam edilebilirliklerini geliştirmekte de etkili olamadığı tespit edilmiştir (Uçar, 2011). Kadın yoksulluğuna yönelik sosyal politikalarda ciddi bir revizyon gerekliliği açıktır.

Farklı kadın yoksullukları içinde en kırılgan gruptan biri olan yaşlı kadın yoksulluğu için çok özel sosyal politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Türkiye’de yaşlı nüfus oranı 2021 yılı itibariyle

%9,7'ye yükselmiştir. Yaşlılar içinde kadınlar erkeklerden ortalama 10 yıl daha uzun yaşadıkları için yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 yaş ve üzeri toplam nüfusun %55,7'si kadınlardan oluşmaktadır (TÜİK, 2022). Türkiye'de yaşlı nüfusun yoksulluk oranı 2020 yılında %16,7, yaşlı kadınlarda ise %17,6 olarak tespit edilmiştir. Yaşlı kadın yoksulluğunu önleme politikaları, öncelikle eğitim, sağlık ve istihdamda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik bütüncül sosyal politikalar ile başlamalıdır. Yaşlı kadın yoksulluğunun önlenmesi için kadınların her düzeyde eğitim ve mesleki eğitime erişimini sağlayan, kayıt dışı istihdamı engelleyen, sosyal güvenlik kapsamına dahil eden, cinsiyetler arası ücret eşitsizliklerini önleyen sosyal politikalar güçlendirilmelidir.

Kadın nüfusu içinde istihdamda yer aldığı için en şanslı grup sayılabilecek çalışan/işçi kadınların yoksulluk durumuna bakıldığında, istihdam altında olanların çoğunlukla ucuz, geçici ve güvencesiz işlerde çalışmakta olduğu; çalışan her iki kadından birinin de asgari ücretin altında ücret alabildiği; asgari ücret ile kadınların ortalama ücretleri arasındaki farkın da giderek azaldığı; ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal kriz ve salgın koşullarını en sert deneyimleyenlerin kadınlar olduğu (Yücesan-Özdemir, 2022) görülmektedir. Bu raporun ilgili başlıklarında çok ayrıntılı biçimde vurgulandığı gibi, çalışan kadınlar, eşit işe eşit ücret alamamakta, vardiyalı işlerin ve ağır sanayi işlerinin şartlarının hiçbir şekilde kadınlara göre uyarlanmamış olması ve kadınlara yüklenmiş çocuk-hasta-yaşlı bakım sorumluluklarının aile içinde veya kurumsal hizmetlerle bir engel olmaktan çıkarılmaması nedeniyle çalışma hayatını çok güç şartlarda sürdürmekte, çocuk doğurma veya yaşlı bakımı gibi zorunluluklarla da işten ayrılmak zorunda kalmaktadır.

Kadınların istihdam içindeki payının artırılması, ülke ekonomisinin kadın emeğinden verimli biçimde yararlanabilmesi için özellikle işverenlere çok önemli sorumluluklar düşmektedir. İş arayan kadınların ihtiyaç, beklenti ve yetkinliklerinin çok yönlü ele alınması, firmalarda iş sağlığı ve güvenliği için risk değerlendirmesi analizlerinde kadın işçilere özgü durumların analize dahil edilmesi; firma içi iletişim ve davranış normlarının toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde sürdürülmesi, bunun kurum kültürünün önemli bir değeri olarak anlatılması; çalışma alanının tümünün (tuvaletler, soyunma odaları, dinlenme ve sosyalleşme alanları, yemekhaneler vb.) kadın işçilerin ihtiyaçları da dikkate alınarak düzenlenmesi; kreş sayılarının ve kapasitelerinin artırılması işverenlere düşen en temel sorumluluklar olmalıdır.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2022 yılı verilerine göre 15 yaş ve üstündeki nüfusun işgücüne katılma oranı %51,4'tür. Bu oran erkeklerde %70,3, kadınlarda ise %32,8'dir. Gelir yoksunluğu nedeniyle en derin yoksulluk yaşayanlar istihdam dışında bulunan kadınlardır. Yaklaşık rakamlarla,

çalışma çağındaki 30 milyon kadından yalnızca 10 milyonu çalışma yaşamına katılabilmektedir. Bu 10 milyondan da yaklaşık 6 milyonu istihdam altındadır. Salgınla birlikte, kadınların hem çalışma yaşamına katılımı hem de istihdamı daha da düşmüştür. Bugün 10 kadından 2'si istihdamda iken, her 2 kadından 1'i de kayıt dışı çalışmaktadır. Bir yandan kadınların çalışma yaşamına katılımı düşerken, diğer yandan çalışma yaşamındaki kadınlar büyük bir işsizlik tehlikesiyle karşı karşıyadır (Yücesan-Özdemir, 2022). İstihdam dışındaki kadınların istihdam edilebilirliklerinin artırılması, kadının çalışması önündeki engellerin kaldırılması kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör örgütleri ve STK'ların etkili sosyal politikalar, sosyal programlar ve projelerle bu konunun üzerine gitmeleriyle mümkün olabilecektir.

İstihdam dışındaki kadınların ev eksenli üretim yaparak ve/veya emek ve imkanlarını birleştirerek ekonomik girişimlerde bulunmalarına olanak sağlayan kadın girişimciliği kooperatifleri de ne yazık ki kadınları yoksulluk şartlarından kurtarmaya yeterli olamamaktadır. Türkiye genelinde 2022 yılı itibariyle 781, Antalya'da 42 kadın kooperatifi faaliyete geçmiş bulunmakla birlikte, bu kooperatiflerin çoğunluğunun sermaye güçsüzlüğü nedeniyle, üretim tesisi ve donanımı, hammadde tedariki, nakliye, ambalajlama, etiketleme, pazarlama, satış yeri vb. pek çok sorunla karşı karşıya bulunduğu, ancak yerel yönetimlerden önemli destekler sağlayabilen kadın kooperatiflerinin bir ölçüde başarılı olabildiği, birçok kamu kurumunun kadın kooperatiflerine yönelik planlar, projeler yürütmeye çalışmalarına rağmen bu çabaların kooperatiflere sağlam temeller kazandırmaya yeterli olmadığı genellikle kabul edilen olgulardır. Dolayısıyla istihdam dışı/gelir yoksulu kadınları kooperatifleşme yoluyla ekonominin içine katarak gelir sahibi yapma hedeflerine ulaşmak mümkün olamamaktadır. Bu konunun ilgili kurumlar tarafından ciddi biçimde masaya yatırılarak zayıf noktaların tespiti, gerekirse mevzuat değişikliği ve örgütlenme modelleri geliştirilmesi gerekmektedir.

Hakkında yeterli istatistikî bilgi olmadığı için çok fazla fikir yürütme olanağı bulunmayan yoksulluk türü yabancı/göçmen kadın yoksulluğudur. Veri eksikliği nedeniyle durum tespiti tam yapılamamakta, bu da çözüm üretim sürecini zorlaştırmaktadır. Göç İdaresinin iş yükü çok fazla, personel sayısı azdır; belediyelerin göç birimleri, yabancı meclisleri yoktur; vizesi bulunmayan yabancılar belediye hizmetlerinden faydalanamamaktadır. Entegrasyon çalışması eksikliği vardır; sosyal adaptasyon ve dil eğitimi programları yoktur; ayrıca kiraların ve hayat pahalılığının çok artması nedeniyle göçmenlere karşı olumsuz bir bakış açısı ve tepkiler gelişmektedir. Bu şartlar altında istihdam dışı ve gelir yoksunu yabancı ve göçmen kadınların yoksulluğunu ele alacak herhangi bir somut politika veya program mevcut değildir. Bu konunun da ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından

önemle ele alınması, yerel yönetimlerde göç birimlerinin kurularak etkili hizmet verir hale getirilmesi öncelikli konular olmalıdır.

Yukarıda sözü edilen bütün yoksulluk türlerinde, kadın eşinden boşandığında veya dul kaldığında, ailenin geçimini sağlamak zorunda kalan tek ebeveynli ailelerde hem anne hem de çocuğu/çocukları için çetin bir yoksulluk hali ortaya çıkmaktadır. Nitekim tek ebeveynli ailelerde kadınların hem işgücüne katılma (%38,5), hem istihdam (%31,9) hem de işsizlik (%17) oranları Türkiye ortalamalarının (sırasıyla %35,1 / %30,4 / %13,4) üzerindedir (TÜİK, 2022 İşgücü İstatistikleri). Bu veriler bu gruptaki kadınların ailenin geçimini sağlamak için büyük bir çaba içinde olduğunu yansıtmaktadır.

Özellikle eşine bağımlı yaşamak zorunda kalmış kadın boşandığında yaşam seviyesi hızla aşağıya inmekte, psikolojisi bozulmaktadır. Kadınların bu durumlarda haklarını bilmemeleri, hukuki danışmanlık alamamaları, dava açacak parayı bulamamaları, yasal haklarıyla ilgili mağdur olmalarına, çocuklarının velayet hakkını kaybetmelerine yol açabilmektedir. Örneğin ailenin konutuna tapu şerhi koydurmak malların kadın onayı olmadan devrini önleyen bir işlem olmakla birlikte, bunu bilmeyen kadınlar mağdur olabilmektedir. Baroların kadın hakları komisyonları bu tür yoksul ve ihtiyaç sahibi kadınlara ücretsiz hizmet vermekle birlikte kadınlar ya bu olanaktan haberdar olmamakta ya da gönüllü avukatlar kendileri maddi açıdan güçlü olmadıkları durumda bu davalara yeterli zamanı ve özeni gösterememektedir. Dolayısıyla bu tür davalar için gönüllü avukatlara maddi desteğin artırılması bir çözüm olarak önerilmektedir. Bu hukuki desteklerin yanı sıra diğer kadın yoksulluğu türleri için önerilen sosyal politika ve programlar da bu gruptaki kadın yoksulluğunu gidermek için yararlı olacaktır.

Türkiye’de istihdamdaki kadın nüfusun büyük bir çoğunluğunun (TÜİK 2022 İşgücü Verileri) kırsalda ücretsiz aile işçisi (tarımda çalışan kadınların %82’si) veya yevmiyeli tarım işçisi (%12) olarak çalışmakta olması, çok yaygın ve çok derin bir kırsal/çiftçi kadın yoksulluğu gerçeğine işaret etmektedir. Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında, kırsal kesimdeki kadın nüfusun işgücüne katılma oranı daha yüksek (2014 yılında Türkiye geneli %30,7, kırsalda %34,9) olmakla beraber (Acar vd., 2013), kırsal kesimde tarım dışı iş olanaklarının kısıtlılığı ve tarımda işgücüne katılan kadınların %82’sinin ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı dikkate alındığında, ciddi bir kadın yoksulluğunun söz konusu olduğu anlaşılır.

Kırsalda niteliksiz işlerde kadının çalışıyor olması; kadınların kredi kullanırken yaşadıkları sorunlar; kız çocuklarının eğitime ulaşma güçlüğü; kadının kendini ifade etme fırsatının olmaması;

kırsal kadının aile içinde karar mekanizmasında yer almaması; kendi durumunu kanıksaması ve haklarını bilmemesinden dolayı miras hakkını alamaması, soyadının değişmesinden dolayı bu durumu kabullenmesi; kadının teknolojiye ulaşımının kentli kadına göre düşük olması; mülkiyetin / toprağın erkekler üzerinde olması; Türkiye geneli için geçerli olmamakla birlikte, aile meclisi içinde kendine verilene razı olması, kadınların öğrenilmiş çaresizlikleri kırsalda yaygın sorunlar olarak yerini korumaktadır. Bu manzara kırsaldaki kadın yoksulluğunun ortadan kaldırılması için tarım sektörünü, kırsaldan kente göçü, kırsal emekçilere sağlanan sosyal güvenliği de ilgilendiren çok kapsamlı, çok boyutlu sosyal politikalara ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Farklı kadın yoksullukları içinde istatistiki verileri tutulup sosyal yardım programlarıyla desteklenmeye çalışılan önemli bir grubu da engelli veya engelli /hasta bakımı yapan kadın yoksullar oluşturmaktadır. TÜİK 2019 rakamlarına göre, Türkiye’de engellilik oranı %12,3, tüm engelliler içinde kadın engelliliği de %56 olarak verilmiştir. Engelli kadınların yaş ortalamaları açısından oransal dağılımına bakıldığında %39’u 70 yaş ortalamasına sahipken, %28’i 49,7 yaş ve %17’si 31,5 yaş ortalamasına sahiptir (TUİK, 2019). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni verileri Türkiye’de kadın engellilik oranının (%7,9) erkek engellilik oranından (%5,9) fazla olduğunu ortaya koymaktadır. İşgücüne katılım açısından değerlendirildiğinde, Nüfus ve Konut Araştırmasına göre en az bir engeli olan erkeklerde işgücüne katılım oranı %35,4’ken bu oran kadınlarda %12,5’dir. Toplamda ise engellilerin işgücüne katılım oranı %22,1’dir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021).

Bu rakamlar engelli kadınların istihdama katılmak açısından ve bir gelir sahibi olmaktan diğerlerine göre ne kadar dezavantajlı olduğunu göstermektedir. Engelli kadınlar hem kadın olmaları hem de engelli olmaları nedeniyle daha az yetenekli görülmekte, bu da istihdamı azaltmaktadır. Engelli kadınların istihdamının önündeki engellerden biri nitelikli eğitime ya da mesleki eğitime ulaşımındaki eşitsizlikler, bir diğeri de güvenilir ulaşım eksikliğidir. Ulaşım sorunu engelli kadınların sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden yararlanmasını da engellemekte; engelli kadınlara toplum tarafından daha fazla kadercilik olmaları dikte edilmekte; engelli kadınlar iş yerinde, engelli olmayan kadınlara göre daha fazla şiddete ve cinsel tacize uğramakta; şiddet mağdurlarına devlet tarafından sunulan sosyal desteklerden daha az faydalanmakta ve hatta bu yardımlardan haberdar olamamaktadırlar. İş yerleri, okullar, hastaneler, AVM’ler ve hatta şehirlerimiz engelli dostu değildir ve bu sorunlar engellilerin eve kapanmasına, başka deyişle toplumsal izolasyona neden olmaktadır.

Engelli bakımı toplumsal cinsiyet rollerine göre kadının görevi olarak algılandığı için, aile içerisinde engelli bakımı üstlenen de, bu nedenle işinden ayrılmak zorunda kalan da kadın olmakta, hatta bu yüzden aileler parçalanmaktadır. Bunların yanı sıra, engelli çocuğa sahip aileler engelli çocuğa sahip olmayanlara göre 5-6 kat daha fazla maddi harcama yapmak zorunda kaldıkları için yaşadıkları yoksulluk derinleşmektedir. Ayrıca ailelerde stres, depresyon, kaygı ve duygu-durum bozukluğu gibi durumlar artmakta, şiddete zemin hazırlanmaktadır. Engelli bakımı yapan kadının diğer kadınlara oranla sağlığı daha fazla bozulmaktadır. Hem engelli hem de engelli çocuğu olan kadınlar da engelli çocuğun bakımını kendileri üstlenmektedir. Evde engelli bakımı yapan kadının kamu tarafından verilen ücreti, asgari ücretin bile altındadır. Sosyal güvencesi yoktur. Sosyal güvencesiz olması nedeniyle de emeklilik hakkı olmamaktadır. Kamu yardımına muhtaç durumdaki kadının yoksulluktan kurtulma şansı yoktur. Ayrıca aile içerisindeki engelli bireyin kaybı sonrasında bakım yapan kadının yaşı ve deneyim eksikliği gibi nedenlerle istihdam edilmesi zorlaşmaktadır. Engelli bakımı yapılan gündüz bakım evlerinin olmaması nedeniyle, kadının çalışması da engellenmektedir. Sağlık sisteminden sosyal güvenlik sistemine, ulaşım ve alt yapı hizmetlerinden sosyal yardım ve hizmetlere çok yönlü politikalarla ele alınması gereken bu kadın yoksulluğu türü ilgili kurum ve kuruluşların ileri düzeyde ilgisini beklemektedir.

Çalıştayda ele alınan diğer bir kadın yoksulluğu türü de öğrenim gören ve/veya öğrenim dışı kadın yoksulluğudur. Çelişkili gibi görünen bu başlık, hem yüksek öğrenim görmekte olan yoksul kız öğrencileri, hem de ne eğitimde ne istihdamda (NENİ) olan genç kadınları kapsamaktadır. 2020 ve 2021 yıllarında ne eğitimde ne istihdamda olan genç nüfusun bitirdiği eğitim düzeyi incelendiğinde okuma yazma bilmeyenlerin %80'den fazlasının NENİ olduğu görülmektedir. Esas dikkat çekici olan durum ise yükseköğretim mezunlarının NENİ olma oranının, lise altı eğitimliler, lise mezunları ve mesleki ve teknik lise mezunlarından yüksek olmasıdır. 2021 yılı verilerine göre bu diğer üç grubun NENİ olma ortalaması %24,1 iken yükseköğretim mezunlarının %36,7'si ne eğitimde ne istihdamda yer almaktadır.

2019 yılında OECD ülkelerindeki NENİ (ne eğitimde ne istihdamda olan 15-24 yaş arası gençlerin) oranı erkeklerde %6,7, kadınlarda ise %15,5'tir. Türkiye'de ise erkeklerde %13,2, kadınlarda %40'tır. Türkiye'de hem eğitimde hem istihdamda yer almayan 15-29 yaş aralığındaki kadınların oranı 2009-2019 aralığında düşüş yaşamasına rağmen bu yaş aralığındaki iki genç kadından neredeyse birinin NENİ olması ciddi bir problem teşkil etmektedir. (<https://sosyalveri.net/analiz/egitim-ve-istihdam-kiskacinda-genclik-erişim> 15.05.2023). İş bulma

şansı en yüksek gibi görünen lisans mezunlarının ortalama iş bulma süresi 13,6 ay olarak gerçekleşirken, ön lisans mezunları ortalama 14,8 ay içerisinde iş bulabilmektedir (TÜİK, 2022). Üniversite mezunu iş arayan gençler istatistiksel olarak ne eğitimde ne istihdamda görünmektedir. Bu sebeple iş bulma sürelerinin artması yükseköğretim mezunu gençlerin NENİ oranını artıran başlıca sebeplerdendir.

Bu nüfus grupları içinde istihdam fırsatları en düşük olan grup okuma yazması olmayan ya da çok düşük düzeyde eğitim görmüş, erken evlendirilmiş ve çoluk çocuğa karışmış, mesleki bir beceri kazanma şansı olmadığı için hane içindeki erkek bireylere bağımlı kılınmış, ataerkil toplum düzeni içinde ev işleri, çocuk yetiştirme, yaşlı ve hasta bakımı gibi sorumluluklar altında ezilmiş, şahsi bir geliri olmayan kadın grubudur. Tartışılan grup içinde en çok üzerinde durulması gereken grubun bu olduğu ileri sürülebilir. Daha yüksek düzeyde eğitim/mesleki eğitim fırsatı yakalamış genç kadınlar için yoksulluktan çıkmak belli bir zaman ve çaba gerektirse de diğer grup kadar zorlayıcı değildir. Her durumda bu grupların işgücüne kazandırılması için geleneksel işbölümünü kırarak sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması ve işveren örgütlerinden kamu kurumlarına ve yerel yönetimlere tüm ilgili kurumların toplumsal cinsiyet eşitliği politikasının tüm plan, program ve eylemlerine yerleştirilmesi en önemli temel yöntem olarak vurgulanmalıdır.

Diğer kadın yoksulluklarından oldukça farklı yaklaşımlarla ele alınması gereken diğer bir grup da tutuklu/hükümlü kadınlardır. Türkiye’de erkek tutuklu/hükümlülere göre (%96,1) sayısal olarak çok daha düşük oranda (%4,07) olmalarına rağmen, toplumsal olarak çok daha kırılgan olmaları nedeniyle, özel yaklaşımlarla desteklenmeleri gerekmektedir. Kadın tutuklu ve hükümlüler, cezaevi sürecinde hem ekonomik hem de sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Ceza infaz kurumuna girmeden önce özellikle vasıfsız işlerde çalışarak geçimini sağlayan kadın, cezaevinde gelir bulmakta zorlanmaktadır. Tutukluluk veya hükümlülük sürecinde ekonomik yoksunluktan kaynaklı desteğin veya kaynağının olmaması kadınların cezaevlerinde ve sonrasında insanca yaşama noktasında ciddi sorunlara neden olabilmektedir. Cezaevi sürecinde ne içeriden ne de dışarıdaki akrabaları/yakınlarından ekonomik ve sosyal açıdan destek alamamaktadırlar.

Tutuklu/hükümlü kadınların sahip oldukları 0-6 yaş çocukları anneleriyle birlikte ceza infaz kurumunda kalmaktadır. 2020 rakamlarına göre annesiyle birlikte cezaevinde kalan çocuk sayısı 864’tür. Cezaevlerinin fiziksel yapısı çocukların ebeveynleriyle birlikte kalabilecekleri koşullara sahip değildir. Dolayısıyla 0-6 yaş çocuklar da cezalandırılmış olmaktadır. Çocukların çeşitli konulardaki yoksunluklarına dair yeterli çalışma olmaması önemli bir sorun olarak karşımızdadır. Özellikle

hükümlü olan kadınların çocuklarıyla ilgili eğitim sorunları, sosyalleşme sorunları çözümlenememektedir. Aile tarafından sosyal ya da ekonomik desteği olmayan kadınların hukuki desteği de sınırlı olabilmektedir. Ayrıca tutuklu ve hükümlü kadınların aile içi ilişkileri, çocuklarıyla olan etkileşimleri giderek kaybolmaktadır. Cezaevi sürecinde kurumdan alınabilecek sosyal-psikolojik destek oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu durumlar kadın hükümlülerin sosyal ve ekonomik olarak marjinalleşmesine neden olabilmekte, dolayısıyla psikolojik ve sosyal yoksunluk yaşamaktadır. Cezaevlerinin fiziksel koşullarının kadınların ve çocukların barınmasına uygun olarak tasarılanmadığı da vurgulanmalıdır.

Tutuklu/hükümlü kadınların cezaevi sürecinde ve sonrasında yoksulluk yaşamaması için mesleki eğitimlerden üretim organizasyonlarına yapılabilecek birçok proje mevcuttur. İlgili kurum ve kuruluşların bu raporda yer alan tespit ve önerileri dikkate alarak kadın yoksulluğunun bu türüyle mücadele edilebileceği vurgulanmalıdır.

Sonuç olarak toplumsal problemler ilgili kurum ve kuruluşların uygun ve etkili politika, program ve projeleriyle çözülebilirler. Kadın yoksulluğu, bu raporda sadece dolaylı olarak değinilebilen ve ülkenin gelecek kuşaklarının sağlıklı bir biçimde yetişmesi önünde ciddi bir engel teşkil eden çocuk yoksulluğu ile çok yakından bağlantılıdır. Kadın yoksulluğu çözülmeden çocuk yoksulluğunun üstesinden gelmek mümkün değildir. O nedenle bu raporun bütün satır aralarında yer alan verilerin, fikirlerin ve önerilerin bu konunun ciddi biçimde öncelik kazanmasında ve yaratıcı çözümler geliştirilmesinde esin verici olmasını diliyoruz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Acar, F., Ayata, A., Ecevit, Y., Saktanber, A., Altunok, G., Aybars, A.İ. ve diğeri, (2013). *Türkiye’de Cinsiyet Eşitliğine Elverişli Ortamın Oluşturulması BM Ortak Programı*, Taslak Rapor. Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2023: Erişim linki: http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/366_1.pdf.
- Açıkgöz, R. (2010). Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme, *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 1(2), 45-60.
- Alkire, S. (2007). The Missing Dimensions Of Poverty Data: Introduction To The Special Issue, *Oxford Development Studies*, 35(4), 347-359.
- Alkire, S. ve Foster, J. (2011). Counting And Multidimensional Poverty Measurement, *Journal of Public Economics*, 95(7), 476-487.
- Arpacı, F. (2010). Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu, *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45(4), 1-9.
- Bastos, A., Casaca, S.F, Nunes, F. ve Pereirinha, J. (2009). Women And Poverty: A Gender Sensitive Approach, *The Journal Of Socio-Economics*, 38/2009, 764-778.
- Batana, Y. M. (2013). Multidimensional Measurement Of Poverty Among Women In Sub-Saharan Africa, *Social Indicators Research*, 111(2), 337-362.
- Bayar, A.A., Günçavdı, Ö. ve Levent, H. (2020). *Covid-19 Salgınının Kadınların Çalışma ve Hane Yaşamı Üzerine Etkileri Politika Raporu*, İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul. Erişim Linki: https://istanpol.org/Uploads/ContentManagementFile/c80586_86b8dec8fdb4de6afbe1bf1136fa068.pdf. Erişim tarihi: 25 Mayıs 2023.
- Bayır, M. (2018). Kadın Yoksulluğunun Sosyo-Ekonomik Önemi: Türkiye-Avrupa Birliği Karşılaştırması, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Buğra A. ve Keyder, Ç. (2007). Sosyal Yardım Uygulamaları ve Toplum yararlı Faaliyet Karşılığında Asgari Gelir Desteği uygulaması. UNDP, Kasım 2009. <http://undp.org.tr/publicationsDocuments/socialassistancereports.pdf>.
- Buvinic, M. (1998). Women in Poverty: A New Global Underclass, [http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/12D2A22FAC60DA74C22579A6002D950A/\\$file/womeninpovert.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/12D2A22FAC60DA74C22579A6002D950A/$file/womeninpovert.pdf) (28 Aralık 2018).
- Büyükyörük, N. (2021). “Yaşlı Kadın Yoksulluğuna Genel bir Bakış”, *MAKÜ Sağlık Bilimlerinde Güncel Yaklaşımlar*, 2021:2(1), 1-6.
- Con Wright, G. (2022). *Yaşlılık ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması: Faz 2*. CEİD Yayınları. Erişim Linki: <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/2067>, Erişim Tarihi: 12 Mart 2023.
- Çamur-Karataş, S. ve Sepin-İçli, Ş. (2021). *Engelli Kadınların Sivil Toplum Örgütlerindeki Etkinliğinin Araştırılması Raporu*. Türkiye Körler Federasyonu. Erişim Linki: <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1584/Engelli%20kad%4b1nlar%4b1n%20ST%396lerdeki%20Etkinli%4b9finin%20Ara%59ft%4b1r%4b1lmas%4b1%20Raporu.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Deniz, M. H. Ve Hobikoğlu, E. H. (2012). “Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi Çerçevesinde Kadın İstihdamının Ekonomik Değerlendirmesi: Türkiye Örneği”, *International Conference on Eurasian Economies*, 2012, 123-130.

- Derin Yoksulluk Ağı, (2023a), *Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu Bilgi Notu*, Erişim tarihi: 25 Mayıs 2023, Erişim Linki: https://derinyoksullukagi.org/wp-content/uploads/2021/09/21443_DYA_CocukYoksullugu_BilgiNotu_Web-1.pdf
- Derin Yoksulluk Ağı, (2023b), *Türkiye’de Kadın ve Çocuk Yoksulluğu: Bazı Acil Sorunlar Bilgi Notu*, Mayıs 2023 <https://derinyoksullukagi.org/turkiyede-kadin-ve-cocuk-yoksullugu-bazi-acil-sorunlar-bilgi-notu-mayis-2023/>. Erişim tarihi 30 Mayıs 2023.
- Derin Yoksulluk Ağı, (2023c), *Kadın Yoksulluğu Hakkında Bilgi Notu*, Erişim tarihi 25 Mayıs, 2023, Erişim linki: <https://derinyoksullukagi.org/raporlar/kadin-yoksullugu-hakkinda-bilgi-notu-talepler/>
- Dilik, S. (1987). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu. *Çimento İşveren*, 2, 8-19.
- Diprose, R. (2007). Safety and Security: A Proposal for Internationally Comparable Indicators of Violence, OPHI Working Paper No.1, Oxford: Oxford Poverty & Human Development Initiative. <https://ophi.org.uk/publications/ophi-working-papers/>
- Duyan Çamur, G. (2010). Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği, *Aile ve Toplum*, 11(6), 19-29.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 83-88.
- GAİB (2022) *2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*, Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri Eğitim ve Ekonomik Araştırmalar Şubesi, Haziran 2022.
- GAP BKİ, (2010). Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge kalkınma İdaresi Başkanlığı 2008 Yılı Faaliyet raporu. Mart 2010. <http://gap.gov.tr/Turkish/Genel/gapfr.html>.
- Gerşil, G. (2015). Küresel Boyutta Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 165-187.
- Goldberg, G. S. ve Kremen E. (1990). *The Feminization Of Poverty Discovered In America*, Greenwood Press, New York.
- Gönülaçan, A. ve Umutlu, S. (2020). “Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu ve Yaşlı Kadınların Yoksullukla Mücadelesi: Pazarda Çalışma Örneği”, *MAKÜ Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 73-83.
- Güneş, F. (2011). Farklı Emek Kategorileri Açısından Kadın Yoksulluğu, *Çalışma ve Toplum*, 2(29), 217-248.
- Güzel, S. (2011). Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Dünya Bankası Ve Mikro Kredi Uygulaması: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Azerbaycan Vergi Haberleri*, 8, 76-96.
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). Türkiye’de Sosyal yardım Sisteminin Değerlendirilmesi. Ocak 2010. Erişim linki: <http://ekutup.dpt.gov.tr/gelirdag/tez-hhande.pdf>
- İkizoğlu, M. (2000). Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Kan, A. ve Oğuz, C. (2016). Türkiye’de Yoksulluk ve Ölçüm Yöntemleri, *21. Yüzyılda Fen ve Teknik*, 1 (5), 19-28.
- Karadeniz, O ve Durusoy Öztepe, N. (2013). Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu, *Çalışma ve Toplum*, 2013(3), 77-102.

- Kardam, F. ve Yüksel, İ. (2004). Kadınların Yoksulluğu Yaşama Biçimleri: Yapabilirlik ve Yapabilirlikten Yoksunluk, *Nüfusbilim Dergisi*, 26, 45-72.
- Kartal, A. ve Zambak, M. (2020). Kadın Yoksulluğunun Çok Boyutlu Analizi: Antalya Alt Bölgesi Örneği, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 294-315.
- Koray, M. (2008). *Sosyal Politika* (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Köroğlu, İ. S. (2022). Yeni Yoksulluk Türleri Ve Sosyal Dışlanma, *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 100-116.
- KYK, (2010). 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun. Ocak 2010. www.kyk.gov.tr/kyk/html/.../Burs-KrediverilmesinelliskinKanun.doc.
- Maduekwe, E. (2018). Women In Agriculture: Application Of Alkire – Foster Method Of Counting Multidimensional Deprivation Towards Building A Human Recognition Index For Women In Malawi, *30th International Conference Of Agricultural Economists*, Vancouver, Canada, 28 Temmuz – 2 Ağustos 2018, s. 1-39.
- MEB (2009). 2684 sayılı “İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun”. Aralık 2009. http://ogm.meb.gov.tr/gos_kanun.asp?alno=5.
- Moghadam, V. (2005). The Feminization of Poverty and Women’s Human Rights, *SHS Papers in Women’s Studies/Gender Research*, 2(1), 28-36.
- Motuna, F.Y., Rajan, D.S., and Ameda, T.T. (2020). Determinants Of Rural Multidimensional Poverty: The Case From Kuyu District, *Central Ethiopia. Journal of Humanities and Social Science*, 25(2), 46-54.
- OECD. (2017). The Pursuit of Gender Equality: An Uphill Battle, OECD Publishing, Paris. Erişim Linki: http://dx.doi.org/10.1787/9789264281318_en.
- OPHI&UNDP, (2022). *Global Multidimensional Poverty Index 2022: Unpacking Deprivation Bundles to Reduce Multidimensional Poverty*, United Nations Development Programme and Oxford Poverty and Human Development Initiative.
- Ömeroğlu, M. (2022). *Kadın İşçiyim: Haklarım Var El Kitabı*, Kadın İşçi Yayınları- Mor Seri.
- Öneş, U., Memiş, E. ve Kızılırmak, B. (2013). Poverty And Intra-Household Distribution Of Work Time In Turkey: Analysis And Some Policy Implications, *Women’s Studies International Forum*, 41, 55–64.
- Özateş, Ö. S. (2015). *Malumun İlanı – Kadın Emeğinin Saklı Yüzü: Ev İçi Bakım Emeği*, Nota Bene Yayınları, İstanbul.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (14)33, 93-112.
- Öztürk, M. ve Çetin, B. I. (2009). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk Ve Kadınlar, *Journal of Yasar University*, 4(16).
- Özüğürlü, M. (2003). Sosyal Politikanın Dönüşümü ya da Sıfatın Suretten Kopuşu, *Mülkiye Dergisi*, 239, 59-74.
- Pearce, D. (1978). The Feminization Of Poverty: Woman, Work and Welfare, *Urban And Social Change Review*, 11(1), 28-36.

- Peterson, J. (1987). The Feminization of Poverty, *Journal Of Economic Issues*, 21(1), 329-337.
- Reyles, D.Z. (2007). *The Ability to Go About Without Shame: A Proposal for Internationally Comparable Indicators of Shame and Humiliation*, OPHI Working Paper No. 3, Oxford: Oxford Poverty & Human Development Initiative. <https://ophi.org.uk/publications/ophi-working-papers/>
- Robert, E.H. (2021). An Econometric Analysis of Modernized Cereal Production in Reducing Multidimensional Poverty in Uganda, 1975-2014, *Review of Economics and Political Science*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/REPS-04-2020-0051>
- SHÇEK, (2009a). 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu. Aralık 2009. http://www.shcek.gov.tr/kurumsal_bilgi/mevzuat/kanunlar/2828.asp.
- SHÇEK, (2009b). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği. Aralık 2009. http://www.shcek.gov.tr/kurumsal_bilgi/mevzuat/Yonetmelikler/Ayni_nakdi_Yardim.pdf.
- SSK, (2009). 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun. Aralık 2009. http://www.ssk.gov.tr/sgk/rehberler/2022/2022_sayili_kanun.pdf.
- SYDGM, (2009a). 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu”. Kasım 2009. <http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/296/Mevzuat/>.
- SYDGM, (2009b). 5263 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”. Kasım 2009. <http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/296/Mevzuat/>.
- Şahin, E. ve Şahin, N. (2018). Kadın Yoksulluğu İle Mücadele Yöntemleri. *Journal of Current Researches On Health Sector*, 8(2), 209-220.
- Şener, Ü. (2012). Kadın Yoksulluğu, *Mülkiye Dergisi*, 36(4), 51-67.
- Tan, M., Ecevit, Y., Sancar S. Ve Acuner, S. (2008). *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: TÜSİAD-KAGİDER:
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2021). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Ankara. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581>. (Erişim tarihi: 27.03.2023).
- TEPAV, (2022). İstihdam İzleme Bülteni, Erişim tarihi: 25 Mayıs 2023; Erişim linki: file:///C:/Users/HP/Desktop/tepav_istihdam_izleme_bulteni_02_2022.pdf
- TEPAV, (2009). “Kadın Yoksulluğu”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312994r5658.Kadin_Yoksullugu.pdf (6 Mart 2019).
- Topalhan, T. ve Yeşilkaya, F. (2017). Kadın Yoksulluğunu Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi. *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, 9(3), 55-82.
- Topgül, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluk Ve Yoksulluğun Kadınlaşması, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 277-296.
- TÜİK, (2008). Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları. Ekim 2009. http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8

- TÜİK, (2019). *Çocuk İşgücü Anketi 2019*, Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim tarihi: 25 Mayıs 2023, Erişim linki: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>
- TÜİK, (2021). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*, Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK, (2022). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2021*. Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni 45636. Erişim linki: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636>. Erişim Tarihi: 12 Mart 2023.
- TÜİK, (2022). *Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri*, Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK, (2023). *Türkiye Çocuk Araştırması*, Türkiye İstatistik Kurumu, 22 Mart 2023. Erişim tarihi: 25 Mayıs 2023. Erişim linki: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Cocuk-Arastirmasi-2022-49744>
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), (2023). *Açlık ve Yoksulluk Sınırı*, Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2023, Erişim linki: <https://www.turkis.org.tr/turk-is-mayis-2023-aclik-ve-yoksulluk-siniri/>
- Uçar, C. (2011). *Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri*, Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Danışman Doç. Dr. Elif Ekin Akşit Vural, Ankara.
- UNDP, (1995). *Human Development Report*, Oxford University Press, New York.
- UN Women, (2018). *Turning Promises into Action: Gender Equality in the 2030 Agenda for Sustainable Development*, Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2023; Erişim Linki: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2018/2/gender-equality-in-the-2030-agenda-for-sustainable-development-2018>.
- UN Women, UN Count, UN Dept. of Ec. & Social Affairs, (2021). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında İlerleme: Toplumsal Cinsiyete Hızlı Bir Bakış 2021*.
- Uysal, G. ve Köksal, S. (2017). Reisi Kadın Olan Hanelerde Yoksulluk Artıyor, *BETAM*, 17(206), 1-7.
- Wilson, J.B. (1987). Women And Poverty: A Demographic Overview, *Women and Health*, 12(3), 21-40.
- World Health Organization (WHO), (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*external icon. Geneva.
- World Bank (2023), *Extreme Poverty 2015-2022*, Erişim tarihi: 25 Mayıs 2023, Erişim Linki: https://www.worldbank.org/en/topic/poverty?cid=ECR_GA_worldbank_EN_EXTP_search&s_kwcid=AL!18468!3!610032451126!b!g!!world%20bank%20poverty&gclid=EAlalQobChMljv243vap_wIViYVoCROCbGAXEAAAYAAEgJLJPD_BwE
- Wu, Y. ve Qi, D. (2017). A Gender – Based Analysis of Multidimensional Poverty In China. *Asian Journal Of Women's Studies*, 23(1), 66-88.
- Yalçın, Z. (2018). *Kadın Yoksulluğu*. Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Yaşar, S. ve Taşar, M. O. (2019). "Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 19, Sayı 38, 132-144.
- Yıldırım, A. (2019). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), s. 15-33.

- Yıldırım, Ö.A.M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 60-76.
- Yücesan-Özdemir, G. (2010). Ekmek ve Gül: Güvencesiz Çalışan Kadınların Sağlığı, *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 10(37), 9-12.
- Yücesan-Özdemir, G. (2022). *Birlikteyiz Güçlüyüz: Yerelden Genele Kadın İşçi Buluşmaları*, Genel-İş Yayınları.
- Zacharias A., Masterson T., ve Memiş E. (2014). *The Levy Institute Measure of Time and Consumption Poverty for Turkey*, Levy Economics Institute of Bard College, No.46, New York.
- Zanbak, M. (2022). Multidimensional Measurement of Poverty Among Employed Women in Antalya, *Istanbul Business Research*, 51(1), 209-236.
- Zanbak, M. (2014). Yetenekler Yaklaşımı Perspektifi ile Yoksulluğun Ölçülmesi: Yoksulluğun Kayıp Boyutları Üzerine Ampirik Bir Uygulama. Doktora Tezi (basılmamış), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Zanbak, M. ve Çağatay, S. (2013). Yetenek Yaklaşımı Temelinde Yoksulluğun Ölçülmesi: Mersin Ve Erzurum İllerinde Yoksulluğun Kayıp Boyutları. *İktisat İşletme Ve Finans*, 28(327), 67-104.
- World Economic Forum, Global Gender Gap Report, 2022. Erişim tarihi: 25 Mayıs 2023.
https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf.
- <https://sosyalveri.net/analiz/egitim-ve-istihdam-kiskacinda-genclik-erisim-15.05.2023>)
- <http://wp.unil.ch/space/files/2018/12/Turkey.pdf>; [Turkey.pdf \(unil.ch\)](#)
- <https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/TUR>.
- <http://www.gap.gov.tr/cok-amacli-toplum-merkezleri-sayfa-75.html>.
- http://www.tgmp.net/eyayin/tgmp_bilgi_notu_tr.html

YUVARLAK MASA KATILIMCILARINA TEŞEKKÜRLER

Antalya Kadın Yoksulluğu Çalıştayı'nın paydaşları 10 Mart 2023 tarihinde yuvarlak masa çalışmalarında Moderatör, Raportör ve Masa Katılımcısı olarak bu raporun özgün tespit ve önerilerine katkı sunan aşağıdaki Çalıştay Katılımcılarına en derin şükranlarını sunar.

1. MASA: YAŞLI KADIN YOKSULLUĞU

Moderatör: Prof. Dr. Nilüfer Korkmaz Yaylagül- Akdeniz Üni. Sağlık Bilimleri Fakültesi Gerontoloji Bölümü

Raportör: Çağrı Elmas- Akdeniz Üni. Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Doktora Öğrencisi
Dr. Aynur Öztekin- AYKA PARK Yöneticisi

Av. Güler Yılmaz Birol- Antalya Kent Konseyi Kadın Meclisi Temsilcisi

Belma Özaran- Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Akdeniz Şube Bşk.

Ayşegül Nas- Asmalı Konak Huzur Evi Kurucusu

Sahil Bozkurt- TÜKD Antalya Şubesi 2. Bşk.

Güldal Sığınç- Antalya Reklamcılar Derneği Bşk., TOBB Antalya KGK İcra üyesi

Dr. Büşra Hasdemir- Akdeniz Üni. Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı ABD

Yeliz Teke- Akdeniz Üni. Gerontoloji Bölümü 4. Sınıf öğrencisi

2. MASA: İŞÇİ KADIN YOKSULLUĞU

Moderatör: Doç. Dr. Nuray Atsan -Akdeniz Üni. İİBF İşletme Bölümü

Raportör: Doç. Dr. Janset Özen Aytemur- Akdeniz Üni. İİBF İşletme Bölümü

Neva Akçayır- İŞKUR Antalya Şube Müdürü

Zeynep Abacı- SGK Antalya İl Md. Merkez Müdür Yardımcısı

Minire İnal - İMECE Kadın Dayanışma Derneği Bşk.

Av. Simay Kosat- Antalya Barosu Kadın Hakları ve TCE Kurulu

Gülşen Aras- BAGEV Genel Sekreteri

Serpil Peker-TOBB Antalya KGK Başkan Yardımcısı

Fatma Girgin- TOBB Antalya KGK İcra Üyesi

Sehel Serin Türk- Antalya OSB Eğitim ve Kalite Müdürü

Esra Kasap- Akdeniz Üni. İİBF YL Öğrencisi

Çiğdem Acan Göktepe- TÜRK-İŞ Antalya İl Temsilciliği

3. MASA: İSTİHDAM DIŞI KADIN YOKSULLUĞU

Moderatör: Doç. Dr. Mehmet Zambak- Akdeniz Üni. İİBF Ekonometri Bölümü

Raportör: İlyas Daştan- TOCİN Bşk.

Av. Eylem Ülgen-Antalya Kent Konseyi Kadın Meclisi Bşk.

Seda Hilal Kızılgül-İŞKUR İş ve Meslek Danışmanı

Umut Araz- Yardım Gönüllüleri Eğitim ve Proje Derneği (YAGEP) Başkanı

Tülay Öztürk- Konyaaltı Belediyesi temsilcisi

Fusun Çevik Karaman- İş İnsanı, İnşaat-Turizm, TOBB Antalya KGK İcra Üyesi

Ayşe Sümbüloğlu- İş İnsanı, Metal Sanayi-Antalya Organize Sanayi, ORGİK YK Bşk.

Hülya Güngör- TÜKD Antalya Şubesi YK Üyesi

Fulya Sarman- İş İnsanı, Reklam Ajansı, TOBB Antalya KGK İcra üyesi

İlgın Yücel Kandemir-ABB Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Sosyolog

Şeyma Sürmeli- ŞÖNİM Psikolog

Gamze Elif ÖZEN- Avukat

4. MASA: EV EKSENLİ ÜRETEN/ KOOPERATİFÇİ KADIN YOKSULLUĞU

Moderatör: Doç. Dr. İlkay Kutlar- Akdeniz Üni. Ziraat Fakültesi

Raportör: Sema Eraybar- TÜKD Antalya Şubesi YK üyesi

Türkan Gökkaya Zeybek- Konyaaltı Belediyesi

Selim Tıraş- Kepez Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Daire Bşk.

Güliz Yaman-ABB Proje Şube Müdürü

Asaf Özalp- ABB Tarımsal Hizmetler Daire Bşk. Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik Şube Md.

Çiğdem Karaokutan- Minerva Kadın Kooperatifi/ TÜKD Antalya/ KGK

Kezban Kaya- Kooperatif Başkanı

Dr. Öğretim Üyesi Nilüfer Cengiz- Akdeniz Üni. SBMYO

Saadet Narin- TOBB Antalya KGK İcra Üyesi

Sema Kısacık- Ev Eksenli Üretici

5. MASA: YABANCI/GÖÇMEN KADIN YOKSULLUĞU

Moderatör: Prof. Dr. Necla Öztürk- Akdeniz Üni. Hukuk Fakültesi

Raportör: Doç. Dr. Gülay Yılmaz- Akdeniz Üni. Edebiyat Fakültesi ve KATCAM Müdürü

Av. Nurali Çitil- Antalya Barosu Mülteci Hakları Kurulu Üyesi

Esra Yakın- ABB Dış İlişkiler Şube Müdürlüğü

Natalia Karaca- Akdeniz Ukraynalılar Derneği Başkanı

Zera Vateldzhzhi- Konyaaltı Kent Konseyi Yabancılar Meclisi Başkanı

Hatice Ün- TÜKD Antalya Şubesi YK üyesi

Mine Kestane Hatiboğlu- TOBB Antalya KGK İcra üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Serpil Bardakçı Tosun-Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi İİSBF

Sebahat Balcı- Muratpaşa İlçe Sağlık Müdürlüğü Sosyal Hizmet Uzmanı

Buket Erol- Antalya Valiliği İl Göç İdaresi Göç Uzmanı

Tuğçe Çiftçiabaşı Güç- ABB Dış İlişkiler Daire Başkanı

6.MASA: ANNE-ÇOCUK / BOŞANMIŞ KADIN YOKSULLUĞU

Moderatör: Prof. Dr. Gözde Yirmibeşoğlu- Akdeniz Üni. Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Raportör: Dr. Öğr. Üyesi Sevtap Velipaşaoğlu- Akdeniz Üni. Tıp Fakültesi

Av. Gamze Eroğlu- Antalya Barosu Kadın Hakları ve TCE kurulu

Nilgün Eroğlu- Eğitim-Sen Antalya Şubesi

Nigar Duru- Kadın Danışma Merkezi Dayanışma Derneği Antalya Şubesi

Dr. Çiler Akın- Antalya Tabip Odası

Zeynep Uysal- TÜKD Antalya Şubesi YK üyesi

Gülşen Hamursuz- TOBB Antalya KGK İcra üyesi

Zeynep Barış- ABB Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı Psikolog

Alev Kılıçkap- ŞÖNİM Sosyal Hizmet Uzmanı

Çisem Çınar Haznedar- Sosyal Hizmet Uzmanı

7. MASA- ÇİFTÇİ / KIRSAL KADIN YOKSULLUĞU

Moderatör: Arzu Gözel- İş Geliştirme Uzmanı

Raportör: Şehnaz Maraba- TOBB Antalya KGK İcra Üyesi

Saadet Tuğrul Ay- ABB Tarımsal Hizmetler Bitkisel Üretim ve Eğitim Şube Md.

Mehtap Yılmaz- Kadın Danışma Merkezi Dayanışma Derneği Antalya Şubesi

Münevver Gençtürk- Minerva Kadın Kooperatifi

Prof. Dr. Yavuz Tekelioğlu- Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretler Araştırma Ağı (YÜciTA) Başkanı
İpek Korlu- ABB Park ve Bahçeler Daire Başkanlığı
Fatma Söyler- Muratpaşa Belediyesi Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü
Yaprak Gül Budak- Akdeniz Üni. Gıda Mühendisliği 4. Sınıf öğrencisi
Şerife Ünnü- Akdeniz Üni. Ziraat Fak. YL. Öğrencisi

8. MASA: ENGELLİ/ ENGELLİ VE HASTA BAKIMI YAPAN KADIN YOKSULLUĞU

Moderatör: Prof. Dr. Selma Öncel- Akdeniz Üni. Hemşirelik Fakültesi
Raportör: Doç. Dr. Mehtap Türkay- Akdeniz Üni. Halk Sağlığı Anabilim Dalı
Gülcan Ay- Down Sendromlular Derneği Bşk.
Gülsüm Soyak- Engelli Anneleri Kadın Koop Başk.
Emine Gümüş Arıdil- ABB Engelli Hizmetleri Müdürlüğü
Aylin Ayaz Yılmaz- ZİÇEV Antalya Şubesi Bşk.
Dr. Gülsün Gülay Yılmaz- Antalya Tabip Odası
Sultan Yılmaz- Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ve Empati Özel Eğ. ve Reh. Merkezi
Hülya Bostanoğlu-Engelliler Sanat Evi Kurucu Başkanı
Dr. Öğr. Üyesi Şükran Şimşek- Akdeniz Üni. Kumluca Sağlık Bilimleri Fakültesi
Zehra Aydınlioğlu- TÜKD Antalya Şubesi YK üyesi
Rahim Ezgi - Altınokta Körler Derneği Bşk.

9. MASA: ÖĞRENİM GÖREN/ ÖĞRENİM DIŞI GENÇ KADIN YOKSULLUĞU

Katılımcılar:

Moderatör: Prof. Dr. Burcu Demirel- Akdeniz Üni. Kariyer Merkezi Müdürü
Raportör: Dr. Öğr. Üyesi Mahperi Uluyol- Akdeniz Üni. Psikoloji Bölümü
Hayat Ekici Gürkan- ABB Gençlik Hizmetleri Şube Müd.
Gülşen Ertör- Muratpaşa Belediyesi Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü
Psikolog Özlem Eroğlu- TOBB Antalya KGK İcra Komitesi Üyesi
Mine Bayram Bilgici- TOBB Antalya KGK İcra Komitesi Üyesi
Doç. Dr. Sanem Özer- Akdeniz Üni. İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi İlknur Cicim- Akdeniz Üni. Hukuk Fakültesi
Sinem Günaydın- Akdeniz Üniversitesi Biyoloji Bölümü YL Öğrencisi
İrem Akkaya- Akdeniz Üni. Hukuk Fakültesi 4. Sınıf öğrencisi
Fulya Erşen- TÜKD Antalya Şubesi YK üyesi
Yeliz Kaya Can- TOBB Antalya KGK İcra üyesi

10. MASA: TUTUKLU/HÜKÜMLÜ KADIN YOKSULLUĞU

Katılımcılar:

Moderatör: Prof. Dr. Zeliha Yazıcı- Akdeniz Üni. Eğitim Fakültesi, Çocuk Gelişimi
Raportör: Doç. Dr. Murat Çay- Akdeniz Üni. SBMYO, Sosyal Hizmet Uzmanı
Nazlı Küçüksarı- ABB Sosyal Hizmetler Daire Bşk. -Sosyal Hizmet Uzmanı
Gülizar Manav- Emekli Çocuk Gelişim Uzmanı
Ayşegül Sunal- ABB Ulaşım Planlama ve Raylı Sistemler D. Başkanlığı
Özgül Yüksel- TÜKD Antalya Şubesi YK üyesi
Nesibe Yıldız- TOBB Antalya KGK Manavgat Temsilcisi
Fatma Erol Var- Manavgat Sosyal Hizmetler Müdürlüğü Uzmanı
Uğur Karaca- Kadın Partisi Antalya Şubesi